

PS II

170

ANUL II.

Nr. 3—4

MARTIE—APRILIE 1945

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

CARANSEBEȘ, 1945

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE, CARANSEBEȘ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

SUB PATRONAJUL

P. S. S. EPISCOPULUI VENIAMIN AL CARANSEBEȘULUI

Redactor:

Prof. Dr. PETRU REZUȘ
Academia teologică, Caransebeș

A P A R E L U N A R

Administrator:

Prot. TEODOR ROȘCA
Cășeria Diecezană, Caransebeș

Înscrișă în Registrul publicațiilor periodice la Tribunalul Caransebeș, Nr. 4—1944.

CUPRINSUL :

REDACȚIA :

Misiunea creștinismului
Dr. CORNEL CORNEANU : Episcopul Ioan Popasu

Arh. Dr. L. BUSUIOC, prof. : Creștinismul și egalitatea socială

Prof. Dr. D. ONCIULESCU : Comunitatea pedagogică după Clement Alexandrinul

P. JUMANCA, Insp. gen. : Vechile organizații profesionale învățătoresci

Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN : Din trecutul Bisericii bănățene

Prof. Dr. PETRU REZUȘ : Vechea școală teologică dela Putna

Prof. Dr. PETRU REZUȘ, COMENTARII : Demofilia creștină,
Dr. OCTAVIAN SCALAT : Sunt creștin bun

Prof. Dr. IACOB CREȚIU, PORȚRETE ORTODOXE : Aurel Moaca, Cons. ref. ep. l. r.
Prof. Dr. M. CHIALDA : Profesorul Dr. Vasile Tarnavski

Arh. Dr. L. BUSUIOC, prof. : LECTURI MORALE : Claudia Procula, de A. Fr. v. Krane,

Prof. Dr. M. CHIALDA, RECENSII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE : Istoria biblică,
Prof. Dr. M. BĂNESCU, Vechiul Testament, Iluminism și Misticism la Fericitul
Prof. I. BULEA, Augustin, Apostolatul laic, Jertfa laudei, Psalmii biblici
Prof. V. TURCAN : și Psalmii babilonieni, Cunoști tu Țara Sfântă ?

Prof. Dr. P. REZUȘ : NOTE : Ministerul Cultelor

P. R. : CRONICĂ : Noul Guvern, † F. D. Roosevelt, Victoria finală,
Serbarea Ardealului, Un preot la Culte, Biserica ortodoxă
din Rusia Sovietică, Dumineca Ortodoxiei, Congresul
Slavilor la Sofia

BIBLIOGRAFIE TEOLOGICĂ

Piv 2815

PS 315

PS II 170

Anul II

Martie—Aprilie 1945

Nr. 3—4

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ

A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

Misiunea creștinismului

MOTTO: „Învățați-vă să păzească
tot ce v'am poruncit”.

Mat. 28, 20

Îndată se vor împlini două milenii, de când s'a născut pe meleagurile Țării Sfinte o nouă religie. Noua religie, care se naște, la o răspântie de veacuri și de lumi, nu împrumută nimic dela altă religie, nici nu rămânea tributară cuiva de aici de pe pământ.

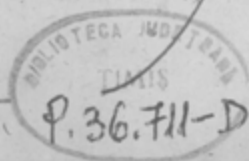
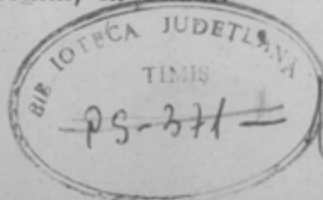
Odrăslită pe trunchiul bătrân al Legământului ce l-a făcut Dumnezeu-Savaot cu poporul ales, creștinismul se înalță cu învățăturile și cu viața sa peste cadrele și oamenii acestui legământ.

El izbucnește peste hotare naționale în toată lumea; el saltă peste minți de cărturar și de fariseu, dăruindu-se la toată făptura; el se scutură de arhivetuste legi ce îngreunau un popor și învață principii de înfrățire universală.

Cu rădăcinile pe pământ, noua religie își suga seva dată-toare de viață a învățăturilor sale din azurul cerurilor...

Creștinismul însă, spre deosebire de orice altă religie pământească, are conștiința luminoasă a unei misiuni în lume.

Legământul Vechiu trebuia să păzească poporul ales pentru nașterea în mijlocul său a lui Mesia cel prezis de prooroci. După acest eveniment epocal, misiunea sa s'a sfârșit, focul ars pe altare s'a stins și jertfele ucise își înălțau aburul sângelui lor, spre țaria cerului, în zadar.

Locul acestui străvechiu legământ l-a luat altul: *Legământul Nou* . . .

Nici altă religie de subt soare nu este mai fericită cu misiunea sa.

Mohamedanismul a împrumutat multe învățături dela creștinism, dar misiunea sa dumnezeiască este atât de proprie numai acestei religii, încât împrumutarea ei în întregime ar egala cu o încreștinare.

Mohamedanismul n'a reușit, dela apariția sa în lume, să pună hotare puternice între misiunea pământească și cea cerească. Confuz și prolix, mohamedanul consumă plăcerile afrodisiace ale vieții pământene fără frâne, dar se supune și unei asceze exagerate pentru obținerea vieții cerești, populată și aceea de hurii prea grațioase.

Nici răspândirea sa în Europa n'a fost mai fericită, deoarece mohamedanismul nu s'a răspândit prin martirii și mărturisitorii săi, ci a făcut martiri și mărturisitori, cu sabia și cu semiluna de pe steagurile sale de războiu, fluturate până subt zidurile Vienei și Bălgradului . . .

Cât de searbede apoi sunt și misiunile celorlalte religii mari !

Confucianismul se reduce la rânduirea filosofică a unei vieți pământene, budhismul difuzează o morală pesimistă, aici pe pământ, iar dincolo se revarsă în marele tot, în celebra nirvană, spre a i se pierde urmele, șintoismul exagerează cultul împăraților și instinctul războinic al unui popor până la paroxism . . .

Care misiune este atunci mai nobilă decât cea a creștinismului ? Cine revendică mai multe drepturi pentru omenire, sau îi poate oferi mai multe ?

Dragoste, libertate, dreptate, egalitate, fraternitate, pace, milă, sunt toate înfăptuiri reale, care fac parte exclusiv din programul de înfăptuiri al creștinismului în lume.

Toate națiunile de mai sus și-au primit cea mai nobilă accepțiune a lor, cât și cea mai largă expresivitate a lor numai în religia creștină.

Noțiunile de mai sus sunt depline și întregi în creștinism, nu numai jumătăți sau frânturi...

Dragostea este dragoste puternică și perfectă, față de toată lumea, fie el orice-ar fi, prieten sau dușman...

Libertatea e pentru toată lumea, egală în datorii și în drepturi, la fel dreptatea, egalitatea și fraternitatea.

Cât privește pacea, acea pace a trupurilor și a sufletelor noastre, apoi numai Domnul nostru Iisus Hristos îi știa prețul adevărat, când pretutindenii avea pe buze: *Pace aduc vouă!*

Pace ne-a adus și pace nu mai avem pe lumea asta...

Milă a cerut și nu jertfă, iar hecatombe se înalță până în țările cerului...

Actualizarea misiunii creștinismului în lume este, de aceea, mai necesară decât oricând...

Din nou apostolii trebuiesc trimiși spre propovăduire și spre încreștinare la toate popoarele...

REDACTIA

Episcopul Ioan Popasu

(1808—1889*)

Vizitațiuni canonice

Cel dintâi drum, pe care vlădica Ioan Popasu l-a făcut în eparhia Caransebeșului, a fost *drumul Logojului*. Drum de cinstire a ortodoxiei luptătoare împotriva cutropitorilor din cele cinci veacuri trecute.

O dovedesc cele două biserici ale Logojului românesc.

Cea „mică”, închinată sf. Nicolae, e anterioară invaziei turcești în Banat. O mărturisește felul cum i-au fost construite fundamentul și zidurile, identice cu cele ale mănăstirii Vodița de lângă Mehadia, sau ale bisericii din veacul al XIII-lea dela Căvărăn, cât și materialul din care au fost clădite. Iar „chipul ei de mănăstire” și stilul gotic bizantin, în care a fost zidită, o aseamănă cu mănăstirile dela Șemlac și Vărădia din veacul al XIV-lea. Pictura-i murală și portretul protopopului Gavril, din tinda ei, ne fac aceeași dovadă.

Infățișarea „semiepiscopescă” a acestui protoiereu, îmbrăcat în „dolamă roșie, mantie neagră cu căptușeală vânătă, cu camilafcă, mătănii și cu bât cârn”, dovedește ființarea în Banat, și în acea epocă, a unei ierarhii ortodoxe organizate așa cum o arată, dealtfel, ultimul episcop comun româno sârb Emilian Kenghelatz dela Vârșeț.

Inscripția „Aedificata est haec Ecclesia per me Ioannem Racz de Mehadia Supremum Praefectum inclitorum Districtuum Caransebes, Lugos et Lippa Anno Domini 1726 Die 19 Juny”, săpată în piatră pe frontalul turnului, ce s'a păstrat până în zilele noastre, ne arată că cei 600 credincioși ai Logojului, câți au mai rămas de pe urma imperiului turcesc, în frunte cu prefectul lor Ioan Ratz de Mehadia, au restaurat-o și au zugrăvit-o, pentru a treia oară, în anul 1726.

La 8 Iulie 1842 această biserică a fost mistuită de incendiul ce a pustiit orașul. Iar în 1879, „fiind primejdioasă pentru siguranța personală și stricând estetica orașului” e demolată din ordinul vicecomitelui comitatului Căraș-Severin.

Biserica cea „mare” a Logojului a fost construită, în stil baroc, sub „manducerea oberknezelui” Gavril Gureanu în anii 1759—1765 prin contribuția de 22,166 floreni 55½ cruceri a credincioșilor. Turnurile i-au fost ridicate ulterior, în anii 1800—1806, și au costat 40.000 floreni. Dar focul din 1842, ce a pustiit 500 case, le-a frânt și lor, înăltimea, le-a topit clopotul cel mare de 7 măji metrice, adus în 1778 din Grecia, și a stricat și pictura interioară, lucrată de „zugravul Ștefan” și de pictorul Giurcoviți.

* Urmare din Nr 1—2, 1945.

Refacerea ei sumară, prin aceiași eredincioși dăruitori, s'a făcut în anii 1843—1844. În consemnarea lor, pe lângă ctitorii Ioan Ratz și Gavril Gureanu s'au înșiruit și „obe knezul” Alexandru Pătrașcu, Teodor Dima, Toma Vuia, Gheorghe Costa, Iosif Panaiot și episcopul dela 1859 Constantin Udrea „care, nu numai spre înfrumusețarea bisericii și a lucrurilor ei s'a ostenit, ci și prin regularea ocolului bisericesc și prin adăugarea zidirii școlare. Și și un venit anual i-a câștigat. Ceeace pe toți logojenii i-a obligat la mulțumire și recunoștință”.¹

Pentru strângerea acestor fonduri episcopul Iosif Raiacici (1834—1842)² a emis, la 25 Iunie 1842, către parohiile din eparhia Vârșeț—Caransebeșului o circulară³, din care desprindem următoarele: „... Zece mii de logojeni, frați ai noștri, către noi își ridică mâinile și strigă: dați, ajutați în amara nevoie și mișalătate, iubiților frați! Ajutați-ne barem biserica Logojuului, ce din temelie spre mărirea lui Dumnezeu dreptcredincioșii creștini cei de atunci au ridicat, a o înoi, ca să putem plânsul nostru înaintea lui Dumnezeu în casa Lui a plânge. Ca să putem pentru sănătatea și norocirea voastră noi, nenorocoșii lui Dumnezeu, a ne ruga, ca să vă scutească și să vă ferească pe voi de asemenea înfricoșate nenorociri. Și eu, smeritul vostru arhipăstor, cu inima ruptă de durere întorc lăcrămoșii mei ochi către dragostea voastră și strig, cu glas mare, către mila și îndurarea voastră: deschideți-vă inima către nenorociții voștri frați, către arsele case dumnezeiești ale Logojuului. Ajutați, ca așa Dumnezeu să vă ajute pe voi. Dați cât puteți mai mult și curând. Alergați cât mai în grabă întru ajutorul fraților noștri. De două ori dă celce curând dă. Dați pentru sănătatea, norocirea voastră, pentru înaintarea lucrurilor celor bune și a întreprinderilor voastre. Dați pe altarul mării lui Dumnezeu, ca așa voi de inila Lui pătași să fiți și așa dreapta Lui de asemenea nevoi să vă ferească. Fiți milostivi, ca și voi fericiți și miluiți să fiți și ca binecuvântarea celui prea înalt peste voi să se odihnească...”

În catalogul protopopilor ostenitori pentru biserica „Adormirii Născătoare de Dumnezeu” și-au binemeritat înscrierea: Petru Popovici, Ștefan Athanasievici și Ioan Marcu care, înconjurat de clerul tractului, își întâmpină Stăpânul „național” în Sâmbăta ierarhului asemănător în smerenie, Evmen'e al Gortinei,⁴ cântându-i condacul: „Cu osârdia sufletului ai biruit pe vrăjmașul cel aducător de stricăciune bisericii și întru vârsta bătrânețelor te-ai călătorit pentru folosul și mângărirea noastră care Te primim pe Tine, părinte Ioane, ca pe un strălucitor al preoției și ca pe un cinstit învățător...”

El i-a adresat, în numele „comunității bisericii gr. or. române a Logojuului”, la 16 Iulie 1865, și „poftirea de a-l întâmpina cu reverință fiiască, cât mai curând, în mijlocul ei, gratulându-i denumirea de episcop cu următoarea scrisoare de devoțiune: ... Geniul națiunii române a plâns pentru necăzurile și patimile bisericii sale naționale, ajunsă sub supremația

1) Broșura comemorativă, „Istoricul orașului Logoj, schiță”, din 4/16 August 1859, p. 8 scrisă, probabil, de Dr. At. M. Marienescu cu „consemnarea celor care au dat în anul 1759 la sf biserica după cum s'au milostivit”, în total 8260 fl. 19 cr. (Dr Ștefan Pop: Din trecutul Logojuului).

2) Dela 1842—1861 patriarh al Carlovițului.

3) Din colecția de documente a prof. Dr Dimitrie Cioloșca,

4) 18 Septemvrie.

unei ierarhii străine. Limba română a fost scoasă din atâtea biserici, preoții au fost persecutați pentru zelul național și apărarea drepturilor bisericii, locuitorii cei mai vechi ai țării au rămas în nemângăiere.

Acum s'a pus capăt tuturor necazurilor bisericii naționale, *restaurându-se* mitropolia gr. ort. a Transilvaniei și *episcopia Caransebeșului*. Prin aceasta soarta bisericii române naționale e dată acum în mâna Românilor. Dela ei atârnă dară și prosperarea lor.

Iată în ce timp favorabil ai fost destinat, Prea Sfințite, de Providență, *ca să vii la noi*. Se zice, că împrejurările și evenimentele fac pe bărbații demni oameni mari. Epoca ți-a deschis terenul, ca să începi regenerarea acestui popor bun al dieceziei. Greuminte mari și neprevăzute te așteaptă, pentru că intri într'o dieceză ce a suferit multe supărări. Dar înțelepciunea și tăria bărbătească a Ilustrității Tale și concursul poporului român vor fi factori puternici de ale putea învinge.

Bucuria comunității gr. or. bisericești din Logoj e îndoită, când vede o dorință a poporului român din Banat realizată și când în persoana Prea Sfinției Tale află prea înalta denumire de cea mai bine meritată. Poporul bănățean a fost supărat până acum pentru biserica sa națională și drepturile ei. Dar azi nutrește cea mai vie speranță pentru prosperitatea ei și mai vârtos când are să primească în fruntea sa un bărbat distins, dela a cărui inimă și energie atârnă apărarea bisericii și naționalității sale...

Liturghia de mânezi episcopul o săvârșește cu asistența a 57 protopopi și preoți, numărul anilor vieții sale. Răspunsurile le dă „corul Logojului”, cel dintâi cor al Banatului, înființat la 1840 și dirijat de măestrul Ceega. În strana dreaptă se rugau Andrei Mocioni, Dr Paul Vasici, Gheorghe Ioanovici, Emanuil Gojdu, Antoniu Mocioni, comitele suprem Ioan Faur, Vicențiu Babeș, iar în cea stângă Alexandru Mocioni, Atanasie M. Marinescu, Ștefan Antonescu, primarul Vârșetului Andrei Vasici,¹ Constantin Radulescu, Titu Hațieg, Iulian Ianculescu... În cea a epitropilor Constantin Udrea al Logojului, Ioan Peța și Petru Brancovici ai Caransebeșului ș. a.

Versetul 50 al evangheliei zilei (Mc. 6, 45—57), „îndrăzniți, *eu sunt*, nu vă temeți”, a constituit temelul predicii sale, prin care a arătat „prea bravilor fii ai bisericii logojene luptele lungi și îndârjite ce s'au dat, începând cu adunarea din 15/27 Iunie 1848 dela „balta lată”, pentru emanciparea bisericii strămoșești de către fruntașii *aci* prezenți, care au binemeritat recunoștința istoriei”.

Cuvântarea într'aripată a ierarhului luptător a cutremurat ortodoxia logojană și a recoltat omagii pentru seniorul, rugător către Dumnezeu, dela Foeni.

Insuși semioficiosul guvernului „Pesti Napló” din 3 Octomvrie 1865 scrie următoarele în legătură cu această vizitațiune canonică: „Sămbătă în 1 Octomvrie 1865 a sosit la Logoj noul episcop al Caransebeșului, Prea Sfinția Sa Ioan Popasu. A fost primit cu mare bucurie. Ceeace e și firesc, căci pentru întâia oară frații noștri Români au fericirea de a avea episcop de neamul lor, neatârnat de ierarhia străină. Comuna bisericească și-a cinstit ierarhul cu o masă festivă.

1) A scris 2 broșuri despre Românii și biserica lor,

A doua zi vlădica a fost oaspele merituosului protopop Ioan Marcu. Erau prezenți toți fruntașii hănățeni și logojeni. Și la acest prânz manierele și blândetea înaltului oaspe au cucerit inimile.

Ilustritatea Sa a părăsit eri Logojul însoțit, ca și la sosire, de un lung șir de trăsură și de un numeros banderiu, lăsând în capitala județului impresii dintre cele mai bune.

La întoarcere, vlădica a vizitat toate comunele din valea Timișului. A înnoptat la conacul lui Anton Mocioni din Prisaca, care avea în hotarul satului o proprietate de 131 jugh, cumpărată la 1864. L-au însoțit, până aci, și Andrei și Alexandru Mocioni. Mănezi au asistat, împreună cu Alisandru Capra, mare proprietar din Jupa, și cu senatorul imperial Nicolae Dumba din Viena, la rugăciunea de mulțumită, slujită de preotul Trandafir Zuza în biserica cea nouă a comunei, zidită la 1863.

La 6 Noemvrie 1865 a pornit în a doua vizitațiune canonică. Duminecă, în 7 Noemvrie 1865, a slujit sf. liturghie în biserica *Domașniei*, zidită la 1807, sfințită la 1833 de vlădica de viță românească Maxim Manuilovici al Vârșetului (1829—1833) și zugrăvită la 1834 de pictorul Dimitrie Turcu (1810—1883) din Oravița.

Erau de față și fiii comuni: generalul Alexandru Guran (1824—1888), ajuns la 1878 locotenent mareșal campestru, căpitanul Ilie Pepa (1826—1886), cel care și-a testat agoniseala pentru înființarea unui liceu ort român în Caransebeș și loc. Ilie Curescu (1838—1904), comandantul școlii militare regimentale din Caransebeș și, în anii 1892—1904, președinte al Comunității de avere.

Luni în 8 Noemvrie 1865 slujește în biserica *Orșovei*, zidită la 1746 de negustorii macedo români, stabiliți aci, sfințită în același an de episcopul Isaia Antonovici al Caransebeșului (1741—1748) ridicat, după un an, mitropolit al Carlovîțului. Se cuminecă cu cei 30 preoți conliturghisitori din potirul de aur, dăruit acestei biserici, la 1863, de Elena Doamna, soția lui Alexandru I. Cuza, domnul Țării românești. Compania regimentului confinar româno bănățean Nr 13, care își avea sediul aci, îi dă onorurile.

Marti, 9 Noemvrie 1865, episcopul Ioan Popasu vizitează *Mehadia*. În castrul ei, Ad Mediam, staționau odinioară legiuniile XIII gemina și V macedonica. În acest „oppido nostro Myhald” a prezidat regele Sigismund, la 1427, „congregatione nostro generali universitati, nobilium kenezorumque ac alterius status districti nostri Myhald vocati...” În el rezida la 1559 castelanul Petru Găman, căpetenia celui al VIII-lea district valahic, Meedia.¹ Aci răspândea, la 1749, lumină școala românească, ridicată la 1791 în „școală trivială”, iar la 1821 în „școală capitală”. În ea a învățat carte și protopopul Nicolae Stoica de Hațeg (1750—1832), autorul „Cronicei”² războaielor cu Turcii din 1736—1739 și 1788—1790 și a celor două răscoale valahe dela 1738 și 1788, înecate în sânge.³ Aci întărea credința ortodoxă din veacul al VI-lea până la 1658 episcopia „Mehadie”, în atârănare de

1) P. Drăgălina: Istoria Banatului Severin, I. p. 112.

2) Ioan D. Suci: Literatura bănățeană, p. 266.

3) Ioan Stoia Udrea: Marginale la istoria bănățeană, p. 52.

mitropolia Severinului, întemeiată la 1370 de Vlaicu Vodă.¹ Iar dela 1722 protopopiatul Mehădiei cu titularii: Gheorghe Iliescu (1745—1760), Ștefan Dimitrievici (1761—1795) Nicolae Stoica de Hațeg (1795—1832), Lazăr Rădac (1833—1841), Iacob Popovici (1841—1850) și Dimitrie Iacobescu (1850—1872).

Aci s'a născut prefectul suprem Ioan Ratz de Mehădia², fiul „udvar-birăului Bălgăradului“ Ștefan Ratz († 1720), afurisit în 1701 de patriarhul Dosoftei al Ierusalimului.³

1) Dr Gh. Cotoșman: Episcopia Mehădiei, p. 23.

2) P. Drăgălina: P. Drăgălina: Idem, III, p. 133.

3) Interesanta imprecăție a patriarhului Dosoftei, care se afla în acea vreme la București, are următorul text, tradus din originalul grecesc, ce se găsește la Academia română sub Nr ms. 605.

„Onor. Chir. Ștefan Raczi, Dumnezeu cel sfânt să te lumineze în bine! Din timpul răstignirii Domnului nostru Iisus Hristos a început să se predice în toată lumea credința ortodoxă și au venit atâtea eretici, și împărați și papi și patriarhi și alți sfinți și laici. Mai înainte de aceștia idolatrii erau potrivnici credinței ortodoxe și toți chinuiau pe ortodoksi și le făceau și alte multe rele, după cum spun martisologiile. Și toți ortodoxii au suferit și în nevoi și în necazuri și în pierderi și însăși moartea, numai ca să păzească curată și nepătată credința ortodoxă.

Răul ultim este, că a adus inamicul comun în biserica catolică dreptmăritoare pe latinii, care au zis că papa este reprezentantul lui Hristos în toată lumea și din aceasta s'a întâmplat, ca să se introducă în biserica lui Hristos și alte multe înorii, pe care le-am descris în scrisoarea obștească ce am trimis-o celor de acolo.

Fiindcă monarhia papei este puterea lui Antihrist, ea nu vânează alt neam decât pe cel al ortodoxilor întru atâtea, încât nu au necăjit atâtea neamul ortodox idolatrii și toți ereticii, cât i-a necăjit și li necăjește papa și cei ce-l urmează, pentru că vrăjmașul este înlăuntrul, în casă.

Au fost frați papistașii și s'au făcut trădători, sunt afară de biserica noastră întru atâtea, încât cea orientală este ortodoxă și cea română este eretică.

Apoi, ca popii papistași să înșale pe simpli ortodoksi zic, că biserica este una. Răul acesta s'a răspândit în multe părți, iar acuma a ajuns și acolo, în Ardeal. Și în adevăr au avut ortodoxii de acolo din Ardeal ispite dela calvini, dar pentru că ziceau aceia, că sunt pe față vrăjmași, ortodoxii nu s'au plecat învățării lor, pe când preoții papistași sunt aceia despre care zice scriptura că „au piele de oaie“ și zic că sunt creștini, dar învățătura lor este a lui Antihrist și înșală pe mulți...

Am auzit de acolo, că și onorabilitatea ta te-ai făcut trădător și vrăjmaș al adevărului și ortodoxiei, răsvrătit al sfintei credințe și al vrăjmașilor crucii lui Hristos, ca să înșeli pe pravoslavnicii spre pierdere.

Deci dorind mântuirea ta îți scriem această epistolă, ca să te lapezi de papistași, adevă de credința cea nouă și să revii iarăși la sf. biserică, care te-a crescut și te-a nutrit și ți-a gătit moștenire neîntinată și nestricată în ceruri.

Și câte ai zis până acuma în contra bunei cinstiri, să le zici acum în contra papistașilor. Și pentru sf. credință părintească și strămoșească a ta să vorbești toate cele de cuviință și drepte și crezute.

Dacă vei face după cum îți scriem, rugăm pe Domnul nostru Iisus Hristos ca să te ierte de marea greșală ce ai făcut și să te așeze în religia ta cea părintească și strămoșească, care este credința cea sfântă și pravoslavnică.

Iar dacă perziști în sufletul tău și voești să fi papist și să vânezi biserica ortodoxă a lui Hristos ca potrivnic al lui Dumnezeu, ca nesupus lui Hristos, ca contrar sfinților apostoli, ca insultator sfinților părinți, ca trădător sfintei biserici catolice a lui Hristos și ca cauză suletească a pierderii multor creștini și ca prieten al diavolului și apărător și gata servitor, să fi afurisit de Părintele, Fiul și sf. Duh, a Unimei a unui singur Dumnezeu după ființă și neiertat și în secolul de acum și în cel viitor. Și pe tine și casa ta și averea ta și sufletul tău și viața ta, să fie iarăși afurise și iarăși blestamate și supuse anatemei vecinice.

Să ai blestămurile tuturor sfinților părinți, disprețul tuturor sfinților apostoli, partea ta să fie cu trădătorul luda și cu răstignitorii Domnului.

Pomenirea voastră cu sunet, urgia lui Dumnezeu să fie peste capetele voastre și să afli pe Dumnezeu luptător în ziua judecării și în sfârșit *Satana și diavolii lui cu voi, fiindcă Domnul este cu noi*“ („Biserica ortodoxă română“, Nr 9 din 1891, p. 691).

Bucurându-se de încrederea guvernatorului Claudius Florimund Mercy, i-se încredințează conducerea a 5 din cele 11 districte ale Banatului. În această dregătorie el a realizat ca: biserica-mănăstire a Logojului, în care a și fost înmormântat¹ la 26 Noembrie 1729; podul cel mare de peste Timiș; cele două mori din Logoj și cea din Făget; fabricile de procoțițe din aceste două orașe; cazarma artileriei din Logoj; drumul de poștă Timișoara—Logoj—Făget—Săvârșin și organizația „oberch'nezatelor“.

În biserica Mehadii, rezidită la 1771 și sfințită de episcopul Iosif Ioanovici de Șacabent (1786—1805), — întemeietorul dela 1790 al școlii gramaticale din Vârșet la care a funcționat și Paul Iorgovici (1764—1808) —, a fost primit noul episcop al Caransebeșului, li împodobise altarul cu 15 ani în urmă, la 1850, și episcopul Andrei Șaguna al Ardealului, venit „la băile calde dela Mehadia“.² Slujba arhierască a fost admirată de generalul Vlăduț Cena (1843—1907), inspectorul artileriei c. r., colonelul Constantin Popovici, cavaler al ordinului Maria Terezie, căpitanul Ilie Blidariu (1829—1890), cavaler al ordinului coroana de fier cl. III, căpitanul și fondatorul Constantin Nicolaevici (1808—1879), cel care a cedat eparhiei „vila diecezană“ din Băile Herculane și de credincioșii văii Cernei, în frunte cu primarul Isaia Stoica de Hațeg (1830—1908).

Insoțit de convoiul de trăsură cu preoții și fruntașii comunelor din sudul tractului Mehadii, în frunte cu protopresbiterul Dimitrie Iacobescu, ierarhul își continuă misionarea în Almăjul dăruit la 1484 de regele Matei Corvinul banului de Severin (1485—1508) Iacob Gârlișteanul.³

Sosește Mercuri seara la *Bozovici*, sediul celui al VI-lea district valahic, Halmos, iluminat feeric de făcliile grănicerilor celor 16 comune din bazinul Nerganului și de lumânările elevilor școlii triviale, sistemizate de consiliul de război la 1791, și al celei confesionale, ce a funcționat dela 1827 până la 1872. În piața cazărmei zidită, cu robot, în timpul domniei împărătesei Maria Terezie, cele trei companii almăjene dela Dalboșet, Prigor și Bozovici, în frunte cu colonelul Eugen de Vilecz, comandantul regimentului confinar român-bănățean Nr. 13, cu căpitanul Korpskommando Adjutant, Pavel Rotariu, cu căpitanul comandant Francisc Gunzig și cu locotenenții Petru Săbăilă și Eugen Ianoșiu, dau onorul.

De aci pornește litia la biserica din deal, zidită în 1798, pictată în 1820 de Mihail Popovici, în 1857 de Dimitrie Turcu și târnosită la 1805 de același neostenit vlădică Iosif Ioanovici. În 1865 slujeau la altarul ei bătrânii parohi Gheorghe Dimitrievici și Nicolae Petruceanu cu capelanii lor Gheorghe Dimitrievici și Gheorghe Petruceanu. Baldahinul, purtat de 4 ofițeri, e urmat de tribunul Almăjului, Eutimie Murgu (1805—1870), sosit dela Budapesta în ajunul acelei zile „pe care a făcut-o Domnul ca să se bucure și el și almăjenii lui de dansa“, înconjurat de generalii Traian Doda (1822—1891) și Aron Bihoiu de Bănia (1834—1901) și de colonelul Vicențiu Bălaci din Rudăria, care comanda reg. 15 cavalerie. Venise după ce cu o lună în urmă, la 17 Octombrie 1865, tipărise ultima sa scriere politică: „Über das Serben Congress Memorandum“.

1) I. Boroș: Unirea Românilor din Logoj, p. 37.

2) Fr. Griselin: Geschichte des Temeser Banats, p. 266.

3) P. Drăgălina: idem I, p. 116.

Mănezi episcopul a celebrat sf. liturghie cu asistența tuturor preoților care au ostenit la acest praznic luminat cum Almăjul nu a mai pomenit. Recepțiile le-a primit în casa preotului Gheorghe Dimitrievici, în care a și fost găzduit, iar masa, aranjată de epitropii Crăciun Câmpeanu, Petru Pășlea și Roman Adamescu, a luat-o în restaurantul lui Ioța Miletici. Au toastat Eutimie Murgu, evocând luptele duse pentru scăparea bisericii și docintele-diacon Nicolae Brânzeiu, în numele Almăjului, presărat cu biserici ridicate, după părjolul turcesc, din piatră și cu preoți luptători, însuflețiți de crezul național dela 1848 al lui E. Murgu, N. Bălcescu, Cezar Boliac, Ion Ghica, C. Negri, L. Rosetti ș. a.¹

Vineri în 12 Noemvrie 1865 episcopul pleacă, cu aceeași suită, prin Valea Minișului, peste Staler, la Oravița.

Biserica Orăviții, localitate minieră înfiripată la 1703 de 13 muncitori specialiști conduși de ing. Matei Brunner, tot de negustorii macedo-români a fost ridicată la 1781, când orașul avea deja 340 credincioși ortodoxi. Istoricul Pesty Frigyes² și după el și scriitorul Virgil Birou din Ticvani³ afirmă, că această biserică a fost ridicată și pictată cu cheltuielile negustorului Dimitrie Nicolae Hadșia, venit și el aci la 1760 din Macedonia. El i-a dăruit „maierul”, icoane, sfeșnice, revizite și ornate aduse dela Ierusalim. A fost sfințită în 1784 de episcopul Vichentie Popovici (1769—1785), cel care și-a mutat scaunul la 1785 dela Caransebeș la Vârșej.

Acest scaun și l-au revendicat și orăvișenii pentru ei. Din mijlocul lor a fost doar ridicat de clerul și poporul bănățean la 15/27 Iunie 1848 „vicar al episcopescului scaun de Caransebeș” protopopul Ignatie Vuia (1809—1852).

Sosindu-le acum arhiereul de mult așteptat, întru întâmpinarea lui au alergat în capitala Cărașului preoți protopopiatelor Bisericii albe, Vârșefului și Orăviții cu protoierii Iosif Popovici, Nicolae Tincu Velea și Iacob Popovici. Invățătorii cu membrii „oficiolatlui” de conducere Vasile Nicolescu, Ștefan Lipovan, Martin Țiapu, Iosif Novac, Ioan Orza, Avram Neda, Ioan Marcu, Vichentie Gurgut, Daniil Bojinca ș. a. Căpitanatul montanistic minier cu căpitanul Aron Pap. Funcționarii și muncitorii „Societății privilegiate austro-ungare de căi ferate a statului” — Steg —, cu baronul Gheorghe Sina care cumpărase, la Ianuarie 1855, domeniile de 133, 168 ha ale celor 70 comune din cele 8 districte miniere, cu dreptul de patronat asupra bisericilor și școalelor lor. Satele cu corurile, antistiile și notarii lor, în frunte cu „protojudele cercual” Petru Vuia. Și au venit și toți intelectualii văii: Simeon Manguica, Dr Dimitrie Hătegan, Dr Iosif Miescu, Dr Aurel Maniu, Baltazar Munteanu, fondatorul Gavril Miletici, asesorii tribunalului comitatens Dr Atanasie M. Marienescu și Traian Miescu, comisarul politic Andrei Ivacicovici, juratul comitatens Timotei Miclea, Ștefan Perianu, Dr Ioan Lepa, Dr Gheorghe Crăniceanu, adjunctul advocațial Ilie Trăilă, căp. c. r. Ioan Bistreanu, etc.

După săvârșirea sf. liturghiei și a parastasului de pomenire a ostentitorilor pentru restaurarea episcopiei, la care a cântat corul bisericesc din

1) G. Bogdan Duică: Eftimie Murgu, p. 161.

2) Pesty Frigyes: Krassó vármegye története, II, p. 86.

3) Virgil Birou, Oameni și locuri în Căraș, p. 139.

Vrani, înființat la 1850,¹ pontificantele ținu poporului înșiruit pe coasta dealului, la mijlocul căruia strălucea biserica străjuită de preoți în odăjdii luminate, o impresionantă cuvântare, asemănătoare predicii de pe munte a Mântuitorului. El învăța: Fericiți sunteți astăzi voi, cei care erii ați fost prigonii pentru dreptatea bisericii voastre, căci a voastră este împărăția cerurilor... Intocmai cum au fost prigonii și prorocii cei dinainte de voi. Voi sunteți sarea pământului și lumina lumii. Nu a putut și nu poate să se ascundă cetatea eparhiei noastre, când ea a stat și stă deasupra dealului. Lumina voastră să o lumineze și în viitor, ca credincioșii ei văzând faptele voastre cele bune să mărească pe Tatăl nostru care este în ceruri. Iar pe mine, iubiți cărașeni, să nu mă socotiți, că am venit să stric legea strămoșilor voștri. Eu nu am venit să-o stric, ci să-o împlinesc. Deci ascultați-mă...!" (Mt. 5, 1—17). „Când Păstorul, cu sufletul scaldat în apele limpezi ale evlaviei își sfârși cuvintele, mulțimele stătură uimite de învățătura lui" Mt. 7, 28).

Mănezi sluji cu toți preoții săi, în fața bisericii, sf. maslu. Apoi îi adună în jurul său, căci inima-i caldă îi cerea, ca să-i cunoască și să-i aproprie de sufletul său mare, înțelegător al bucuriilor, dar și al greutăților ce i le oferea misiunea lor sfântă. Ei veneau doar, cu toții, din altă lume, cu climat potrivit ideologiei ecleziastice a episcopului „național". Lume, pe care mai nimerit a caracterizat-o împăratul Iosif al II-lea în partea întâia a memorandumului său, redactat după călătoria sa dela 1768 în Banat. Le-a dat deci, dintru început, următorul îndemn: „Preoții trebuie să fie în cele al spiritului creștin conducători și nu conduși, dascăli și nu dascăliți, apărători ai adevărului cu orice jertfă și nu rentieri tihniți ai dumnezeescului patrimoniu al credinței revelate".

Intrunește în jurul său, în sala teatrului, fondat la 1815 cu contribuția negustorului macedo român Gheorghe Constantini,² și pe învățătorii bisericii, pentru ca împreună cu ei, să construiască bazele religioase morale ale învățământului confesional din eparhie. Această reunire profesională, dominată de experiența consilierului pentru instrucția Ardealului Dr Paul Vasici și de cea a directorului celor trei districte cu 500 școale naționale bănățene, deputatul de Sasca Vicențiu Babeș, care erau de față, a fundamentat conferințele învățătoresci dela 1866, „Reuniunea învățătorilor români greco răsăriteni din dieceza Caransebeșului" dela 1869 și Institutul pedagogic diecezan de la 1876.

Muncă multă, desfășurată, cu pasiune, pentru sudura în adâncimea brazdei bănățene a afirmării *unității sufletești* în arealul bisericii.

Și generația de atunci a Cărașului, însuflețită de cele mai înaintate gânduri pentru colectivitatea bănățeană, și-a polarizat toate manifestările pe plan național, cultural și social spre un singur obiectiv: *întărirea conștiinței bisericești*, iluminată de adevărurile durabile ale evangheliei, pledate cu credință, cu generozitate, cu mândrie și cu voință, la Oravița, de episcopul Ioan Popasu. Se împlinea astfel în fizionomia morală a elitei noastre intelectuale de acolo seria istorică a sacrificiilor naționale, ce au cimentat începuturile renașterii bisericii bănățene.

1) Ion Stoia Udrea: Marginalie la istoria bănățeană, p. 114.

2) Tatăl prof. dela preparandia din Arad Dimitrie Constantini, care a publicat în 1857 „Istoria de vest și ost a Românilor".

Unirea suftetelor cărășene, exteriorizată în zilele de 13 și 14 Noemvrie 1865 la Oravița, au dat ierarhului ziditor de epărie *tăria* de a înfrânge toate piedecile ce prezentul i le îngrămădea în calea apostolatului său realizator.

La întoarcere vlădica se oprește în orașelul *Bocșa*, și el centru montanistic, întemeiat la 1720 prin patentă imperială din 1717. Aci îl întâmpină secretarul de stat al ministerului cultelor ung. reg. Dr Gheorghe Ioanovici de Duleu și Valemare, protojuzii cercuali Dr Ștefan Antonescu și Iuliu Petricu, apărătorii ortodoxiei bocșene dela 1847/48 Nicolae Ponajoth sen. și Mihai Fracica, administratorii societății privilegiate din Recița Adolf Diaconovici și Petru Broșteanu, șefii serviciilor publice, în frunte cu judele comunal Hedvig Bösz și notarul Dimitrie Mustață, învățătorii Martin Țapu, Ioan Marcu, Iosif Avram, Moise Crina, Iosif Olariu, Ioan Oprea ș. a., președintele comercianților Mihail Russu, starostele breslei meseriașilor Vasile Diaconovici, proșii din plasa Bocșei în frunte cu Zaharie Botoș al locului, Alexie Popescu al Bocșei române și Gheorghe Pocreanu al Reciței, asesori consistoriali ș. a. Episcopul săvârșește vecernia în biserica zidită la 1795 și zugrăvită în 1845 tot de pictorul Dimitrie Turcu. Apoi pleacă la Duleu unde, împreună cu deputatul Dr Gheorghe Ioanovici și cu secretarul consistorial Ioan Bartolomei, schițează temeliile legii de organizare a bisericii mitropolitane.

Trecând în 17 Noemvrie 1865 prin *Câlnic* e primit, în fața bisericii clădite la 1779 și zugrăvită la 1830 de pictorul Mihail Velceanu, de poporul credincios în frunte cu preotul Iosif Ieremia.

La *Apadia* e primit în casa fraților Atanasie, Gheorghe și Constantin Grabovschi, unchi după mamă, ai lui Andrei Șaguna. „Negustorul frunțas cu legături întinse“¹ Atanasie Grabovschi a fost directorul „școlii naționale valahice“ din Pesta cu internatul clădit de el și de fratele său Constantin. Ei dăruiau ani de-a rândul câte 10 burse studenților români dela universitatea din Budapesta.² „Casa lor era locul de întâlnire a vestiilor literați români dela începutul secolului al XIX-lea, era deci un fel de salon literar prin care se abăteau Românii de bine din diferite părți, ardeleni, munteni și bănățeni... Mai ales Atanasie Grabovschi este lăudat mult pentru meritele sale de mecenat al străduințelor culturale“.³ Atanasie și Constantin Grabovschi au luptat, la 1821, împreună cu Mihai, Gheorghe și Anastasiu Trandafil, cu Alexandru, Cosma și Constantin Panajoth, cu Gheorghe Duca, Dimitrie Georgevici și cu alți macedo români din Pesta și pentru împărțirea averii bisericii grecești — ecclesiae graeco-valahicae Pestiensis —, zidită din truda românească a înaintașilor lor.⁴ Iar soția lui Atanasie Grabovschi, Elena, a fost cea dintâi președintă a „Societății femeilor române“ din Budapesta⁵ înființată la 1815 prin stăruințele primului învățător și psalt român al bisericii ortodoxe din Budapesta, Constantin Diaconovici Loga.

1) Dr Lupaș: Andrei Șaguna, scriere comemorativă, p. 16.

2) N. Iorga, „Revista istorică“, București, 1927, p. 431.

3) Dr I. Lupaș: Idem, p. 25.

4) Dr Cornel Diaconovici: Românische Revue, anul 1890, p. 616.

5) Octavian Lugoian: Societatea femeilor din a. 1815. București, 1899.

Prin Andrei Șaguna a ajuns și Ioan Popasu în legături de prietenie cu nobila familie Grabovschi. Trecând prin Apadia, el nu a ocolit-o, dimpotrivă s'a oprit la ea, ca să o vadă și să-i câștige contribuția la rezidirea eparhiei. În cele trei zile, cât a fost oaspele familiilor Grabovschi și Georgevici, el a slujit în biserica de lemn, „adusă din graniță încă înainte de războiul cu Turcii dela 1736/39”, și păstorită în anii 1836—1867 de preotul Simeon Lupșa. A cercetat școala confesională, al cărei învățător era atunci Dionisie Corneanu, fost elev al profesorilor Alexandru Gavra și Dr. Atanasie Șandor dela Preparandia din Arad, pe care a absolvit-o la 1856, împreună cu învățătorii Ioan Roșca din Delinești, Pavel Chinezu din Soceni și Ion Oprea din Ezeriș. A admifat din cerdacul casei curiale lunca Pogoniciului și frumșetea Cozlarului cu castrul roman Caput Bubali.

În cursul păstoririi sale această, casă și cea dela Delinești a lui Aristide Manziarlî, și el macedo român, l-au avut, în multe rânduri, ca oaspe venerat și iubit.

În vara anilor 1866 și 1867 mitropolitul Andrei Șaguna vine, ca de obicei, la Baile Herculane. La întoarcere se oprește în Caransebeș și de aci se duce cu Popasu la rudeniile sale din Apadia. Învățătorul însemnează aceste vizite în protocolul de zi al școlii sale.

Plecând spre Sibiu, vlădica Ioan Popasu îl însoțește, în 4 August 1866, prin Logoj și Făget până la Holdea, iar în 1867 pe valea Bistrei până la Vama Marga.

* * *

Episcopul Ioan Popasu și-a vizitat încă în primii ani ai arhieriei sale *întreaga* sa eparhie, avidă de întărire duhovnicească. Coborîrea sa în mijlocul poporului a stârnit însuflețire și mângăiere creștinească. Căci ea a înrăvenit câmpul arid al credinței și, consolidând legătura sufletească dintre păstor și păstoriți, a excitat la jertfă bisericească *întreg* cuprinsul Banatului.

Arhipastorirea lui Ioan Popasu a rodit, de pe urma acestor obositoare călătorii sfîșuitoare de oameni și locuri, multe biserici, școli, case și așezăminte bisericești, precum și temeinica organizare administrativă, în baza statutului organic, a parohiilor și protopopiatelor.

În primăvara anului 1866 cercetează *tractul Făgetului*, condus din 1861 până la 1888. de protopopul Atanasie Ioanovici (1822—1888), fost paroh în anii 1847—1861 al Zoltului. Preotul acestei parohii Ion B. Mureșianu a dat de urma cuvântării cu care „administratorul” *Sinteștilor*, Vasiliu Mateiu, „se reîntoarce cu umilință”, la 24 Mai 1866, către „grațiosimul său stăpân prin sărutarea dreptei cerșind întâia binecuvântare română dela întâiul arhieru român pe care noi din adâncul sufletului o năzuim ca fii ai poporului român... Bucură-te deci și te veselește, desbracă doliul și te îmbracă în haine sărbătorești, onorat poporul meu și al lui Dumnezeu, că iacă mirele pe care dorește și iubește sufletul tău, care vine blând și smerit nu ca să-i slujești lui, ci el să slujească ție, care prin o amoare mai mult ca de mire te ia de mână să te înfrumusească cu lumina științei și a culturii și cu însași mâna proprie șterge lacrimile cele de suferință de 178 de ani...”¹

1) Foaia Diecezană, Nr 40—41 din 1944.

Aci a întâlnit pe profesorul Ioan Ionașu, pe care l-a angajat referent școlar al consistorului său. Aci, pe absolvenții Institutului pedagogic din Arad Ioan Toma, Simeon Toma, Petru Fileriu, Simeon Curiacu bătrânul și tinerul și pe Atanasie Foras, copiii ai Sinteștilor pe care îi numește, pe loc, învățători ai școalelor din protopopiatul Făgetului.

În primăvara anului 1869 ia parte la deschiderea, în Oravița, a celei dintâi expoziții de industrie și comerț din monarhia austro-ungară, când i-se dă prilejul ca să vadă rostriile ordonate ale comunelor bisericești din acest tract.

La 26 Septembrie 1871 sfințește, în fața crucii ridicată la 1805 de protopopul Petru Ciorelu, drapelul batalionului de honvezi din Ciacova. Însoțit de protopopul prigonit de vlădica Panielimon Zsivkovits al Timișorii, Ioan P. Seiman, — care „l-a judecat ca să depună barba și vestmintele preoțești și l-a predat ca secular spre ținerea pedepsei cu care a fost înjugat” —, episcopul Ioan Popasu vizitează parohiile din tractul Ciacovei și cele din tractul Jebelului, condus de protopopul Ioan Popovici.

La 24 Septembrie 1872 e din nou la Bocșa-montană, unde ia parte la adunarea generală a „Reuniunii învățătorilor gr. or. români din dieceza Caransebeșului”, prezidată de Dr Ștefan Antonescu.

Săvârșește el însuși sf. liturghie, la sfârșitul căreia înalță, în genunchi, următoarea rugă:

„... Prea puternice, prea sfinte și prea bune Părinte, caută din cer peste acești fii ai Tăi, învățătorii școalelor confesionale și membrii ai corporațiilor bisericești; binecuvântă lucrările și ostenelele ce va pune această Reuniune în ora în care ai trimis-o Tu; ia sub al Tău acoperemânt prosperitatea și viitorul ei. Trimite-ne duhul Tău cel sfânt, ca să ne umple mintea și inima, să ne pătrundă, să ne lumineze, să ne însuflețească. Fi pururea în mijlocul acestei adunări, întrunite în numele Tău, Doamne! Grea e calea învățaturii, greu e drumul cercetării adevărului și luminării minții, însă Tu ești atât de mare, atât de bun și plin de îndurare! Noi ne punem toată încrederea în Tine și cei ce se încred în Tine nu se vor rușina. Tu suflă dar, Doamne, în inimile învățătorilor români amoarea învățaturii și spiritul adevărului. Fă dar Doamne ca, deodată cu răspândirea luminii și adevărului între fii națiunii, să crească și să se întărească dragostea împrumutată între dânsii și între toți fii oamenilor de pe pământ, Amin”.

După adunare, cercetează comunele, ce aveau să constituie la 1 Ianuarie 1891 cel al 11-lea protopopiat al eparhiei, cel al Bocșei montane.

De aci pleacă la Orșova, unde sfințește la 1 Octombrie 1872, fanionul batalionului de pază a Dunării. Apoi trece în Clisură până la Moldova nouă, oprindu-se la mănăstirea Mrăcunea, cu vechime din veacul al XV-lea, pe care hotărî să o reînvie, întocmai ca și pe cea dela Ciclovamontană. Trece prin valea Radimei, prin Cărbunari și Știnăpări și coboară de pe muntele Gheorghe la Sasca montană, vizitând comunele din tractul Bisericii albe, păstorit de protopopul Iosif Popovici.

(Urmează)

Dr Cornel Corneanu

Creștinismul și egalitatea socială

„Nu mai este iudeu nici elin;
„nu mai este rob nici s'obod...”

Galateni III, 28.

Când steagurile Revoluției franceze treceau biruitoare dincolo de hotarele Franței, odată cu victoria, ele vesteau lumii o nouă ordine a cărei deviză era scrisă, pe faldurile lor însângerate, în trei cuvinte: *Libertate, egalitate, fraternitate!* Fiecare din aceste cuvinte a avut o puternică înrăurire asupra celorlalte popoare. Mai mult însă a electrizat mulțimele cuvântul egalitate. Fiindcă în acest cuvânt clocoteau toată revolta, toate nemulțumirile față de clasele privilegiate, încât atunci când el a fost auzit, tot acest clocot de ură, înăbușit secole de-a rândul, a răbufnit în valuri de sânge.

În numele egalității s'a dat semnalul de luptă prin abolirea privilegiilor și desființarea claselor superioare. Și tot în numele egalității stătea la pândă ghilotina, gata să răteze capul oricui ar fi îndrăznit să-l ridice deasupra liniei fixată prin proclamația drepturilor egale pentru toți, sau s'ar fi arătat dușman al noii orânduiri. Bogat sau sărac, învățat sau om simplu, nobil sau om de rând, tânăr sau bătrân, toți trebuiau să fie „cetățeni”, egali între ei și nimeni n'avea voie să poarte un alt titlu decât acela de *cetățean*.

Chiar și după ce valurile revoluției s'au liniștit, egalitatea a rămas mai departe ca principiu de bază pentru organizarea vieții sociale. Expresii ca: *egalitatea drepturilor, egalitatea în fața legilor, egalitatea confesiunilor*, etc., atât de obișnuite astăzi, nu sunt decât rezultatul aceleiași tendințe de a aplica integral egalitatea în toate formele de manifestare ale vieții sociale. Și cum aplicarea unei egalități absolute n'a putut deveni o realitate, s'au ridicat noi proteste, noi curente care au dus la zguduiri sociale de astăzi.

Sunt însă aproape două mii de ani, când același principiu a fost proclamat de sf. apostol Pavel, în numele lui Iisus Hristos. *Nu mai este iudeu nici elin*, spunea marele spostol al Neamurilor, *nu mai este rob nici slobod; nu mai este parte bărbătească nici femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus*. (Gal. III, 28).

Prin această proclamație a fost, pentru prima oară, înlăturat zidul despărțitor dintre popoare și indivizi și tot prin aceste cuvinte se făcea cunoscut lumii întregi că toți oamenii sunt egali, oricărei rase sau neam ar aparține, oricărei clase sociale, fie nobil sau de jos, fie bogați sau săraci.

Și cel care a făcut cunoscut lumii această nouă orânduire nu s'a gândit și nici n'a urmărit deslănțuirea unei revoluții sângeroase pentru întronarea ei și nici cei cari au aderat cu atâta sete la noua învățătură, n'au înțeles să-și câștige mult dorita egalitate prin lupte sângeroase, prin

ură sau prin forță. Ei nu s'au năpustit să dărâme ordinea existentă și nici n'au sugrumat pe cei privilegiați. Și totuși, numai rostirea acestui cuvânt a atras asupra lor, grele și îndelungate persecuții. Fanatici și cruzi, puternicii zilei de atunci au căutat să înăbușe în sânge această nouă idee și să suprimă pe aderenții ei pentru a putea menține mai departe inegalitatea și tirania cea mai apăsătoare.

Și n'au fost aceste persecuții o pornire spontană, ci ele au durat secole de-a rândul și nici erupția furiei unor mase atâtea și înconștiente, ci aceste persecuții au fost sistematic organizate, pe bază legală, de către însași autoritatea Statului, dușmanul neîmpăcat al egalității proclamată de creștinism.

S'ar putea deci spune că aceste două principii, egalitatea și inegalitatea au avut aceeași soartă și că aderenții lor au fost rând pe rând persecutați și persecutori. Aceasta probează că ele sunt la fel de adânc înrădăcinate în sufletul omenesc și că problema pe care ele o pun cu atâta înverșunare conducătorilor de Stat, merită să fie cu atenție studiată și în lumina concepției creștine, mai ales în zilele acestea de adânci prefaceri sociale.

I

Însași realitatea vieții sociale ne obligă dela început să afirmăm că o egalitate absolută nu există. Societatea este în primul rând o unitate morală și ca atare ea presupune la baza ei un principiu din care izvorăște această unitate, *principiul autorității*. Fără acest principiu nu poate fi concepută viața socială. Mai departe societatea urmărește un scop comun care este acela de a asigura fiecărui membru al ei, maximum de bine material și moral. Dar acest scop nu poate fi realizat fără o armonioasă colaborare a tuturor, colaborare care-i leagă strâns unii de alții și-i integrează într-o anumită ordine după aptitudini, valoare personală, funcțiuni sociale, etc. Astfel privită societatea, ca o conviețuire în vederea satisfacerii tuturor aspirațiilor legitime ale naturii omului, ea implică în sine o ierarhie a valorilor care-i orânduiește pe oameni în raporturi fie de coordonare, de supra sau subordonare. A pretinde o egalitate absolută pentru toți și a încerca realizarea ei pe teren practic, este tot una cu a distruge ordinea socială, a distruge însași societatea. De aceea încercarea făcută de Revoluția franceză, de a aplica principiul egalității absolute a și dus la asemenea rezultate, la început.

După cum însă o egalitate absolută nu-i posibilă, tot atât de imposibilă este o inegalitate absolută. Căci în oricare raporturi de supra sau subordonare s'ar găsi între dânsii indivizii în societate, ei sunt și rămân totuși oameni și ca atare trebuie să stea în raporturi de egalitate în ceea ce privește aspirațiile, tendințele și manifestările aceleiași naturi comune. Așa că inegalitatea care este un fapt real în societatea omenească este relativă și nu poate fi îndreptățită decât în măsura în care se armonizează cu cerințele egale ale aceleiași naturi umane. Căci un om care ar fi pus într-o stare de inegalitate absolută față de ceilalți oameni, nu s'ar mai putea numi om și societatea nu este îndreptățită să comită un asemenea atentat contra naturii omenești. Tocmai aici a fost marea eroare a societății antice care susținea o inegalitate absolută între oameni, împărțindu-i în sclavi și liberi,

inegalitate absolută între femeile și bărbat, între cei de un sânge și între străini. Și această inegalitate părea ceva atât de firesc, era atât de mult înrădăcinată în sângele și concepția juridică a lumii păgâne, încât atunci când creștinismul a proclamat egalitatea dintre oameni, ea s'a simțit lovită mortal în însăși structura ei. De aceea păgânismul a folosit mijloacele cele mai violente pentru a înăbuși în sânge și cât mai repede această nouă învățătură care pune pe picior de egalitate pe sclav și pe liber, pe bărbat și femeie, pe străini și pe cei de același neam. Și toate aceste valuri de sânge și ură, spectaculoase prin organizare și durată, au avut același rezultat în menținerea inegalității între oameni, cât avut și Revoluția franceză, când a căutat să impună cu aceeași violență egalitatea absolută în societate.

Dacă egalitatea absolută ca și inegalitatea absolută au dus, aplicate exclusiv, la ruina vieții sociale, înseamnă ca structura societății însăși le reclamă pe amândouă simultan și într-o formă relativă. În societate deci, trebuie să domnească, în unele privințe egalitatea iar în alte privințe inegalitatea, fără a se exclude însă una pe alta, ci armonizându-se și condiționându-se. Numai atunci când aceste două principii sunt în această formă prezente și active, poate fi vorba de o dezvoltare firească a societății și de realizarea aspirațiilor indivizilor cari o compun.

Se naște însă imediat întrebarea: cum și în ce împrejurări aceste două elemente se pot împleti armonios pentru a deveni o realitate în viața socială? Și cu aceasta am ajuns la obiectul cercetării noastre. Va trebui să arătăm care sunt raporturile în care oamenii se găsesc egali între ei, și în care raporturi nu pot fi considerați egali.

Sociologia afirmă faptul atât de important că nu există societate fără religie. Ceeace înseamnă că în oricare societate sunt două forme de viață bine distincte: religioasă și laică. Ori dacă egalitatea și inegalitatea sunt principii de bază ale societății omenești, privită ca un întreg, atunci ele trebuie să fie principiile de bază și a celor două forme de viață: religioasă și civilă și deci întrebarea cum pot deveni aceste principii o realitate în societatea omenească, trebuie studiată în raport cu aceste două domenii. Vom începe mai întâi cu cel religios.

II

Din punct de vedere al concepției creștine, toți membrii societății religioase — Biserica — sunt egali între ei, *frați*, ca fii ai aceluiaș părinte, îndreptățiți la aceeaș fericire în viața de dincolo. Legătura dintre om și Dumnezeu, fiind sădită în însăși natura omenească, este aceeaș pentru toți, excluzând orice deosebire cu privire la destinul lor aici, pe pământ, sau în viața viitoare. Și egalitatea dintre oameni este și mai evidentă în ordinea religioasă supranaturală. Iisus Hristos a murit pentru toți oamenii, pentru ca pe toți să-i impace cu Dumnezeu. El i-a înfiat pe toți și le-a deschis tuturor, fără deosebire, porțile împărăției cerești. Fără îndoială, depinde de libera voință a fiecăruia de a-și însuși această înfiere, dar din partea lui Dumnezeu sunt toți chemați, de pe orice treaptă socială, din orice ținut sau latură a pământului, *grec sau barbar, bărbat sau femeie, liber sau sclav*. Egala îndreptățire la bunurile spirituale, izvorite din jertfa Mântuitorului pe Cruce, adună pe oameni într-o singură familie, a cărei

membri, fiind toți fii ai aceluiași Dumnezeu, nu mai sunt străini ci fiecare vede, în aproape e său, un frate pe care trebuie să-l iubească și stimeze ca atare în viața socială.

Acesta este marele adevăr pe care l-a dus creștinismul în lume. Pentru lumea păgână, aceste noi raporturi între oameni, păreau o absurditate. Căci nimeni nu-și putea închipui că sclavul ar putea fi socotit egal cu cel liber și încă un *frate* chiar dacă aceasta ar fi numai din punct de vedere religios. Religiile păgâne nu știau nimic despre o egalitate între oameni. Din contra, inegalitatea absolută care domnea în straturile sociale, izvora și din concepțiile religioase, fiind sancționată de ele. În India, de exemplu, religia era și este încă și astăzi un domeniu rezervat numai claselor superioare pe când clasele de jos — paria — sunt excluse dela orice privilegii religioase sau sociale. La greci și romani sclavii n'aveau voie să participe nici la o ceremonie religioasă, sau să-și manifeste vreun sentiment religios, căci ei erau *odtoși zeilor*. De aceea, când creștinismul a început să predice despre egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, deci și a sclavilor, numindu-i pe toți fii ai aceluiaș Tată, lumea păgână a răspuns cu un adânc dispreț, considerând creștinismul o religie a poporului de rând, a plebei, religia sclavilor. Și disprețul creștea cu atât mai mult cu cât mai dureroasă era jignirea adusă orgoliului celor nobili, bogați și culți. În cele din urmă acest dispreț s'a transformat într-o ură implacabilă care a dus la cunoscutele persecuții. Dar creștinii nu s'au lăsat nici intimidați, nici înșelați, căci ei știau că Iisus a murit nu numai pentru cei bogați sau nobili ci și pentru cei săraci și disprețuiți și că dreptul de a deveni fii ai lui Dumnezeu nu este un privilegiu numai pentru unii, ci pentru toți. Și această convingere le-a dat tăria să suporte toate persecuțiile, toată ura și disprețul și să meargă la moarte cu zâmbetul pe buze. Dar suferințele și moartea lor au dus la triumful egalității religioase între oameni și astfel inegalitatea absolută, apărută cu atât dârzenie de religiile păgâne, a trebuit să cedeze încetul, cu încetul, până când a dispărut cu totul în lumea creștină.

În al doilea rând, sunt toți oamenii egali, din punct de vedere religios, în ceea ce privește mijloacele de mântuire. Tezaurul bunurilor spirituale — sfintele Taine — este tuturor deschis, fără excepție. Aceeaș jertfă fără sânge este adusă în toate locurile pentru mântuirea tuturor. Bogat sau sărac, nobil sau om de rând, toți sunt chemați în jurul aceluiaș altar, cu acelaș drept de a se împărtăși din darurile lui cerești. Bogat sau sărac, toți au acelaș drept să-și astâmpere setea din învățătura și izvorul nesecat al credinței mântuitoare. Aceeaș este grija Bisericii pentru mântuirea tuturor fiilor ei. Ea îi întâmpină pe toți cu aceleași mijloace harice, îi curăță prin baia botezului și le satură inima cu carnea prefăcută în pâine și vin a Celui înviat. Ea nu se uită la starea socială a celui care s'a făcut vinovat de o călcare a poruncilor dumnezeiești. Căci oricine vrea să-și ușureze sufletul și să-și împace conștiința, trebuie să ingenunche în fața aceluiaș scaun de judecată în Taina Mărturisirii. Și când omul stă în fața porților întunecate ale morții, pentru Biserică este indiferent dacă-i prinț sau cerșetor — în fața lui Dumnezeu sufletul fiecăruia are aceeaș valoare. De aceea aleargă preotul cu aceeaș grabă în coliba săracului pentru a-i împărtăși merindea trebuitoare pe drumul veșniciei, ca și în palatul bogatului sau nobilului. Vanitatea și orgoliul omenesc

se răsvrătesc adesea contra acestei egalități și multora nu le convine să fie supuși aceleeaș discipline, ca și poporul de jos. Dar acest orgoliu este înfrânt în fața egalității care trebuie să domnească între fiii aceluiași Părinte.

Și în sfârșit, sunt toți oamenii absolut egali în fața supremului tor de judecată a lui Dumnezeu. Aici nu există nicio deosebire și nicio excepție. Dreptat: a lui Dumnezeu este aceeaș pentru toți oamenii. Cine în viață a făcut bine, chiar dacă se găsește pe cea mai umilă treaptă socială, va primi plata corespunzătoare și cel care a făcut rău, ori cât de sus ar fi, își va primi pedeapsa meritată.

Ideea unei egalități a tuturor oamenilor în fața supremului judecător, face să încolțească în sufletul nostru speranța care mângâie dar și amenință. Ea ne călăuzește asemenea unui far care-și trimite razele dinspre un tărâm îndepărtat. Căci în jurul nostru vedem adesea că cel bun și drept este lovit de nenorociri și suferință, pe când cel rău se răsfată și se satură de toate bunătățile pământului. Cât de trist și dureros ar fi acest aspect al vieții, dacă n'am avea convingerea că odată, Dumnezeu va înlătura această contradicție, răsplătind pe fiecare egal după faptele sale. Și astfel inegalitatea dintre cei buni și răi, pe care o întâlnim în viață, se va transforma într-o egalitate perfectă în fața judecății din urmă. Ceeace a rămas aici nepe-deps t, va fi pedepsit acolo și ceeace aici n'a fost răsplătit, va fi răsplătit acolo.

Terminăm cu aceste considerații asupra egalității dintre oameni în viața religioasă, pentru a cerceta al doilea aspect, cel al inegalității, în același domeniu. Vom vedea că egalitatea de care am vorbit nu neagă inegalitatea de care ne vom ocupa și nici nu înjosește sau micșorează valoarea celei dintâi, ambele fiind reclamate de însăși structura și scopul societății religioase.

III

În primul rând, inegalitatea apare între membrii care constituie societatea religioasă — Biserica —, prin împărțirea lor în două categorii: *clerici și mireni*.

Și în religiile naturale era valabilă această lege, prin care se separa starea preoțească de cea a laicilor, fiindcă și atunci era necesară o *autoritate* religioasă care să inițieze pe oameni și să-i conducă la îndeplinirea scopului reclamat de religie. Și această stare, fiind investită cu o anumită autoritate, nu putea fi considerată egală, ci trebuia să aibă anumite prerogative, fiind conducătoare celeilalte.

Aceasta se observă și mai precis în ordinea religioasă supranaturală, în creștinism. Iisus Hristos a instituit în Biserica, întemeată de El, o autoritate și a rânduit anumiți oameni cărora le-a dat dreptul de a o exercita în numele său. Ei trebuie să-i păstreze învățătura nefalsificată, să o explice și să o răspândească: *autoritatea de a învăța*. Ei trebuie să aducă jertfa pe care El a instituit-o la sf. Liturghie și să administreze sf. Taine: *autoritatea de a sfinți*. Ei trebuie în sfârșit să conducă pe credincioși pe calea mântuirii: *autoritatea pastorală*.

În posesiunea acestei autorități, ei ajung printr'un act special — consacrarea — care le imprimă la rândul ei un caracter special — caracterul preoțesc — pe care nicio putere din lume nu li-l poate lua. Urmează

deci dela sine că între cele două stări este o deosebire, o *inegalitate*, în sensul că laicii nu-și pot însuși nici autoritatea nici puterea spirituală care sunt prerogativele stării preotești.

Ca oameni și creștini, este adevărat, și preoții și laicii stau pe aceeași treaptă de egalitate. Și unii și alții sunt fiii ai aceluiaș Dumnezeu și unii și alții se împărtășesc cu aceleași sf. Ta ne și vor apărea cu toți în fața aceluiaș for de judecată. Din punct de vedere însă al realizării operii de mântuire, ei se deosebesc și trebuie să se deosebească fiindcă această operă este condiționată de cele trei puteri: învățătorească, preoțească și pastorală.

Și nu numai atât, dar și în sânul stării preotești există o ierarhie și deci o inegalitate în sensul că fiecare membru al acestei ierarhii are îndreptățirea la o putere corespunzătoare consacrării pe care a primit-o.

Inegalitatea apare apoi și cu privire la împărțirea inegală a darurilor supranaturale pe care Dumnezeu a făcut-o, în înțelepciunea sa nepătrunsă și în planurile lui ascunse ochilor noștri. Este drept că fiecare om primește, din partea lui Dumnezeu, mijloace suficiente în vederea realizării scopului pentru care a fost creat. Dar dacă scopul este acelaș, egal pentru toți oamenii, puterea lucrătoare a harului divin nu este egală în fiecare om, unuia fiindu-i dat mai mult, altuia mai puțin. Este acelaș lucru ca și cu darurile naturale. Natura omenească, cu facultățile ei în stare de potență este aceeaș la toți oamenii. Nu este însă la fel cu talentele, capacitățile și calitățile fizice ale fiecăruia. Această înzestrare este, evident, inegală. Unii prind o chestiune cu ușureala unei săgeți, alții foarte greu sau niciodată. Toți oamenii sunt dela Dumnezeu, dar toți sunt cu diferite posibilități, pe diferite grade și cu diferite chemări.

Tot așa se întâmplă și cu înrăurirea harului divin asupra omului, numai că aici variabilitatea și inegalitatea sunt mai puțin vizibile, deoarece această înrăurire se bazează pe un raport de intimitate tainică, invizibilă, dintre om și Dumnezeu. Și totuși această inegalitate nu rămâne totdeauna ascunsă. Ea iese din când în când la iveală și încă într'un mod atât de eclatant când harul divin înalță pe unii oameni până la treapta sfințeniei. De pe înălțimea acestui pedestal, ei ni se înfățișează ca chipuri cerești spre care noi privim cu venerație. Florile sfințeniei care răsar și cresc pe câmpiile credinței, întrec în frumusețe și gingășie pe toate celelalte.

Atât despre egalitatea și inegalitatea în viața religioasă și să trecem acum la viața civilă. Și în acest domenii vom găsi valabil acelaș principiu al egalității în inegalitate.

IV

Toți oamenii sunt egali între ei, cu privire la drepturile naturale care izvorăsc din însăși natura omenească. Omul se găsește, prin însăși natura sa în anumite raporturi de egalitate față de semenii săi. Sociabilitatea esfe ceva firesc omului, reclamată de însăși natura lui și nu ceva întâmplător. Și cum societatea omenească nu poate fi concepută fără ordine, înseamnă că sunt în natura omenească și anumite tendințe care condiționează această ordine și prin care ea devine o realitate. Aceste tendințe sunt la rândul lor izvorul unor drepturi și datorii. Și aceste drepturi și datorii naturale sunt pentru toți oamenii egale, fiindcă pleacă din acelaș

izvor — natura omenească, aceeași pentru toți oamenii. Oricare ar fi poziția socială a cuiva, oricare i-ar fi rangul și oricât de diferite ar fi drepturile care decurg din aceste situații, ca om și membru al societății are anumite drepturi și datorii care sunt aceleași pentru toți și care-l pun pe același picior de egalitate cu ceilalți oameni.

În privința acestor drepturi și datorii nu există excepție nici deosebiri. Dreptul la viață, dreptul asupra agoniei, dobândită cu trudă și cinste, îl are fiecare om indiferent pe ce treaptă socială se găsește. Și în exercitarea acestor drepturi nimeni nu poate fi împiedecat, sau turburat. Egalitatea în domeniul dreptului natural este astfel principiul de bază al ordinii sociale.

Acest principiu fundamental a fost nesocotit înainte de creștinism. Castele și sclavia erau ridicate la rangul de instituții sociale în lumea păgână. În orient sistemul castelor desființase orice drept pentru clasele inferioare. În occident s'a petrecut același lucru cu sclavii cari nu numai că nu puteau dobândi niciun drept, dar și cel mai elementar drept natural pe care-l are azi orice om, le era cu desăvârșire interzis. Sclavul nici nu era considerat ca persoană ci ca obiect pus la discreția stăpânului.

Și această inegalitate absolută era atât de înrădăcinată în conștiința societății păgâne, încât atunci când creștinismul a proclamat drepturile naturale ca un bun al tuturor oamenilor, deci și ale sclavilor, el a fost învinuit de revoluție și crimă contra societății. Un asemenea atentat contra societății păgâne nu putea fi îngăduit. O asemenea *revoluție* trebuia înăbușită cu toate mijloacele, chiar dela început. Totul a fost zădarnic. Principiul egalității a triumfat și sclavajul a rămas ca o pată rușinoasă a trecutului care a dispărut cu încetul acolo unde a pătruns creștinismul.

Mai departe, toți oamenii sunt egali în societatea creștină în sensul că fiecare cetățean are dreptul să fie egal ocrotit de către autoritatea legală care este instituită în acest scop. În același timp, autoritatea de stat are obligațiunea de a ajuta în egală măsură pe toți cetățenii în vederea unei propășiri materiale și morale. Această obligațiune, autoritatea nu și-o poate îndeplini decât printr'o justă și egală aplicare a legilor față de toți și constrângerea tuturor de a se supune, fără deosebire, măsurilor luate pentru binele comun al cetățenilor.

După cum în biserică sunt aceleași mijloace harice pentru toți credincioșii și aceeași grijă pentru mântuirea lor, tot așa și în Stat, autoritatea trebuie să ocrotească și să ajute deopotrivă pe toți cetățenii. După cum în viața religioasă, tot așa în cea civilă, nu trebuie să existe clase înapoiate sau clase lăsate în voia soartei.

Păgânismul avea și în această privință mari lacune. Grijă autorității publice se mărginea numai la clasele superioare și era aproape inexistentă pentru clasele de jos pentru a dispărea complet în lumea disprețuită a sclavilor. Cu aceștia nici nu se ocupa autoritatea Statului. Neavând niciun drept nu putea fi vorba de vreun fel de apărare sau ocrotire. Numai atunci li se acorda și lor oarecare atenție când se revoltau contra stăpânilor. Dar și în acest caz, autoritatea nu se ocupa de ei pentru a le ușura sau îmbunătăți soarta, ci pentru a înăbuși revolta în sânge și a-i supune apoi unui tratament și mai barbar.

Și în sfârșit sunt toți oamenii egali în ordinea de Stat, prin faptul că în fața instanțelor judecătorești nu-i admisă nicio deosebire cu privire

la rangul social, cultura sau averea cuiva. După cum în fața judecății divine, nu se face nicio părtinire cu privire la persoană, tot așa și justiția omenească trebuie să fie legată la ochi, pentru a nu se lăsa influențată de situația celui care apare în fața ei. Principiul egalității tuturor oamenilor în fața forurilor de judecată este condiția fundamentală a unei vieți sociale organizate.

Îndată ce justiția se lasă influențată, în hotărârile ei, de partide sau interese streine de ea, atunci este un indiciu sigur că în sânul societății s'a încuibat viermele disoluției și că prăbușirea ei este iminentă. Prin intrarea partidelor în templul justiției, conștiința poporului este adânc jignită și cu încetul ajunge să fie pervertită. Și încă și mai mare este pericolul acolo unde legislația unei țări, constrânge pe judecători să dea sentințe pe care orice om, chiar și judecătorul însuși, le găsește contrarii dreptului natural.

Alături de această egalitate, așa cum ea reiese din cele spuse până acum, sunt tot atâtea împrejurări când oamenii cari fac parte dintr-o societate nu pot fi priviți ca egali între ei. Dar în aceste cazuri inegalitatea este cerută de însăși ordinea socială; fără de care această ordine n'ar fi posibilă așa după cum ea nu poate fi concepută fără egalitatea despre care am vorbit până acum.

V

În viața socială ca și în cea religioasă este necesară o autoritate. Însă ideea de autoritate implică în sine și ideea de inegalitate, întru cât cel care poartă răspunderea și are conducerea, nu poate sta pe aceeași treaptă de egalitate cu cei cari sunt conduși. Aceștia se găsesc în raporturi de subordonare față de autoritatea conducătoare. Aceste raporturi de supra și subordonare se întemeiază pe ideea de drept care decurge din însăși necesitatea autorității într-o societate organizată.

Dar acest drept de a conduce pe alții și puterea pe care o are autoritatea la dispoziție, în vederea acestui scop, sunt numai atunci valabile când ele se întemeiază pe voința lui Dumnezeu. Creștinismul a consfințit acest adevăr prin cuvintele ap. Pavel: *Orice stăpânire vine dela Dumnezeu*. Și după cum în Biserică inegalitatea se manifestă în primul rând prin faptul că starea preoțească este separată de cea a laicilor, tot așa și în societatea civilă inegalitatea apare prin deosebirea dintre autoritate și popor, care devine subordonat celei dintâi.

Prin introducerea inegalității în societate, datorită principiului autorității, nu înseamnă că s'a desființat egalitatea socială de care a fost vorba mai înainte. Aceasta s'ar putea întâmpla numai în cazul când autoritatea și-ar însuși o putere nelimitată asupra supușilor, într'un cuvânt când autoritatea s'ar transforma în despotism. În acest caz cetățenii nu s'ar mai putea situa pe linia egalității, în ceea ce privește drepturile lor naturale, cu deținătorii puterii, deoarece acestea nu mai sunt inviolabile. Dar în acest caz nici dreptul de apărare și nici mînuirea dreptății nu vor mai fi egale, deoarece amândouă se găsesc la bunul plac al despotului care le va exploata în interesul său. Astfel inegalitate absolută, înăbușind sub greutatea apăsării ei orice urmă de egalitate. Aceasta și era situația în lumea păgână. Aici autoritatea de

Stat se transformase în absolutism așa că principiul egalității nu era decât o himeră. Statul își asumase toate drepturile și nu dădea supușilor decât atât cât el voia și pe timpul cât voia. Legile erau și ele întocmite numai în interesul Statului.

Creștinismul a repus, cel dintâi, egalitatea în drepturile ei, prin lupta dusă contra absolutismului și a fixat limitele puterii de Stat, prin cuvintele: *Dregătorii sunt slujitorii lui Dumnezeu spre binele tău și pentru pedepsirea celui ce face rău.* Ceeace înseamnă că în societatea creștină, voința lui Dumnezeu este norma după care trebuie să se conducă puterea de Stat în toate manifestările ei.

O altă formă, în care se manifestă inegalitatea în societate, sunt grupările profesionale ca purtătoare ale activităților omenești. Ele pot fi tot atât de numeroase ca și felurile de activitate omenească. Trebuințele fiind atât de numeroase, omul nu și le-ar putea niciodată satisface singur, fără împărțirea muncii. Prin aplicarea acestui principiu, indivizii atârnă funcțional unii de alții. Legătura dintre ei devine o legătură organică; ei nu mai pot trăi decât împreună, fiecare activând în funcție de celălalt. Pantofarul nefăcând decât încălțăminte, prin toate celelalte trebuințe ale lui depinde de alții, de croitor, de pălărier, de preot, de învățător, de judecător, etc. Grupurile sociale care se dedică aceleleași activități tind să se organizeze pe profesii, ocupând fiecare un anumit loc, după valoarea muncii pe care o prestează pentru binele și progresul societății. De aici inegalitatea care există între stările sociale, inegalitate legată de calitatea muncii și nu de necesitatea pe care o reprezintă fiecare profesiune pentru bunul mers al societății. Căci dacă pe ultima treaptă s'ar putea socoti servitorimea, munca ei este tot atât de necesară pentru societate ca și cea a profesiunilor mai înalte, ai căror membri, pentru a-și putea îndeplini multiplele lor îndatoriri, sunt zilnic avizați la serviciile acestora.

Și nici această formă de inegalitate, ca rezultat al diferențierii profesiunilor, nu periclitează principiul egalității în societate. Căci în organismul social, privit ca un tot, fiecare stare își are locul și drepturile ei inviolabile așa după cum și drepturile individului sunt inviolabile în raport cu semenii săi. Aceste drepturi au un caracter general și izvorăsc din însăși natura unității sau grupului social. La aceste drepturi participă egal fiecare membru. Tot așa și dreptul de apărare și ocrotire într-o societate organizată trebuie să fie exercitat egal pentru fiecare clasă socială.

Numai atunci ar fi încălcat principiul egalității prin inegalitatea claselor sociale, când anumite clase și-ar însuși cu încetul toate drepturile, reducând pe celelalte la o stare de sclavie, într'un cuvânt când dela o coordonare naturală și normală a grupurilor sociale, s'ar ajunge la caste. Și acest lucru s'a întâmplat în antichitate. Încă și astăzi este înfloritor acest sistem antisocial al castelor, la popoarele păgâne unde toate drepturile și prerogativele sunt concentrate în mâna castelor superioare, pe când castele de jos sunt excluse dela orice drepturi. Creștinismul însă a desființat castele și acolo unde el a pătruns ele nu și-au mai putut ridica niciodată capul.

Și în sfârșit oamenii sunt inegali în societate cu privire la drepturile moștenite, sau mai precis, la dreptul de proprietate. Prin natura sa și în baza dreptului natural fiecare om este îndreptățit să-și câștige prin munca cinstită bunuri și drepturi pe care să le folosească atât pentru binele

său cât și al societății. Ordinea naturală nu fixează nicio limită în agonișirea acestor bunuri. Prin aceasta însă se ajunge, fără îndoială, la o inegalitate a bunurilor și mai ales a proprietății, întrucât unul se mulțumește cu mai puțin, altul nu este în stare să realizeze mai mult, iar altul prin stăruință, pricepere și muncă încordată, își sporește neîncetat avutul. Această inegalitate, rezultând din însăși natura lucrurilor, este bazată pe dreptul natural și nu poate fi privită ca ceva anormal. O egalitate absolută a propri etății, fără a ține seamă de greutatea insurmontabile de a o menține, n'ar putea fi realizată fără suprimarea libertății și stagnarea totală a oricărui progres social. Căci toate activitățile sociale care izvorăsc din sentimentul pe care-l dă dreptul de proprietate, ar lăncezi în cazul când nimeni n'ar avea voie să treacă peste granițele impuse printr-o egalitate absolută. O egală împărțire a bunurilor, matematic fixată, s'ar desființa chiar în momentul decretării ei. Fiindcă unul ar înțelege să-și administreze avutul său într'un fel, altul în altfel, unul este econom, altul darnic sau chiar risipitor. Și prin aceasta s'ar ajunge, dela sine, iarăși la inegalitate.

Acesta este raportul în care se găsesc cele două principii — egalitatea și inegalitatea — din punct de vedere al concepției creștine. După cum am văzut, atât în viața religioasă cât și în cea civilă, păgânismul manifesta mereu tendință de a transforma inegalitatea — atât cât este cerută de natura și ordinea socială — într-o inegalitate absolută și deci antisocială, ceea ce nu putea avea altă urmă decât dispariția totală a egalității. Creștinismul, din contra, a înlăturat inegalitatea absolută din societatea păgână, și a readus cu încetul la viață principiul egalității, îndeplinind astfel marea operă de armonizare a acestor două principii care sunt singura condiție a ordinei și a unei normale dezvoltări a societății omenești.

VI

Această operă singur creștinismul a putut-o realiza și ea își va da roadele și se va menține atâta timp cât domnește în sânul societății o concepție creștină. Aceasta reese limpede când ne gândim la curente care frământă astăzi viața socială. Ele tind să distrugă din nou echilibrul dintre cele două principii, stabilit de creștinism, prin afirmarea unei egalități absolute în toate domeniile, mai ales în cel economic, cu un cuvânt *o egalitate socială absolută*. Orice deosebire de clasă trebuie să dispară. Toate bunurile și mijloacele de lucru trebuie să treacă în mâna colectivității. Și cum toți membrii aparțin colectivității în măsură egală, tot egală trebuie să fie și participarea fiecăruia la bunurile colectivizate. Deci o egalitate absolută a condițiilor de existență și de muncă.

Fără îndoială, pentru mase, aceste teorii sunt extrem de seducătoare și mirajul lor le împinge dincolo de granițele realității.

Că sunt toți oameni absolut egali, abstracție făcând de împrejurările și predispozițiile de care se simte legat fiecare, este perfect adevărat, după cum s'a spus și mai înainte. Toți au acelaș Creator, acelaș scop, acelaș sfârșit, toți sunt supuși aceleiași legi naturale, toți sunt membrii marelui familii omenești. De unde urmează că și drepturile și datoriile fundamentale, legate de natura omului, sunt pentru toți egale. Fiecare are dreptul oricând și pretutindeni să fie tratat ca om. Fiecare are dreptul la strictul necesar pentru existență. Că din această egalitate însă ar rezulta că și con-

dițiile de viață să fie pentru toți egale, este o concluzie falsă. Căci privindu-i pe oameni așa cum sunt ei în viața reală, ne dăm seama imediat că ei trăiesc în condiții de viață diferite, din care rezultă drepturi și datorii diferite. Unii sunt în vârstă copilăriei, alții abea în pragul tinereții, unii în plină putere a bărbăției, alții încărcăți de ani se apropie de mormânt. Oare bătrânii și copiii vor avea aceleași drepturi și datorii ca și cei în puterea vârstei, cei sănătoși ca și cei bolnavi, bărbații ca și femeile? Natura a dat femeii nu numai o altă constituție fizică ci și alte inclinații și calități ca bărbatului. Nu-i oare această diferențiere fizică și sufletească o indicație a Creatorului că fiecare au de îndeplinit un rol deosebit în societate?

Dar egalitatea condițiilor de viață este contrazisă și de alte fapte. Cât de diferiți sunt oamenii cu privire la inclinațiile lor, talentele, caracterul, sănătatea, puterea de muncă, cerințele vieții, fără să mai vorbim de deosebiri de ordin moral ca inteligență, cumpătate, hărnicie, spirit de economie, etc. Odată cu aceste deosebiri, urmează în mod firesc și deosebiri cu privire la onoarea, vaza, starea materială sau poziția socială a fiecăruia.

Pentru a ne da seama și mai bine de imposibilitatea unei egalități a condițiilor de viață, să ne închipuim o familie în care sunt patru frați cari se găsesc la început în situații perfect egale. Mai târziu, trei dintre ei se căsătoresc, pe când al patrulea preferă să rămână liber. Prin aceste drepturi și datoriile acestuia sunt diferite de ale celorlalți trei. Să presupunem că dintre cei trei frați, unul rămâne fără copii; al doilea are trei copii iar al treilea cinci. Prin urmare, dacă la început cei trei frați au trăit în condiții egale, atât ca locuință cât și ca situație materială, iată că după șapte sau opt ani, aceste condiții sunt complet altele. Căci primul n'are să se îngrijească decât pentru el, al doilea pentru el și soția lui, al treilea pentru cinci persoane și al patrulea pentru șapte. Să ne gândim apoi și la întâmplări neprevăzute cum sunt cazurile de boală, nenorociri în familie, etc., și ne vom da seama că deja în prima generație a dispărut orice urmă de egalitate. Și cât de diferite vor fi condițiile de trai în a doua generație, dacă în prima ele s'au diferențiat atât de repede.

S'ar putea însă obiecta că acest exemplu este luat din actuala ordine socială, dar ar fi cu totul inaplicabil într'un Stat socialist, bunăoară. Aici grija pentru copii, bolnavi, etc., este în seama colectivității, iar femeia va lua parte la lucru, ca și bărbatul și fiecare va trăi numai din venitul muncii lui. Perfect adevărat. Ceeace afirmăm noi însă este faptul că inegalitatea apare ca un fenomen natural acolo unde viața socială se dezvoltă fără o constrângere și că el poate fi înlăturat numai printr'o constrângere din afară. Dar în acest caz este tot atât de adevărat că și grădinarul poate face ca toți pomii din grădina lui să fie la fel de înalți sau egal de scurți dacă-i forțează prin rețezarea vârfurilor, la anumite epoci. Numai că efectul acestei operații nu-i de lungă durată.

Să trecem dela individ și familie la clasele profesionale, bazate pe inclinațiile și trebuințele multiple ale omului.

După cum am mai spus, numai prin împărțirea muncii este posibilă satisfacerea acestor trebuințe și progresul social. Dar împărțirea muncii duce la împărțirea societății în grupări profesionale care dau posibilitatea fiecărui individ să-și aleagă ocupația potrivită cu inclinațiile și pregătirea

lui. Oricât de înalțată va fi societatea, vor fi totdeauna în sânul ei elevi și dascăli, ucenici și măștri, bolnavi și bășrani, deci medici, chirurși și îngrijitoare. Oare toți aceștia vor avea aceleași drepturi și datorii? Și oricât de remarcabil va fi progresul social, totdeauna va exista o agricultură, un comerț, știință, artă, etc. Deci toți cari se vor dedica acestor ocupațiuni vor trebui siliți să trăiască în celeași condiții de viață?

Incheiem cu frumoasele cuvinte ale lui Aristotel: „Legiuitorii popoarelor ar trebui să se gândească mai curând cum ar putea egala poftele supușilor, decât averea lor”.

Arhimandrit Dr. Laurențiu Busuioc
profesor la Academia teologică, Caransebeș

Comunitatea pedagogică

după

Clement Alexandrinul

Cuvânt introductiv

Deși Clement Alexandrinul, care duce la înflorire între anii 190—215 d. H., școala catehetică din Alexandria, este amintit mereu ca „mare catehet” aproape în toate studiile patristice ca și în cele de istoria pedagogiei creștine, pedagogia sa — afară de câteva principii izolate din ea, reliefate pe scurt în diferite catehetici — nu a format încă obiectul unui studiu special,¹ cum de pildă este pedagogia Sf. Vasile, Grigore de Nazianz, Grigore de Nisa, Ioan Gură de Aur, Fericitului Augustin ș. a., nu mai însemnați din acest punct de vedere decât Clement. Cauza probabilă ar părea să fie proeminența în scrierile sale a celorlalte preocupări, morale, filosofice, dogmatice, și împrăștierea ideilor sale pedagogice în întreaga operă, de unde și greutatea sistematizării lor.

În lucrarea „Pedagogia lui Clement Alexandrinul” am încercat să adun aceste idei în cadrul marilor probleme ale pedagogiei: necesitatea, posibilitatea și limitele educației, idealul educativ, mijloacele educației și comunitatea pedagogică.²

Problema necesității, posibilității și limitelor educației o rezolvă Clement în sensul concepțiilor pedagogiei actuale. Omul fiind înzestrat cu puteri sufletești, cu conștiință, cu libertate, primind și ajutorul grației divine — educația sa nu numai că e necesară și posibilă, dar ea este și o datorie a omului. Educația, — deși are o mare putere, — ea putând face mai mult decât natura, „câci nu natura, ci educația ne face buni și cinstiți”, — are și limitele ei; ea depinde și de realitatea psihologică a omului și de alte împrejurări externe.

Problema idealului pedagogic la Clement își primește deslegarea în cadrul concepției creștine despre Dumnezeu și despre legea Sa morală.

1 Singurele care par, prin titlul lor — C. Sclafert, *Un éducateur optimiste: Clément d'Alexandrie*, în revista „Etudes”, 1923, tome 175, No. 11, pag. 532—556 și P. Lhande, *Jeunesse, Petit code d'éducation au foyer d'après Clément d'Alexandrie*, Paris 1923 — că ar trata pedagogia lui Clement, nu se ocupă decât cu morala sa. Ultima doar reliefează foarte bine și educația familială.

2 Vezi sistematizarea acestor probleme ale pedagogiei la Dr. C. Narly, *Pedagogia Generală*, București 1938.

Omul, făcut „după chipul“ lui Dumnezeu, va avea ca țință supremă a vieții sale dobândirea, prin străduință asiduă, și a „asemănării“ cu Dumnezeu, care constă în desăvârșirea calităților sale spirituale. Pentru a ajunge la această devăvârșire, mântuire, asemănare cu Dumnezeu, voia divină (legea divină) trebuie să ne fie „măsura conduitei noastre“. Pentru atingerea acestei asemănări, noi avem nevoie și de mijlocirea Fiului, de credință, de grația conlucrătoare. În drumul spre desăvârșire omul urcă diferite trepte, fiind pe o treaptă a desăvârșirii cu atât mai înaltă, cu cât contribuția străduințelor sale, cu cât credința și iubirea sa de Dumnezeu sunt mai mari. Desăvârșirea deplină, din toate punctele de vedere, nu poate fi atinsă decât în viața de dincolo. Creștinul care realizează acestea, pe cât posibil, în viața sa, e numit de Clement „gnostic“. E omul activ, care nu neglijează nimic din ce l-ar putea conduce la asemănarea cu Dumnezeu, omul stăpân asupra pasiunilor sale, bogat în fapte bune și frumoase, pe care nu le face pentru a fi răsplătit, omul care se mulțumește cu strictul necesar și privește viața aceasta ca necesară la sporirea științei și dobândirea desăvârșirii.

Mijloacele educației preconizate de Clement¹ — accentuăm că activează între anii 190—215 d. H. — sunt surprinzător de asemănătoare cu cele ale multor pedagogi de actualitate.

Comunitatea pedagogică este ultima din problemele de bază ale pedagogiei sistematizate actuale, în ea intrând factorii educației: copilul, educatul și familia, biserica, școala, educatorii săi, cu menționarea greșelilor și a calităților de dorit.

În cele ce urmează redăm critica educației vechi și concepția lui Clement despre componenții adevăratei comunități pedagogice creștine: copilul în noua sa valorificare creștină, Mântuitorul ca pedagog al omenirii, rolul familiei creștine în educația copiilor și educatorul creștin.

1. Critica educației vechi

La ivirea creștinismului, educația copiilor aproape că nu exista, iar ceea ce se practica totuși, era sub toată critica. Școli publice neexistând, ea era apanagiul doar al celor bogați, care-și puteau permite întreținerea unui pedagog, de obicei un sclav.

Creștinismul aduce o nouă valorificare a copilului și implicit a educației. Din cauza persecuțiilor însă această nouă concepție nu ia un avânt mai mare și nu poate influența mai repede stările existente, astfel încât, în vremea lui Clement, educația se află în aceeași stare tristă. Părinții păgâni se desinteresau aproape complet de educația copiilor lor, cu toate că glasuri răzlete de filosofi și moralisti mustrau această lipsă de grijă.

Un exemplu de reproș ironic din partea lui Plutarh: „Are cineva servitori de merit, face din ei plugari sau conducători de corăbii. Dar dacă se găsește un sclav bețiv, mândăcios, incapabil pentru orice lucru serios,

¹ Acest capitol a apărut sub titlul: „Mijloacele educației după Clement Alexandrinul“ în Revista de Pedagogie Anul IX, Caetul I—II, p. 66—142, Cernăuți 1939 și în extras.

² Plutarque, Morales. Sur l'éducation des enfants, VII, după Lhande, Jeunesse, op. cit. pag. 48.

acestui i se încredințează copii".¹ Iar Socrate ar fi vrut să strige de pe înălțimea cea mai ridicată a orașului: „O, oamenilor, ce rătăcire pe voi! Pentru a dobândi bogății (voi) desfășurați întreaga voastră activitate, dar de copiii voștri, cărora vor rămâne aceste bogății după voi, nu aveți decât o grijă mediocră”.²

Roadele acestei nepăsări nu întârziiau însă să se arate: copiii deprindeau toate păcatele și viciile sclavilor și servitorilor, încredințați cu educația lor.

Clement nu poate trece sub tăcere această stare tristă, mai ales că între auditorii săi se aflau mulți păgâni bogați, care, poate foloseau același mijloc de educație a copiilor lor. El mai vroia să atragă și atenția creștinilor bogați de a nu cădea și ei în greșala aceasta.

Fără a se opri la cei mulți și necunoscuți care strică tineretul, în loc să-l îndrepte, Clement menționează doar pe cei mai vestiți educatori ai țării sale: Pholnix, educatorul lui Ahile, un desfrânat; Adrastos, educatorul copiilor lui Cressus, un aventurier; Leonida, educatorul lui Alexandru, un neputincios care nu era în stare să înfrâneze mândria Macedoneanului; Nausitoos, educatorul lui Filip, care-l învăța arta beției; Tracul Zopirus, un sclav cumpărat, nu a putut să înfrâneze desfrâul lui Alcibiade, iar Sichinos, educatorul fiilor lui Temistocle, a fost un servitor ușuratic, descoperitor, se zice, al dansului satirilor. Educatorii principilor din familia regală persană îi învățau numai cum să vâneze, nu-i deprindeau însă cu nici o virtute morală. Urmarea era că, imediat ce ajungeau mari, se aruncau în brațele desfrâului celui mai ordinar, chiar cu consăngenele cele mai apropiate.³ Dacă persoanele cele mai sus puse aveau pentru copiii lor astfel de educatori, ne putem închipui starea celor mulți și necunoscuți. Excepțiile erau foarte rare. Roadele acestei educații dezastruoase sunt de altfel cunoscute, ele ducând la decadența îndeosebi a păturii culte.

Acestei stări, Clement îi opune concepția sănătoasă despre copil, despre educație și despre educator.

Atât de însemnat e copilul, atât de însemnată e educația și atât de sus trebuie să fie educatorul, încât însuși Fiul lui Dumnezeu s'a făcut copil și educator al tuturor oamenilor, copiii săi.⁴

2. Valorificarea creștină a copilului

În creștinism copilul își primește adevărata sa valoare. Aceasta nu numai din cauza prețurii în general a omului, copil al lui Dumnezeu, ci

1 Plutarque, Morales. Sur l'éducation des enfants, VII, după Lhande, Jeunesse, op. cit. pag. 48.

2 Ped. I, 7, 55. — Scrierile lui Clement se citează după ediția Otto Stählin, Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, herausgegeben von der Kirchenväterkommission der Königl. Preussischen Akademie der Wissenschaften, Clement Alexandrinus I Bd. Protrepticus und Paedagogus, Leipzig 1905, II Bd. Stromata, Buch I—VI, Leipzig 1906, III Bd. Stromata, Buch VII u. VIII, — Excerpta ex Theodoto — Eclogae prophetaicae — Quis dives salvetur — Fragmente, Leipzig 1909.

Titlurile scrierilor lui Clement sunt abreviate: Protr. = Protrepticul, Ped. = Pedagogul; Strom. și Str. = Stromatele, Care bogat s. v. m. = Care bogat se va mântui, Fragm. = Fragmente.

3 Ped. I, 5, 16—17; I, 6, 24.

și din alte motive, pe care Clement le reliefează, descriindu-ni-l pe copil în cele mai frumoase culori, vădindu-se ca un admirabil psiholog și cunoscător al sufletului copilului.

Între creștinism și copil este o strânsă legătură și asemănare. Nașterea unui copil aduce într-o casă bucurie, aduce ceva nou, gingaș, ceva misterios, venit din regiuni suprapământesti. La fel și creștinismul se ivește în lume ca ceva nou, prin nașterea celui mai misterios dintre copii: „Vă aduc o veste bună, a z'is îngerul către păstori, care va fi o mare bucurie pentru tot norodul”.¹ Sf. Spirit îl numește pe Domnul „copilaș”, proorocind prin Isaia: „Iată ni s'a născut un copilaș, un copilaș ni s'a dăruit, pe umerii căruia odihnește domnia”,² mărturisindu-L și prin Sf. Ioan Botezătorul: „Iată mielul lui Dumnezeu”. Domnul însuși deci devine copil blând, spre a ne fi pildă, ca și noi să devenim copii Săi, El fiindu-ne Educator.³ Clement face asemănare între noutatea și bucuria adusă de un copil în căminul unor părinți și marea noutate și renaștere a omenirii adusă de Domnul nostru Iisus Hristos, „noua înțelepciune coborâtă din cer printre vechile noastre neștiinți”, „un spirit de tot nou printre vechile noastre spirite lipsite de judecată”.⁴

Atât de dragă îi e această stare a copilăriei, după exemplul Domnului,⁵ încât, descriind sufletul și calitățile alese ale copiilor, îndemnu-rile sale sunt continue și stăruitoare, ca toți ascultătorii săi și îndeosebi catehumenii și creștinii să devină copii, viața acestora, cu calitățile lor, fiind adevărata viață creștină. Numai împriindu-ne această stare de copii, vom putea profita cu mai mult folos și de lecțiile Pedagogului divin. „Ne bucurăm de această numire (de copii). Renăscute sunt noile spirite, după vechea lipsă de judecată, acum abia devenite raționale, proaspăt ieșite la lumină, potrivit Noului Testament; de scurt timp abia am cunoscut pe Dumnezeu, prin venirea lui Hristos, căci „pe Dumnezeu nimene nu-L cunoaște afară de Fiul și cel căruia Fiul îi descoperă” (Mat. 11, 27). Tânăr este deci noul popor, spre deosebire de cel vechi, învățând lucruri noi. Noi avem vârsta copilăriei celei mai fragede, vârsta care nu cunoaște niciodată bătrânețea, care se străduiește totdeauna să învețe. Totdeauna tineri, totdeauna blânzi, totdeauna noi. Cei ce au parte la noul Logos trebuie ei înșiși să fie noi. Cel ce are parte din vecinicie, trebuie să se asemene nemuririi, astfel ca vârsta copilăriei noastre să se asemene unei primăveri, pentru că adevărul din noi nu îmbătrânește și moravurile noastre sunt îmbibate de adevăr. Înțelepciunea este totdeauna tânără, totdeauna asemănătoare sieși, niciodată nu se schimbă”.⁶ Domnul nostru Iisus Hristos, ne spune Clement, a înțeles sufletul curat al copilului, l-a iubit, l-a prețuit și l-a numit și pe ucenicii Săi „copilași”, știind că purtătorii acestui nume sunt spirite noi, drepte, doritoare în mod arzător de învățătură, având vârsta

¹ Luca, 2, 10.

² Isaia, 9, 6; Ped. I, 6, 24.

³ Ioan I, 29; Ped., ibid.

⁴ Ped. I, 5, 20.

⁵ Clement reproduce în Ped. I, 5, 26, cuvintele Domnului: „Cel ce se va smeri ca acest copilaș, va fi cel mai mare în împărăția cerurilor” (Mat. 18, 4) și „De nu veți face ca acest copil, nu veți intra în împărăția cerurilor” (Mat. 18, 3).

⁶ Ped. I, 5, 20.

cea mai corespunzătoare dezvoltării și educației: „copilașilor, puțin timp mai sunt cu voi” (Ioan, 13, 33).¹

Clement iubește în copii — și ar dori ca aceste calități sufletești să fie înțelese și imitate de toți cei maturi — simplitatea, blândețea ca a unui miel, dreptatea nepăsătoare, slăbiciunea plăcută, nevinovăția cu toată gama ei armonioasă de însușiri alese. Domnul „a învrednicit mieii mici de privilegiul de a reprezenta între oameni, în gradul cel mai înalt, blândețea, gingășia, simplitatea caracterului, într'un cuvânt nevinovăția”.²

Copilul nu știe să mintă, să urască, să facă rău cuiva, are încredere naivă, crede tot ce i se spune și găsește natural ca să se facă ceea ce vrea el. Clement citează cuvintele unei fete mici: „Tata și cu mine facem ce vreau eu” și parabola Domnului nostru Iisus Hristos cu mirarea copiilor că nu este ascultată invitarea lor: „V'am cântat din fluer și n'ați jucat, am plâns și nu v'ați tânguit” (Mat. 11, 17).³ „Deci copilul este blând, mlădios, gingaș, simplu, neînșelător, neprefăcut, caracter drept și sincer; este personificarea simplității și adevărului,”⁴ atât de prețuite înaintea lui Dumnezeu, care zice în Scriptură: „Asupra cui îmi voiu opri privirile, dacă nu asupra omului blând și liniștit”.⁵

O calitate deosebită a copilului pe care o arată Clement și o cere celor maturi în exercițiul virtuților, este degajarea de orice jug și îngreuiere a pasiunilor sau viciilor.⁶ Copilul nu știe să mintă, să urască, să facă rău, să se răzbane. „Ce poate face un copil pentru a se răzbuna? Să vă dea o lovitură din toate puterile sale tinere? Aceasta e o mângâiere”.⁷ Copilul nu e egoist, nu e vanitos, e umilit cu inima, mărinimos, uită și iartă răul, ocara, chiar o vătămare ce i s'a făcut *ἀνακος, ἄχλος, ἀναμάρτητος, ἀπαλός, ἀμνησίκακος, ἀταλάφρων ἔθος, ἐνέργαστος πρὸς ἀγαθωσύνην, ἀνεπίμικτος, κακοφροσύνη καὶ σκολιότητι*.⁸

Apostolul Pavel, în Epistola către Romani, zice Clement, ne dă, să zicem așa, o definiție a copiilor, zicând: „doresc să fiți înțelepți la bine și simpli la rău”.⁹

1 Ped. I, 5, 13.

2 Ped. I, 5, 14.

3 Ped. I, 5, 13.

4 Ped. I, 5, 19.

5 Isaia, 66, 2; Ped. I, 5, 19.

6 Ped. I, 6, 32.

7 Lhande, o. c., p. 13.

8 Ped. I, 5, 14 și 19. Sf. Ioan Gură-de-Aur, continuându-l poate pe Clement, arată admirabil această calitate atractivă a copilului: „Voiți să știți în ce constă înțelepciunea supremă: în aceasta: a fi simplu, cu prudență. Aceasta e viața ce o duc îngerii. Priviți copilul mic: sufletul său este liber de orice boală spirituală. Ține minte relele ce i s'au făcut? L-ați supărat: o clipă după aceea el vă vine ca la un prieten și ca și când nu s'ar fi întâmplat nimic. Înzădar îi dă mama sa vergi, el continuă să o iubească, și încă mai presus de toată lumea. Arătați-i o regină împodobită cu coroana sa: el nu o va prefera mamei sale în zdrențe; și, fie regina cât de strălucit împodobită, lui îi va plăcea mai mult să-și privească mama îmbrăcată simplu. Aceasta pentru că un copil pentru a se alipi sau a se preocupa de un lucru, nu ia în seamă bogăția sau sărăcia lui: el întreabă numai dragostea sa”. Omilia 63 asupra Evangheliei Sf. Matei, după Lhande, o. c., 13—14.

9 Rom. 16, 19; Ped. I, 5, 19.

Copilul nu are grija îmbogățirii, nu se îngrijește, — îndeplinind deci statul Domnului, — de ziua de mâine, pentru că el știe că de toate acestea se îngrijesc părinții săi. Pentru el tata și mama sunt totul, sunt izvorul vieții sale. „Domnul ne aseamănă mînzilor, mieilor, pentru că suntem simpli și nu alergăm la alții decât Tatăl nostru”.¹ El știe că tata și mama îl întămpină cu bine, îl iubesc, îl ajută, îl apără, pentru că îl iubesc mai mult decât pe alții; și același lucru îl face Dumnezeu cu cei ce aleargă spre El.²

Cererea copilului pentru ajutor e atât de dragălașă, încrederea atât de mare, încât simți o adevărată plăcere să înlături necazul său.³ „Slăbiciunea sa chiar este un farmec. Este foarte plăcut să ajuti tot ce e neputincios și gingaș și are nevoie de ajutorul nostru”.⁴ Bucuria, o altă însușire caracteristică copilului, o promite Clement celor ce vor urma viața acestuia: „Fii copil mic în Hristos, trăiește în răbdare și spiritul tău va sălta de bucurie”.⁵

Numele și starea de copil (*νήπιος* — *ne* — *νήπιος*) înseamnă ceva blând, plăcut și nou totodată.⁶ Atât de prețuită este această stare, încât noi onorăm cu numele acestei stări (*δ(η) παῖς, παιδός*) „cele mai frumoase și mai perfecte bunuri ale vieții, educația (*παιδεία*) și pedagogia (*παιδαγωγία*)”.⁷

Copilul cu aceste frumoase însușiri, ca și omul matur — pe care Clement îl dorește, după statul Domnului, cu aceleași calități — trebuie însă să fie educat, să primească o învățătură, atât pentru a fi menținut în această stare de nevinovăție sau pentru a o dobândi, cât mai ales pentru a ajunge, prin acestea la înaltul ideal al asemănării cu Dumnezeu. Pentru aceasta însă avem nevoie de o învățătură, de o educație, avem nevoie mai ales de un educator, de un pedagog; acesta este însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Logosul divin, Pedagog și Învățător prin excelență al tuturor căminilor, tineri și maturi, toți copiii lui Dumnezeu.

3. Hristos, Pedagogul omenirii

Educația omenirii fiind cel mai însemnat bun al vieții, grija ei a luat-o însuși Dumnezeu asupra Sa și prin Cuvântul Său, Fiul, Unul născut, ne-a dat o învățătură, ne hrănește, ne formează, ne înobilează, ne învață simplitatea, modestia, iubirea libertății, a oamenilor, a frumosului, făcându-ne, prin virtuțile noastre, asemenea Lui,⁸ „fiindcă este natural ca cel ce ne-a dat viața să și o îngrijească”.⁹ Într'adevăr, Logosul divin se îngrijește de creatura Sa: „El a făcut pe om din pământ, El l-a renăscut prin apă, El l-a sfințit prin Spirit, în fine, El l-a așezat prin puterea Cuvântului Său și sfințenia poruncilor Sale în calea dreaptă, El l-a făcut fiu adoptiv al său și prin propria Sa prezență pe pământ, schimbând într-o flacăra curată și

1 Ped. I, 5, 15.

2 Ped. I, 5, 21. Comp. Lhande, o. c., p. 17.

3 Lhande, ibidem.

4 Ped. I, 5, 21.

5 Ped. I, 5, 21, 4.

6 Ped. I, 5, 19.

7 Ped. I, 5, 16.

8 Ped. I, 12, 99, 1.

9 Ped. I, 6, 49.

cerească tot ce era pământesc în el, El a împlinit în toată întinderea această măreață promisiune: „Să facem pe om după chipul și asemănarea Noastră“. Da, această prezicere a lui Dumnezeu, Hristos a împlinit-o, schimbând omul vechiu într'un om nou, creatura muritoare într'o creatură divină.¹

Este cel mai mare, mai bun și cel mai sfânt Pedagog din toate și pentru toate timpurile.² El e prototipul pedagogului cu toate calitățile unui adevărat pedagog, trimis nouă de Dumnezeu, Tatăl Său: „Acesta este Fiul Meu cel iubit, pe acesta să-L ascultați“. Puterea Sa educativă, neîntrecută, o mărturisesc și dușmanii Săi, zicând: „Niciodată n'a vorbit vreun om așa cum vorbește omul acesta“. El este modelul și exemplul cel mai înalt pentru toți pedagogii, care trebuie să-l urmeze metodele și mijloacele Sale educative: „Să observăm deci cu grijă metoda pedagogică (τὸν ἱερὸν παιδαγωγὸν) a acestui prieten al oamenilor, după mărturiile profeților“.³

Dorind deci ca modelul acesta să fie imitat de toți pedagogii timpurilor viitoare, Clement ne zugrăvește în culorile cele mai frumoase, calitățile metoda și activitatea neprețuită a acestui Pedagog, „Dumnezeu făcut om“, ca noi să învățăm dela un om „cum omul poate ajunge la Dumnezeu“.⁴

Ceeace atrage și merită încrederea noastră în Pedagogul divin sunt îndeosebi cele trei mari calități; pe care numai El singur le poate poseda: știința infinită, bunăvoința dusă până la jertfire și autoritatea supremă de a zice și face totul, „știință, fiindcă El este înțelepciunea Tatălui“, toată înțelepciunea vine dela Domnul și rămâne la El în veci“ (Cf. Prov. 2, 6); autoritatea, fiindcă El este Dumnezeu și Creatorul lumii, „căci toate printr'însul s'au făcut și fără El nimic nu s'a făcut“ (Ioan, 1, 3); bunăvoința, fiindcă El singur s'a adus jertfă pentru noi, „căci păstorul cel bun sufletul își pune pentru oile sale“ (Ioan, 10, 11) și El și-a pus.⁵ Din aceste trei mari însușiri ale Pedagogului divin decurg celelalte numeroase însușiri pedagogice.

Pedagogia divină a Domnului nostru Iisus Hristos este religia Sa dumnezească, învățătura despre adevărata adorare a lui Dumnezeu, învățătura adevărului, o regulă și o metodă care ne duc în cer... la contemplarea lui Dumnezeu, este un model de acțiune sfântă.⁶

Acest Pedagog „soarele dreptății“ și al „sufletului, care luminează inteligența și risipește negura minții“, prin pedagogia Sa divină „a schimbat apusul în răsărit, a răstignit moartea pentru viață, a smuls omul dela pierzare și l-a înălțat la cer;... a transformat pământul în cer, a trezit popoa-

1 Ped. I, 12, 98.

2 Ped. I, 7, 55. Logosul divin este cel ce a educat și învățat pe primii oameni, apoi prin Moisi, și prooroci. Acelaș pedagog le-a dat și păgânilor filosofia ca mijloc de cunoaștere și de apropiere de adevărata religie. „La plinirea vremii“ s'a făcut om, învățându-ne el însuși, apoi prin apostoli și biserica Sa, adevărul deplin. Ped. I, 11, 96—97.

3 Mat. 17, 5; Ped. I, 11, 97.

4 Ioan, 7, 46.

5 Ped. I, 9, 75, 3.

6 Protr. I, 8, 4.

7 Ped. I, 11, 97; vezi și Ped. I, 7, 61, 2.

8 Ped. I, 7, 53, 3 — 54, 1.

9 Protr. 2.

rele pentru lucrul bun și viața adevărată, a îndumnezeit pe om, dându-i adevărata și marea moștenire dumnezească, inaccesibilă, a Tatălui.¹

În general, Logosul divin, cu un admirabil simț psihologic-pedagogic, vrea să-și desăvârșească copiii în mod gradat, „o gradație și mântuitoare și rațională” — gradație pe care a urmat-o și Clement în alcătuirea trilogiei sale — întâi îndemn, apoi disciplinare prin educație și în fine învățare.²

Deși Dumnezeu și stăpânul nostru, El își dovedește dragostea Sa pentru noi, copiii săi, nu numai prin întrupare și înfrățire cu noi, ci și prin grija continuă ce o are de acești copii, prin mângăierea lor în necazuri, prin ferirea de primejdii și prin toate mijloacele Sale infinite de educare. Pentru ei, El crează întregul univers, punându-se, de bună voie, în serviciul educării și mântuirii copiilor.³ El este adevăratul medic al trupului și sufletului nostru,⁴ „pentru că Cuvântul Său ne vindecă și ne mântuiește,” conținând toate remediile cele mai bune, de care El se servește pentru a risipi întunericul rațiunii și pe care bunătatea Sa le administrează totdeauna la timpul oportun pentru vindecarea noastră. El are pentru fiecare slăbiciune remedii necesar.⁵ Aceste remedii nu sunt însă totdeauna dulci și plăcute.⁶ Dragostea Pedagogului divin este însoțită uneori și de oarecare severitate, spre binele copilului bolnav. Un medic destoinic își vindecă bolnavii cu diferite remedii, pe unii cu remedii mai dureroase, pe alții cu remedii abia simțite, iar pe alții cu remedii plăcute chiar. La fel folosește și Pedagogul nostru „multe mijloace (πολύφωνος) și diferite metode (πολύτροπος) pentru mântuirea oamenilor”.⁷

În educația spre mântuire a oamenilor, Logosul divin se străduiește cu toate puterile Sale, cu toată înțeleapta Sa artă pedagogică, ca un adevărat părinte pentru copilul Său: El laudă, încurajează, mângâie, dă exemple,⁸ „îndeamnă, mustră, ocărește, rușinează, amenință, îndreaptă, promite, răsplătește, nu neglijează nimic pentru a înlănțui și distruge deșordinea pasiunilor noastre iraționale”.⁹ Amenințările și pedepsele Sale nu izvorăsc din ură, căci aceasta nu există la Dumnezeu, ci din dragostea și voia Sa bună de a ne conduce ca un păstor turma Sa, de a ne mântui.¹⁰

Înțelepciunea Sa în diferitele Sale metode educative este mare. El se roagă Tatălui pentru copiii Săi, El mărturisește pentru cei buni, pe cei chemați îi cheamă la mai bine, pe cei care fac rău El îi întoarce și le arată calea dreaptă.¹¹ Logosul, cunoscând singur adevărata fericire, este singurul care ne-ar putea și care vrea să ne-o dea. De aceea El ne educă și ne dă regulile unei vieți sfinte și curate care ne duc la asemănarea cu El, El fiindu-ne exemplul cel mai desăvârșit în toate cele bune (εἰκὼν ἢ ἀκηλίδωτος). Aceste reguli nu sunt nici prea severe, nici prea indulgente; dându-ne

1 Protr. 11, 114.

2 Ped. I, 3, 3, comp. De Faye, Clément d'Alexandrie, 2-e éd. Paris 1906, pag. 47.

3 Ped. I, 7, 55, 2; I, 7, 54.

4 Ped. I, 1.

5 Ped. I, 12, 100.

6 Ped. I, 9, 83.

7 Protr. I, 8, 3.

8 Care bogat se va mântui, 18.

9 Ped. I, 9, 75, 1.

10 Ped. I, 9, 81 și 10, 89.

11 Ped. I, 8, 74.

aceste reguli, El are grijă de a ne inspira și puterea necesară punerii lor în practică.¹ Învățătura Sa ne inspiră pacea și liniștea. El ne învață bunătățile unei vieți simple și cumpătate, dragostea după o libertate înțeleaptă, bunăvoința față de frații noștri, dorința fierbinte după străduințe și virtuți nobile.²

În fine, Pedagogul nostru este cel mai înalt Arhiereu, prin care cunoaștem ce e frumos și drept cu adevărat și cum să aducem celui Atotputernic o slujire bineplăcută.³

Un astfel de pedagog minunat, „vast ocean de bunuri“, este vrednic de iubire, recunoștință, de a i se mulțumi și de a-l asculta.⁴

Toată această minunată activitate pedagogică, Domnul nostru Iisus Hristos, înălțându-Se la cer, a încredințat-o Bisericii înființate de El, ca prin ea să-și continue opera de educare a oamenilor spre desăvârșire.

Prof. Dr. D. Onciulescu

(Va urma)

1 Ped. I, 12, 98 și Ped. I, 2, 4, 1.

2 Ped. I, 12, 99.

3 Strom. II, 9, 45, 7.

4 Protr. X, 110, 3; Ped. I, 12, 98 și 100.

Vechile organizații profesionale învățătoresți

Inceputul școalelor românești de pe aceste plaiuri se pierde în negura vremilor. Ele au trăit sub scutul și părinteasca ocrotire a bisericii noastre străbune și au fost adăpostite în tinda bisericii, în căsuțele proprii ale preoților și „dascălilor de strană“, care făceau instrucție școlară „buchisind“ în cor până știa de rostul tot textul „bucoavnelor“ și „bucvarelor“, tipărite cu „slope slovinești“.

Nici preoții nu prea aveau pe atunci prea multă pregătire școlară, cu atât mai puțină descălii de strană.¹

Biserica noastră s'a străduit mult să dea învățătorilor pregătirea necesară pentru vremile și împrejurările ce le trăiau, organizând *cursuri pedagogice* cu caracter permanent și cursuri de vară de durată mai scurtă.

Pentru pregătirea culturală și pedagogică a învățătorilor „alor prea sfințită mărire Prea milostivul împăratul... pentru creșterea tinerilor la școalele noastre pravoslavnice... școalele cele de preparanți, adică acelea unde mai înainte învățători se va învăța cu învățăturile cele de lipsă..., care școale sunt în orașul Sânt-Andrei pentru norodul cel sârbesc, în Aradul bătrân pentru cel românesc și la Pesta pentru norodul cel grecesc milostiv a întări bine au voit“, ne spune la 7 Octomvrie 1811 episcopul Vârșetului și Caransebeșului P. Vidac în circulara sa adresată protopopilor. (A. Ghidiu: Introducerea tasului teologic pedagogic, Caransebeș, 1902).

Tot cu caracter permanent pentru pregătirea învățătorilor au fost *cursurile pedagogice* întemeiate la Caransebeș de către protopopul Ioan Tomiciu al Caransebeșului, cu aprobarea „Consiliului aulic de război din Viena“ cu rezoluțiunile din 6 Oct. 1818, No. 6069 și din 28 Oct. 1818, No. 1586.

Primul curs pedagogic s'a ținut în anul 1819, dela 1 Mai până la finea lunii Iulie și au luat parte învățători activi din jurul Caransebeșului.²

1 In 20 Octomvrie 1815, episcopul Vasile Moga al Ardealului, face cunoscut protopopilor că la cursul preoției nu se mai primesc decât absolvenți de școală normală (primară), care să cunoască citanie, aritmetică, cântare bisericească și să aibă scrisoare bună. (Gh. Tulbure: Școala satească din Ardeal în epoca lui Șaguna, Cluj 1937).

2 Iară episcopul Maxim Manuilovici al Vârșetului și Caransebeșului, în circulara sa din 14 Martie 1830, între alte condițiuni de primire în „școala clericească“ din Vârșet, zice: Nu se vor primi în școală carele nu va fi deplin indeletnicit în cetire și în scrisoare precum și în rânduielile bisericești să fie înainte gătit, căci în școala clericească ascultând mai înainte învățătura de nu va fi bun cetitoriu și scriitoriu nici un sporiu nu va face. (A. Ghidiu: Introducerea tasului teologic pedagogic. Caransebeș, 1902).

2 A. Ghidiu: Introducerea tasului teologic și pedagogic.

Cursuri de vară de durată mai scurtă au fost *conferințele învățătoresți*, introduse de metropolitul *Andrei Șaguna*, pe atunci episcop al Ardealului, pe la anul 1850 și organizate prin „Instrucțiunea pentru învățătorii din școlile normale și capitale de religia ort. răsăriteană de sub inspecția supremă școlară a bisericii ortodoxe răsăritene din Marele Principat al Ardealului”, edată la 17 Septemvrie 1862.¹

În eparhia Caransebeșului conferințele învățătoresți sunt introduse de către luminatul episcop *Ioan Popasu*, prin circulara sa No. 516 din 4 Aprilie 1866 și organizate prin „Instrucțiunea” edată de dânsul tot în acest an.²

Aceste conferințe pedagogice sunt cele dintâi întruniri învățătoresți. Oamenii iau contact unii cu alții, încep să se cunoască, se leagă prietenii, se schimbă păreri, se povestesc necazuri... se făurește cu încetul *spiritul de solidaritate profesională*.

*

În anul 1867, curtea din Viena ajunge la înțelegere cu Ungaria răzvrătită și din această împăcare răsare dualismul austro-ungar. Marele Principat al Ardealului se contopește în țara ungurească.

În fruntea școalelor din Ungaria ajunge înțeleptul cărturar, clar văzătorul ministru al instrucțiunii publice, baronul *I. Eötvös*. Prin art. de lege 38 din 1868, organizează învățământul popular din țară, introduce obligativitatea și asigură libertatea tuturor neamurilor din Ungaria de a-și avea școlile lor și a-și instrui copiii în limba lor proprie.³

Paragraful 147 din această lege dispune: Învățătorii școlilor populare și civile (școli de grad secundar) sunt îndatorați a se constitui în corporațiune învățătorescă în fiecare district de învățământ. Corporațiunea învățătorescă districtuală se împarte în atâtea cercuri câte districte are comitatul.

Aceste cercuri districtuale învățătoresți, cu ajutorul comunelor sunt obligate a se întruni în fiecare an de două ori, iar corporațiunea întreagă în fiecare an odată, la conferință. Pentru organizarea conferințelor învățătoresți, ministrul instrucțiunii publice va da o ordinațiune.⁴

Încă înainte de această lege, ministrul *I. Eötvös* adresase un „Apel pentru formarea de reuniuni spre scopul educațiunii poporului”, în care, între altele, zicea: „După părerea mea „libertatea” educațiunii într-o țară constituțională e tocmai așa de esențială ca și libertatea presei, tot din aceeași cauză și sub aceleași condițiuni. Fără această libertate dezvoltarea spirituală a cetățenilor s’ar constrânge cu putere spre o direcțiune oarecare”.⁵

La îndemnul ministrului, sau poate sub impulsul vremilor, s’a pornit mișcarea de organizare a învățătorimii din țară.

1 Foaia pedagogică din Sibiu, din luna Aprilie 1898.

2 G. Joandrea: Conferințele învățătoresți, Caransebeș, 1912.

3 Această libertate n’a fost de lungă durată. Prin art. de lege 18 din 1879, al ministrului Aug. Trefort, se introduce, în toate școlile populare confesionale, limba maghiară într’un anumit număr de oare și învățătorii sunt obligați să-și însușească bine această limbă.

4 Art. de lege 38 din 1868. (Revista Educatorul No. 9—10 din 1910).

5 O. Ghibu: Portrete pedagogice. Bibl. pentru toți No. 1111.

Cea dintâi organizare profesională învățătorescă s'a făcut aici în Eparhia Caransebeșului sub îndemnul și ocrotirea marelui ierarh *Ioan Popasu*, în anul 1869 cu numele: *Reuniunea învățătorilor români dela școalele capitale și elementare populare din dieceza dreptmăritoare răsăriteană a Caransebeșului*.

Această „reuniune” este cunoscută ca cea mai veche organizație profesională învățătorescă din țară.

A existat însă, aci la Caransebeș, o organizație învățătorescă mai veche, înainte de „apelul” și „legea” baronului Eötvös, neavând nimic comun cu acestea, întemeiată de protopresbiterul *Nicolae Andreeviciu*, „districtual director” al școalelor naționale din confiniul militar al regimentului grăniceresc No. 13, cu sediul în Caransebeș, în anul 1864. Statutele acestei asociații au fost aprobate de către Înaltul Ministeriu imperial de resbel din Viena cu rescriptul d'n 7 Iulie 1865, desp. 10, No. 2301, publicat din partea c. r. Comande Generale cu intimatul d'dto Timișoara în 14 Iulie 1865, desp. 7, No. 3711.

Această organizație se numea: *Asociațiunea cultivătoare a învățătorilor de școale naționale române din regimentul româno-bănățean pentru înființarea și susținerea unei biblioteci în Caransebeș*.

Această „asociațiune” este astăzi complet necunoscută.

Scopul ei era „ridicarea culturai corpului învățătoresc din confiniul regimentului românco-bănățean, precum și lăfșirea limbei și literaturii naționale române”.

Toți învățătorii au contribuit cu câte 5 sau 10 florini, după cum aveau leafa (dela 50 până la 100 fl. anual) ca *membri fondatori*.

Dela înființarea bibliotecii s'au cumpărat cărți de 200 fl.

În anul 1870 s'a ținut la Teregova o adunare a acestei asociațiuni, sub conducerea protopopului *Nicolae Andreevici*, cu care ocazie s'a arătat că fondul bibliotecii se ridicase până la această dată la frumoasa sumă de 2300 fl. Banii au fost dați împrumut învățătorilor.¹

Credem că e necesar să amintim aci că „școalele naționale grănicerești” au fost cărmuite de autoritatea militară din Viena, prin „districtualii directori” și nu aveau nici o legătură cu Ministerul ungar al școalelor.

În anul 1872, desființându-se regimentele grănicerești bănățene, administrarea acestor școale trece asupra Ministerului Instrucțiunii publice din Budapesta, care înființează la Biserica albă un Inspectorat școlar comun pentru cele trei districte militare: Caransebeș, Biserica Albă și Panciova.

La 1 Sept. 1876 se desființează acest inspectorat și școalele trec sub administrația școlară județeană. Prin „Regulamentul” edat de Ministerul Instrucțiunii publice din Budapesta, cu No. 32 215/1877 și sancționat de „Împăratul-Rege apostolic din Viena” cu putere de lege, se orânduiește funcționarea acestor școale grănicerești, având și pe mai departe caracteristica lor și esențiale deosebiri în cele administrative și în angajarea corpului didactic, care deosebiri s'au păstrat până sub stăpânirea românească.²

Schimbându-se administrația și conducerea școalelor naționale grănicerești, din „naționale” devenind „comunale”, în fruntea „Asociației cultu-

¹ Iacob Talpeș, învățător în Cornereva: Biblioteca pentru învățătorii reg. de graniță No. 13 (Foaia Diecezană, 1887).

² Pavel Jumanca: Organizații și instituții învățătoresci. Timișoara, 1944.

ralizatoare“ a învățătorilor dela aceste școli ajunge directorul școlii capitale din Caransebeș *Gheorghe Scherbauer*, care, deși un om onest întru împlinirea agendelor sale și plin de adevărată dragoste pentru corpul didactic rural, totuși, influențat de rezoane mai înalte, n'a putut conduce asociațiunea în spiritul curat național, de care era pătruns întemeietorul ei, Nicolae Andreievici.

Ilie Curescu, sublocotenent în reg. 13 grăniceresc, președintele de mai târziu al Comunității de avere, care era membru al asociațiunii în calitate de profesor al școlii militare din Caransebeș, a încercat să salveze asociația din mâinile reprezentanților stăpânirii străine, ca să-și păstreze și pe mai departe rosturile ce i s'au ficsat la întemeiere; a redactat un nou proiect de statute, care a fost aprobat de comitet în ședința sa din 18 Martie 1875. Prin acest statut se căuta „să se astupe unele lacune ale vechiului statut, devenit acum aproape literă moartă“.

Prin noul statut președintele urma să se aleagă de către membri, căci „societatea condusă de către președintele-inspector apucase pe o cale dăunătoare intereselor naționale românești.“

La 21 Martie 1887, *Gheorghe Scherbauer*, trecând la pensie și având intenția să părăsească Caransebeșul, cheamă membrii comitetului la ședință, spre a dispune cele de lipsă referitor la societate.

Comitetul decide:

1. Abzicerea lui *Gh. Scherbauer* se primește și se încredințează *Ilie Curescu* cu preluarea bibliotecii și a fondului.

2. La predare au să fie de față învățătorii: Rădoi, Simeria și Ambruș.

Predarea aceasta s'a făcut la 5 Aprilie 1887, despre ce s'a încunostințat inspectoratul școlar și membrii asociației.

Din actul de predare rezultă că fondul cuprindea:

a) Un libel de depunere la Casa de păstrare din Caransebeș, cu suma de 843 fl. 20 cr.

b) 31 obligațiuni despre banii împrumutați învățătorilor în valoare de 2711 fl. 25 cr.

În total 3554 florini și 45 creițari.

Comitetul asociației compus din învățătorii: Ion Rădoi, *Gheorghe Simeria*, Petru Vladu, Ion Balint și Martin Lințu, în ședința sa din 23 Iulie 1887, sub conducerea lui *Ilie Curescu*, convoacă adunarea generală „a învățătorilor naționali de legea gr. or. din fostul regiment confinar românobănățean No. 13“ pe ziua de 25 August 1887.

Ordinea de zi a adunării generale:

a) Alegerea comitetului administrativ;

b) Hotărîre cu privire la încasarea sumelor împrumutate membrilor societății și directive noului comitet pentru a-și reîncepe activitatea sa;

c) Alegerea unei comisii, constatătoare din 3 membri pentru revizuirea averii societății.

Adunarea generală s'a ținut la termenul fixat. Învățătorii „naționali gr. or. români“ aleseră de președinte pe „inspectorul școlar *Suttag Ferencz*“ și pe *Curescu* casar.

Cu această alegere asociația a intrat în cea din urmă fază a existenței sale. Inspectorul *Suttag* a ținut în Septembrie 1887 o ședință de comitet, întâia și cea din urmă.

El s'a dus la pensie, iar reuniunea învățătorilor naționali gr. or. din fostul reg. româno-bănățean a trecut și ea la odihnă cu președintele ei.¹

Fondurile acestei asociații și biblioteca au format mereu obiect de discuție între învățătorii din „graniță”.

În anul 1895 ia ființă Reuniunea învățătorilor din Caraș-Severin (Krassó-Szörény vármegyei tanítóegyesület) ai cărei membri erau învățătorii dela școalele de stat, comunale și comunale grănicerești (foste școale naționale). Reuniunea aceasta era ungurească. Învățătorii din plasa Caransebeșului, membri ai acestei reuniuni ungurești, în adunarea din toamna anului 1897, ținută în Rusca montană, au decis ca fondul „asociațiunii” din confiniul militar să se contopească cu fondul reuniunii maghiare.

Alții erau de părere ca acesta să treacă la fondul de pensune al învățătorilor.

Inspectorul, acum pensionar, Fr. Suttag convoacă adunarea membrilor vechei asociații grănicerești pe 20 Aprilie 1898 la Caransebeș.

La propunerea sa se alege președinte inspectorul școlar de atunci *Dr. Ioan Dengi*.

Păstrătorul fondurilor, Ilie Curescu, era acum președinte al „Comunității de avere a fondurilor grănicerești din confiniul militar al Caransebeșului”. Ilie Curescu, făcând un amănunțit referat, propune:

1. Să se decidă ca asociațiunea să fie dizolvată, iar banii să se împartă între cei îndreptățiți.

2. Să se aleagă o comisiune constatătoare din 6 membri, care, sub conducerea insp. școlar să caute cine este îndreptățit la asociațiune și în ce proporție ar fi să se împartă banii între cei îndreptățiți.

3. Biblioteca și dulapul de cărți să se predea institutului pedagogic diecezan gr. or. român din Caransebeș.

4. Libelul dela casa de păstrare din Caransebeș și obligațiunile să rămână și pe mai departe la Ilie Curescu.

Propunerile au fost primite în întregime.

În comisiune se aleg: Ilie Curescu pres. Com. de avere și învățătorii, acum toți pensionari, Ioan Rădoiu din Borlova, Ioan Balint din Var, Grama din Mehadia, Iacob Talpeș, din Cornereva, și Hertila din Bănia.²

În Foaia Diecezană No. 51 din 1900 găsim ultima urmă despre existența acestei asociații. Este o scurtă dare de seamă semnată de învățătorii Ilie Ambruș, Ioan Rădoiu, George Todorescu și George Cornea. Se anunță că *biblioteca s'a predat institutului pedagogic diecezan din Caransebeș și în cauza fondului se convoacă o nouă adunare generală pe 24 Ianuarie 1901.*

Până acum n'am aflat dacă s'a mai ținut această adunare.

Așa s'a sfârșit o frumoasă inițiativă românească, dela întemeierea căreia s'au împlinit acum de curând 80 de ani.

A fost cea dintâi organizație învățătorească din țară..

A doua organizație profesională învățătorească, cunoscută ca *cea mai veche și mai puternică* din țară și care s'a zămislit tot aci la Caransebeș la îndemnul marelui arhieru *Ioan Popasu*, a fost „Reuniunea învățătorilor

1 Ilie Curescu: Foaia Diecezană No. 3 din 1895.

2 „1” Foaia Diecezană No. 16 din 1898.

români dela școalele capitale și elementare populare din dieceza dreptmăritoare răsăriteană a Caransebeșului“.

„Fericitul Episcop Ioan Popasu,... condus de convingerea că reuniunile peste tot sunt un factor important al progresării și că pentru înaintarea treburilor școlare și a deșteptării conștiinței despre forța întrunirii învățătorilor, reuniunile învățătoresți sunt un mijloc pe cât de necesar, pe atât de folositor; apoi având credința, - că învățătorii concrezuți păstoririi sale, întruniți într-o reuniune pot delătura orice atac, îndreptat asupra existenței și a autorității lor, a dat ideea de a înființa o reuniune învățătorescă, deșteptând în învățători conștiința despre forța reunirii, inspirându-le curaj și luând reuniunea sub părintescul său sprijin și patronaj.

Ideea aceasta fiind descoperită comisarilor școlari, care erau întruniți la reședința Episcopiei noastre din Caransebeș spre a primi pregătirile de lipsă, de a conduce conferințele învățătoresți, învățătorul și comisarul școlar *Vasile Nicolescu* din Logoj, unul din cei mai dibaci învățători de pe acel timp și cu experiențe mai extinse, a luat în mâinile sale înființarea reuniunii.¹

V. Nicolescu încă din anul 1868 lucrează un proiect de statute. La 15 Febr. 1869 se ține în Logoj, sub presidiul lui Nicolescu o consfătuire, în care se desbat statutele.

La 9 Aprilie 1869 se ține a doua consfătuire în Logoj, desbătându-se din nou statutele de organizare. La întrunirea aceasta iau parte, sub presidiul lui Nicolescu, protopopul Gheorghe Peșteanu al Logojului, învățătorii: Ștefan Lipovanu și Gheorghe Chirița din Logoj, Pavel Chinezu din Gavojdia și Constantin Popoviciu din Jdioara.

Statutele redactate definitiv sunt înaintate Consistoriului din Caransebeș și sunt aprobate de episcopul Popasu și apoi de Ministerul cultelor și instrucțiunii publice din Budapesta.

Cea dintâi adunare generală se ține la 27 Sept. 1869. Consistoriul din Caransebeș trimite o circulară, îndatorând pe toți învățătorii să ia parte la această adunare.

Primul comitet are în frunte pe învățătorul Vasile Nicolescu ca președinte Ioan Oprea din Ezeriș vicepreședinte, Ștefan Lipovanu secretar și Constantin Popoviciu din Jdioara casar și un comitet constatător din 12 membri, învățători din întreaga eparhie.

Se mai aleg, în această adunare generală, 34 membri onorari, în frunte cu mitropolitul Șaguna, episcopul dela Arad Procopiu Ivașcovicu și ctitorul reuniunii, episcopul Ioan Popasu al Caransebeșului.

Scopul reuniunii:

a) Promovarea împumutată a culturii recerute pentru membrii participanți.

b) Pevederea cu o pensie potrivită a învățătorilor deficienți sau a familiei lor orfane.

Membrii reuniunii erau actuali și onorari ori protectori.

Membri actual la această reuniune putea fi oricare învățător „de școală capitală și elementară populară din provincia bisericească a Metropoliei dreptmăritoare răsăritene române din Ungaria și Transilvania“ dacă:

¹ Raportul reuniunii... la jubileul de 25 de ani de Ioan Marcu notarul reuniunii, publicat în „Almanahul edat din incidentul adunării generale iubilare din 10/22 și 11/23 Sept. 1895. Caransebeș, 1899.

a) Va dovedi o purtare morală bună;

b) Va solvi în tot anul la casa reuniunii 3% din plata fixă.

Membri onorari ori *protectori* ai reuniunii puteau fi „unii bărbați, cari și-au câștigat merite însemnate pentru biserica și școala dreptmăritoare răsăriteană română, sau vor fi contribuit cu o sumă mai notaveră pentru înaintarea scopurilor reuniunii.”

Membri se înscriau de bunăvoie cu obligament pe 3 ani.

Inițiatorul și ocrotitorul reuniunii, Episcopul Popasu, devine și primul protector prin solvirea sumei de 200 fl.

La întemeiere, reuniunea avea 180 membri actuali și 30 protectori.

Reuniunea învățătorilor din dieceza Caransebeșului, în primii patru ani a făcut o frumoasă muncă de organizare. Datorită îngrijirii părintești a Episcopului Popasu și însuflețitei stăruințe a conducătorilor săi, a trecut peste toate piedecile, mergând cu pași siguri pe drumul apucat. În anul 1874 și cei următori reuniunea trece printr-o criză păgubitoare, din cauza holerei ce bântuia pe acele vremuri în Banat și mai ales din cauza neînțelegerilor ivite în sânul reuniunii.

Nicolescu rămâne departe, se ridică alții în fruntea ei. Cu încetul reuniunea se reface. În adunarea generală din anul 1877, ținută în Recița sub conducerea învățătorului *Martin Țiapu* din Ezeriș:

Se modifică statutele, admitându-se *membri fondatori* cei din afară de rândurile dascălești, pe un picior de egalitate cu învățătorii, având dreptul de a fi alegători și aleși, „Reuniunea” nu mai este acum o organizație pur profesională, este gruparea tuturor oamenilor de carte din eparhia Caransebeșului, devenind o puternică cetate de cultură națională. Tot ce a avut neamul românesc din Banat mai de seamă făcea parte din această reuniune. Dacă am urmări cu atenție șirul lung al membrilor acestei organizații, în cursul anilor ce s’au scurs, am găsi acolo nume ilustre de mari luptători naționali, cari s’au străduit alături de învățători pentru luminarea maselor, pentru pregătirea neamului în nădejdea vremilor *ce aveau să vie*.

În această adunare dela Recița se întemeiază *despărțămintele reuniunii*, după cercul de atribuție al protopopiatelor. În adunările acestor despărțăminte, care se țineau de 2—3 ori pe an și în adunarea generală a reuniunii luau parte plugari, meseriași și negustori, funcționari și intelectuali de seamă, — dela vlădică la opincă, — topindu-și aci sufletele într-o comună închegare de credință, de întărire în luptă, de nădejde în viitorul nației.

Nici una din organizațiile profesionale din țară nu are atâtea pagini de strălucită operă românească. A fost în toate vremile un cald cămin, care a adăpostit atâtea muncă și atâtea suflet românesc, cămin ridicat — sub părinteasca ocrotire a marelui ctitor al tuturor realizărilor de seamă din Eparhia Caransebeșului, Episcopul Ioan Popasu, — de către modeștii dascăli de odinioară, care de mult își dorm somnul de veci sub glia străbună.

Președinții reuniunii în cursul anilor:

1. Vasile Nicolescu învățător în Lugoj, 1869—1877.

2. Martin Țiapu, învățător în Fizeș, 1877.

3. Ștefan Antonescu, primpretor mai apoi deputat în dieta ungară, 1877—1881.

4. Martin Țiapu, 1881—1883.

5. Ștefan Velovan, profesor de pedagogie, directorul inst. pedagogic din Caransebeș, 1883—1893.

6. Ion Ionașiu, asesor referent al senatului școlar al Consistoriului ort. român din Caransebeș, 1893—1900.

7. Patriciu Drăgălina, directorul institutului pedagogic din Caransebeș, 1900—1901.

8. Traian Linția, învățător din Cacova, 1901—1905.

9. Ioan Marcu, învățător în Bocșa Montană, 1905—1908.

10. Gheorghe Jianu, învățător în Oravița, 1908—1910.

11. Traian Hențu, învățător în Orșova, 1910—1913.

12. Mihai Crăciun, învățător în Hodoș, 1913—1919.

Cea din urmă adunare generală s'a ținut în Caransebeș în toamna anului 1913 în cadrul unor grandioase manifestații românești.

Reuniunea a trăit până în primăvara anului 1919, dar, din cauza războiului, n'a putut activa.

Și când s'a făcut plinirea vremii și dreptatea istoriei a adus și peste plaiurile acestea întunecate de vitregia veacurilor răsăritul soarelui libertății noastre naționale, Reuniunea învățătorilor confesionali români din dieceza Caransebeșului a trecut în paginile istoriei, făcând loc altor înjghebări, cerute de noile vremi.

Răsfoind hâriile și însemnările ce se mai păstrează, găsim acolo mult zbucium, multă trudă, multă obidă și multă vrednicie națională.¹

În urma exemplului dela Caransebeș se mai fac și alte încercări de organizații profesionale. Învățătorul Ioan Tuducescu din Lipova, dascăl de seamă și autor de manuale didactice, întemeiază la 1870 „Reuniunea învățătorilor români gr. or. din tractul protopopesesc al Lipovii”.

Tot în acest an, un alt distins învățător, Gheorghe Gătăianțu din Checea română încearcă să înființeze „Reuniunea învățătorilor din Torontal”.

Pavel Jumanca
insp. gen. șc. I. r.

(Va urma)

¹ După: Gheorghe Joandrea: Primii 6 ani din trecutul Reuniunii noastre învățătoresci.

I. Marcu: Raportul reuniunii... la jubileul de 25 de ani, publicat în Almanahul adunării generale iubilare din 1895, Caransebeș 1899.

Arhiva reuniunii.

DIN TRECUTUL BISERICII BĂNĂȚENE

ACTE ȘI DOCUMENTE

PROTOCOLUL ȚERCULARELOR

II

PENTRU ANUL 1784

I

Preoții supranumerari sunt obligați a ocupa parohiile vacante. În caz de refuz să fie lipsiți de cele preoțești și de venitul parohial, fără să mai poată „moșteni” altă parohie.

Nro 1-a

Bine Cucernice Protoprezbitere, Noaă iubite,

Înalt Slăvitul crăescul conziliu încă supt 21 de Mai, la Anul 782 după preainalte alor Sfințitei Măririi Porunci, la toate părțile de știre sau făcut: Cum că Preoții cei Parohialnici, cari în vremea orândeli [i] sau arătat, iară cei mai mulți de număr super numerarium sau arătat, cu vreme [a] întâmplându-să vacantul parohii să să așeze. Dar ne vrând acei preoți super numerarium să meargă la [parohia] vacantă, și lepădându-să de parohie, ne putând ei arăta de ce pricină, aceia de toate cele preoțești lipsiți să fie, și nu numai din venitul preoțesc ci niciodată mai mult altă parohie să nu poată moștenii.

Care orânduială prin Milostiviria Crăirii cunevederea¹ Preoții cei super numerarium casă naibă ei asă răspunde înalte pricini, mai sus numitul, precum celor super numerari și celor deistvitelnici Preoți săse arate Noaă supt No 16 Fevruarie întra acest an, cu milă poruncește. Pentru aseasta Cucernicie Voastre prin aceasta poruncim, această milostivă poruncă Preoților deaistvitelnici cu cuvio[a]să² orânduială îndată săle arăți și în protocol să așezați. Iară cesă atinge de supt numerarium, acelora această orânduială supt No 10 de Octomvrie anu 782 înaintia Domnului Vișepanului³ Varmegiei, Domnu Ignățiu Madaraț, și prin noi Cucernicie Voastre binecunoscut iastă că sau pobilitruit lor. Care poruncim, rămân și sint,

Cucernicie Voastre,

De bine voitori,

ss. VICHENTIE POPOVICI

Smeritul Episcop al Verșetului,
Caran Sebeșului iproci

În Verșet, în 2 de Martie 784.

¹ Ne luată în seamă, desconsiderată.

² Pe calea obișnuită.

³ Vișepan = vice-ispân, *altspán* = *subprefect*.

II

Se condamnă nerespectarea repaosului duminical și înmulțirea zilelor de praznic pentru a lucra de clacă altora. Protopopii, însoțind pe primpretorul trimis de Prefectură, vor sfătui poporul de pe sate să nu se lase amăgit și speculat.

Nro 2.

Bine Cucernice Protoprezvitere, Noao iubite,

Cu multă turburare a inimii și cu scârbă am înțeles cum că ai noștri de o credință Sfânta Duminecă și altele după ustavul¹ Sfintei maicii noastre Bisearici, întru mărirea atotputernicului Dumnezeu și întru cinst'ia Sfinților lui, îngăduitori orânduleii și Sfintei Kesaro Crăieștii Măririi, cu milostivire întărite, zilele praznicilor nule sfințesc, la Bisearică nu merg, Dumnezeului celui ce iasă dăttoriu de toate bunătățile și de norociri cu cuvîntă nusă roagă; Numai pentru agonisala cea vremelnică au zăuitat cele vecinice. Precum în zilele cele de lucru la lemne să duc de taie și vind, la fân cară, la moară merg, și de nue la lucru în lene și întru deasfătările trupului petrece ziua praznicului. Dară înprotivă unii fac de voia lor praznice pentru clăci, grăind că întru acele de vor lucra ori cine luiși, va bate piatra câmpul. Dară de va mearge să lucre cu claca [la alții] atunci nu va bate piatra câmpul. Incă afară de aceasta peste tot anul. Vinirea să depărtează de lucru și petrec toată zioa cu lene. Fiind [că] dară singur Dumnezeu poruncește Sfânta Duminecă săo sfințiți grăind: „Aduți aminte de zioa Simbetei, care iasă Duminecă, să o sfințești pre ia“. În zioa aceasta de toate lucrurile să încetăm și să ne depărtăm și pre Domnul Dumnezeu [l] nostru săl mărim și lui toate facerile de bine ce am căpătat intraceste 6 zile a săptămânii mulțemită săi dăm. Cași mai îndelungat arătându-i Darul său noaă și cu inimă înfrântă datori fiind rugăndune așa și zilele Praznicelor asemenea cu cucernicie să lăudăm pre Dumnezeu întru sfinții lui săl sfințim. Dară ce să cuvine sfinței Bisearici și și sfântului Dumnezeu, și praznicilor, care sfânta Bisearică leau aşăzat săsă sfințască. Dară ce iaste înprotiva sfințeniei de aceia cu totul să vă feriți. Dară precum Dumnezeu, celor ce să cuvine: neprăznuind sfințele Dumineci și praznicele bisericesti [impărătești], să vatămă atunci când cineva afară din îndeșartă credință, care mare păcat iasă, când oamenii scornesc loruși praznice, asemenea din deșartă credință Vinerea precum mal sus am pomenit, nu vreu să lucre numai în răotate și în frică și înprotiva legii petrec, care lui Dumnezeu și poruncilor bisericesti așijderea și la alor Milostivire Kesaro Crăiască orânduială înprotivă iasă, iară Norodului cu lenea pagubă aduce, pentru așa călcare de lege, această de acum care iasă în Bănat alor Kesaro Crăiescul Comisar, Exelenția Sa Domnul Graf. Iančovici, înțelegând, noao supt Dato-mul în 10 de Noemvrie cel trecut an 1783 și la 29 Decemv[rie] acestui an curgătoriu 1784, cu voire au poruncit, ca prin preoți Norodului tare și de folosință îndreptare să să dea, care de așa feli de lucrurile care sînt înprotiva lui Dumnezeu cu pace săsă ferească, iară Duminecile și praznicele acelea din obiceiul oamenilor celeau scornit ei pentru clacă au făcut praz-

¹ Ustav sârb. = constituțiune.

nice, casă nu lucre cu claca în zilele acelea, cași Vinerea nemica nelucrând, ci în lene vremea petrecând sănu îndrăznească.

Pentru aceasta Cucernicieii Voastre intra cest chip poruncim, când dila luminata Varmegie, acela cu voi orânduit Domnul Solgabirou arătându-se Voao, îndată cu el prin protopopiat la toate locurile să mergi și înaintea lui Norodului cu învățătură tare să le arătați: Duminecile și zile de praznice după poruncă cu cuviință și de săvârșit săsă sfințască și săsă prăznuiască, iară de lucruri săsă depărtează. Lângă aceasta ceale devoia lor praznice scornindu-le pentru clăci din greșale și din deșarta credință cași Vinerea delucru depărtândușă și în leane petrecând fărde nici opricină supt tare pedeapsă căznit va fi, care va îndrăzni. Iară săvârșind această publicație¹ atestație,² precum așa și aceia care cu voi orânduit cu voi va fi Domnul Solga Birou³ cuiscălitură dinpreună cu înștiințarea voastră Noao de grabă să trimiteți. Intralte[le] încredințându-vă prevoi în mila lui Dumnezeu și cum pre voi așa și preoții dinpreună și Norodul trimițându-vă b[la]-goslovenie, rămân și sânt

Cucernicieii Voastre,

De tot bun voitoriu,

ss. VICHENTIE POPOVICI

În Verșet, 5 Martie 784.

Smeritul Episcop al Caran Sebeș[ului]
iproci.

III

Se dispune purlarea unui tas prin biserici, pentru strângerea de ajutoare pe seama locuitorilor din orașul Ebenfurt, căzut pradă flăcărilor unui groaznic incendiu.

Nro 3.

Bine Cucearnice Protoprezvitere, Noao iubite,

Fiind alor Sfințita Crăiască Kesaro Mărire aflândușă în Austria cea de jos, un oraș anume Eben Furt, care cu gro[a]znic foc în mare nevoe au ajuns, și dorind casălisă⁴ facă ajutoriu lăcutorilor celor căzuți înnevoe și pentru aceasta precum șila alji Domni Eparhialnici așa și noi prin înalt slăvitul Crăescul Conzillium, cu puterea cea milostivă supt 10 de Martie în anul 784 la Numero 5258 să poruncească, prin dreptul care sau trimis Noao, caprin preoți să aducem aminte Norodului, indemnând Norodul din buna voirea lor ajutoriu să facă Orașului mai sus numit Ebenfurt, care prin foc au ajuns la sărăcia cea mai de pe urmă. După aceasta așa ajuturintă dela norod Preoții [ce] au adunat, înalt Slăvitului Consilium să putem trimite.

Pentru aceasta cu plecăciune împlinirea poruncii cea mai [de] sus, milostivi[ri]i Cucernicieii Voastre bine încredințăm, ca prin toate locurile care sânt supt chemare⁵ din Protopopiatul Vostu, prin preoți Norodului învățătură tare, spre îndurare, Milostenie celor din nevoi ajutorare din

1 Publicație.

2 Atestat, certificat.

3 Szolgabiró = primpretor, judecător.

4 Ca să li se, un fel de a vorbi al Bănățeanului.

5 Respective; parohiile din protopopiat.

putința lor aface, și în acest chip într-o zi de Duminecă un ¹tas¹ orânduiri pentru adunarea Milosteniei din tot Protoprezviteratul Vostru Noao să aduceți cât decugrabă, ca și noi aceia Milostenie precum poruncește înalt Slăvitul Conziliu cât mai în grabă să putem trimite. Care încredințându-vă pe voi lui Dumnezeu, vă trimitem Voao Pace tuturora și Blagoslovenie, rămân și sânt

Cucerniciei Voastre,

Bun voitori,

ss. VICHENTIE POPOVICI

Sméritul Episcop al Caran Sebeș[ului],
Verșeș[ului] iproci.

În Verșeș, 22 Martie 784.

IV

Preoții să nu cunune pe Țigani decât numai cu spec'ala învoire a Primpretorilor respectivi, și numai după o prealabilă cercetare „cu ispite și mărturii” a candidaților la cununie.

Nro 4.

Bine Cucernice Protoprezvitere, Noao iubite,

Înalt Slăvitul Crăiescul Stăpânitoriu Conziliu bine au voit cu milostivire orânduială pentru Țigani așa sau făcut, încă supt Datomul în 4 de Octomvrie la anul 783, canu cumva Preoții fărde știrea și Scrisoarea Domnilor Solgabirăi, dela care să cuvine pre oameni de neamul țigănesc nici cum să nui îndrăznească ai cununa fărde slobozenie. Și aceia care vreu săsă înpreuneză și săsă cunune săsă aibe a întreba cu ispite și cu mărturii pentru cununie săsă facă, ca fărde aceia să nu fie slobod; care milostivă orânduială supt Datomul 16 de Februarie anu[1] 784 prin Luminata Varmegie Noao neau arătat.

Așa Cucerniciei Voastre pentru îndireptarea [acelora] carii sânt în Protopopiatul Vostru arătându-le, porunca aceasta înplin² să o țineți, și iarăși în Protocol săo așazați, casă pot arăta³. Rămân și sânt,

Cucerniciei Voastre,

Bun voitoriu,

ss. VICHENTIE POPOVICI

Smeritul Episcop al Caran Sebeș[ului],
Verșeș[ului] iproci

În Verșeș, 23 Martie 784.

V

Preoții din părțile [provinciale sau camerale] supuse erariului și cei din confiniul militar [grăniceresc] se obligă a respecta dispozițiile date de Primpretori privitor la cununia Țiganilor.

Nro 5.

Bine Cucernice Protoprezvitere, Noao iubite,

Cucerniciei Voastre sau arătat prin Noi Supt 23 alunei cei trecute Martie, precum sfințitul cel înalt slăvitul Crăiescul Sfat cu milostivire supt

1 Tas, disc, pentru colectă de bani, în biserică.

2 Dispoziția aceasta să fie respectată în întregime.

3 Porunca să fie introdusă, copiată, în Protocol, spre a se putea justifica în caz de nevoie în fața autorităților administrative — Szolgabiráilor.

9 Oct[omvrie] 783 anului sau dat, iară supt 16 Februarie atrecutului an, prin cea de bun niam Varmegie,¹ Noao cea de obște rânduială cu puterea cu care să poruncească Preoților, ca nu cumva oameni de neamul Țigănesc fărde scrisoare[a] care săcuvine dela Domnii Ofițeri² și alor Slobozenie să îndrăzniască a cununa. Celor cununați și celor ce de acum înainte vor așa asă cununa, să nu fie slobozit fără cia de săvârșit³ scrisoare mărturicioasă⁴ ai cununa. Care poruncă nunumai preoților celor ce să află supt Praviñial⁵ [sau Cămară] iaste arătat; și fiind că mulți Țigani înlocurile Militărești vor săsă însoare, dară și de acum înainte precei ce vor să vie dela proviñial, casăsă însoare, pentru acela rânduiala cea mai desus Bine Cucerniciei Voastre adoaoară arătând și poruncim, ca și preoților celor ce sint împărțile militărești această poruncă care de săvârșit săoțină și în protocoale ao așeza cu numele să rânduși. Intru celelalte rămân și sânt,

Al Bunei Cucernicii Voastre,

Bun voitori,

In rezedenția în 16 April 784.

ss. VICHENTIE POPOVICI
Smeritul Episcop al Verșetului,
Caran Sebeș[ului] iproci.

VI

Dispune a doua oră să se respecte cu sfințenie ordinele date de Împărat prin Mitropolitul de Carloveș, pivitor la păstoria și introducerea în învățătura creștină a noilor locuitori ai Banatului numiți Țigani.

Nro 6.

Bine Cuccarnice Protăprezvitere, Noaă iubite,

Cucearniciei Voastre supt 23. de Martie, așjiderea pe adoao oară în 16 April curgătoriul anu 784 am arătat orânduiala alor Kesaro Crăiască mărire, ceau făcut pentru locuitorii cei noi, carii până acuma sau chemat Țigani, la învățătura și la toate faptele creștinești săsă îndrepteze după rânduiala carea sau făcut prin milostivire cu voirea Sa, care orânduială fiind prin alor Excelenția [Sa] Domnul Mitropolit, înalt numit alor sfințita mărire, iarăși pecum acelia adăugită copie mai pe ales arată pe adoaa oară prin milostivire bine au voit.

Pentru aceasta orânduială săsă aibe asă ținea de săvârșit, în proto-coale în toate parohiile Protopopiatului vostru săsă așeză, Cucernicii Voastre împreunez,⁶ rămân și sânt

Cucernicii Voastre,

Bun voitori,

In Verșet, 7 Iunie 784.

ss. VICHENTIE POPOVICI
Smeritul Episcop al Caran Sebeșului
și al Verșet[ului].

* * *

1 Varmegie = județ, cu înțelesul de Prefectură.

2 Ofițeri, cu înțelesul de Szolgabirai = primpretori.

3 Cea desăvârșită scrisoare, autentică.

4 Scrisoare doveditoare cu martori.

5 Provincial, provincia administrată de autoritatea civilă, camerală sau de stat, spre deosebire de ținuturile grănicerești supuse comandai militare.

6 Dispun.

Mitropolitul de Carloveș comunică episcopilor sufragani ordinul împăratească privitor la metoda de pastorație individuală ce trebuie aplicată de preoții-parohi noilor botezați [Țiganilor?].

COPIA.

*Prea Osfințite și Înalt Vreadnice Domnule Episcoape,
Noaă întru H[risto]s Frate prea iubite,*

Precum sfințita alor împăratească Kesaro Crăiască și Apostolicească Mărire, cu milostivire cu voirea mie au poruncit: Toți prea osfințiți Domni Episcopi și parohialnici de legea mea, legătuiți¹ întru rânduita așezare, cu cuvioasă² săsă ne voiască, și cu iuțime să poruncești adevă ce d'n parohii³ bărbații, muerile și copiii celor noi așezați întru această lege și mărturisire de păcate trebuință au a învăța. Iară primitorilor de învățătură putere are alu arăta la cel mai mare. Dator iaste și cătră Cununie numai aceia săfie slobozi, care petrec și trăesc cu viațe creștinească și la duhovnic merg deaș ispoveaduesc păcatele lor și cu arătarea dela ofițiri de așezarea lor asăvedea; Cu aceasta aibe poruncă. Iară carele din parohi va călca aceasta înaltă poruncă, acela dela mine și dela cel mai întâi⁴ al său iute să va pedepsi. Dintru aceasta prea înaltă cătră mine trimisă supt 26 April 784 spre mai buna înțelegere, ca eu pre Prea Osfinția Voastră cu datoria mea a Vă arăta, dară Sfinția Voastră pre încredințării⁵ Voștri supt tinere⁶ și mai marilor ai arăta și sfințitelor frățești rugăciuni mă încredințezi, și rămân [al] prea Osfinției Voastre,

In Carloveș, în 3 Mai 784.

Plecat slugă,

ss. *MOISI PUTNIC*
[Mitropolit]⁷

Prot. Dr. Gheorghe P. Cotoșman
profesor la Academia teologică, Caransebeș

1 Se referă la raporturile canonice dintre păstoriți.

2 Cu cuvioșie să se străduiască . . .

3 Preoții-parohi din sate se obligă a învăța pe [Țiganii?] noii botezați în legea creștină să-și mărturisească păcatele, etc.

4 Dela episcopul său.

5 Subalternii.

6 Episcopul să-și supravegheze subalternii, adevă pe preoții-parohii.

7 Fundamenta deosebire dintre textul copiei circularei mitropolitane, cuprinsă în *Protocolul ȣercularelor* dela parohiile *Cornereva* și *Svinița*, ne duce direct la concluzia că atât originalul cât și copia circularei au fost scrise în sârbește, iar traducerea pe românește a făcut-o fiecare protopop și preot-paroh. Acest amănunt dovedește că preoții noștri din a doua jumătate a sec. XVIII știau toți limba sârbească, devenită apoi limbă oficială a episcopilor românești bănățene, dela Caransebeș—Vârșeț și Timișoara—Lipova.

Vechea școală teologică dela Putna

O scrisoare inedită a lui Vartolomei Măzereanu

„La 225 de ani dela nașterea lui“

Încă din cele mai vechi timpuri, în mănăstirile din Bucovina a odrăslit o intensă activitate culturală bisericească.

La Rădăuți și la Putna, la Suceava și la Sucevița, la Humor și la Solca, la Voroneț și la Moldovița, s'au adus prețioase ofrande pe altarul arderilor de tot felul, bine plăcute neamului și Bisericii. Aceste străvechi mănăstiri, toate ctitorii mândre de Domni moldoveni, au fost focare adevărate de lumină în trecutul nostru îndepărtat.

Acolo, la Rădăuți, a fost cea mai străveche episcopie de pe olaturile moldovene, cu cea mai cărunță gropniță voievodală, înălțată încă de Bogdan Vodă cel Bătrân Descălecătorul; tot acolo a fost cea mai străveche mănăstire de călugări cu cele mai străvechi instituții monahale: tiparniță cu litere, școală domnească, făclierie și clopotărie.

Dela Rădăuți s'a răspândit apoi lumina culturii și căldura credinței, împrejur, căci Domnii și vlădicii clădesc biserici și mănăstiri pe binecuvântatul întins al acestui pământ, călugării întemeiază schituri și sihăstii până hăt-departe, în creierul munților, slujind la altare și predicând, după chipul și învățătura Rădăuțenilor.

La Rădăuți au vlădicit marii ierarhi cronicari *Isaia* [1566—1569] și *Eftimie* [1552—1555, 1558—1564];¹ la Rădăuți se scriu cele dintâi însemnări tremurate la lumina candeliei,² curând apoi roiesc călugării ostenitori în via Domnului și'n răspândirea cuvântului tipărit și la Sucevița și la Solca și la Humor și la Voroneț și la Moldovița și la Putna.³

Sucevița,⁴ și mai cu seamă Putna,⁵ strălucesc în toate lucrurile alese, dar nici misionarii până la Chiev și la Moscova dela Solca și Humor,⁶

1 Vd.: D. Dan, *Cronica episcopiei de Rădăuți*, [Viena, 1912, p. 45 sq.; 49 sq.

2 *Ibid.*, p. 131 sq.

3 *Ibid.*, 135 sq.

4 Vd.: D. Dan, *Mănăstirea Sucevița cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului celui Mare*, București, 1923, p. 5 sqq.

5 Vd.: D. Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 153 sq.

6 Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. II, Văleni de Munte, 1909, p. 164.

nici sihaștrii dela Voroneț, în frunte cu sfântul Daniil,¹ nici osârduitorii dela Solca și Moldovița nu trebuiesc uitați și trecuți sub tăcere.²

Era o vreme când Bucovina era într'adevăr ca o grădină duhovnicească, plină de cântec și de miros îmbătător...

Acelea sunt însă alte timpuri, trăite de alți oameni...

Nu de toate aceste lucruri voiesc însă, a vorbi în acest articol al meu, ci numai de „Școala teologică dela Putna”,³ numai de acea vestită „Academie teologhicească” de acolo, după chipul și asemănarea celei din Chiev, anume din *Pecersca*, care este mama adevărată a învățământului teologic din Bucovina, atât de glorios și atât de greu încărcat cu mari merite culturale pentru neam și Biserică.⁴

Acest articol mi-a fost prilejuit de-o scrisoare inedită, foarte prețioasă, scrisă cu prea frumoase litere chirilice, a arhimandritului *Vartolomei Măzereanu*, ce-a ajuns, vremelnice și accidental, în posesiunea mea, totuși destul pentru a o descifra și a o împărtăși și altora, cu minunatele sale flori stilistice și comori de informație istorică ce le cuprinde.

Iată cuprinsul scrisorii, transcris cu litere latine, cu stricta observare a textului, doar ici-colo îndulcind arhaismele prea anevoie de înțeles pentru vremurile și oamenii de azi:

„Ție frate întru Hristos Teodosie Scânteie, osârduitor monachu la svânta Monastire a Solcăi, carte cu pohtire hierbinte dela noi, iar dela bunul Dumnezeu toate harurile, scriu eu Archimandritul Vartolomei Măzereanu, mădulariu al Academiceștii Theologhiei Chievului îndreptătoriu școalelor domnești, episcopești, i monastirești a [le] Moldaviei, den svânta Monastire Putna.

Să afle de știțe, Frăția Ta, că noi avem a ne afla cu bine i cu sănătate la mândra ctitorie a lui Ștefan Vodă ot Putna i ne ostenim cu lucrul nostru știutu, care iaste cetania svintelor cărți, punerea lor de pre limba moschicească pre românie, acmu dentăia oară, apoi grija de tipărnicitu, pe lângă care ni sau mai adaus grijă nouă.

Stămu toți cu ascultarea i cu dragostea la poalele înalt preaosfințitului proinmitropolit Moldovii Iacov, care cu dela sine voie sau prostiit din scaun i își petreace aicea ceale de pre urmă zile a [le] veleatului său, cu cinste proslăvindu pomenirea adormiților părinților săi Adrian i Mariana a [le] căror oseminte i țărână au fost adăpostite aicea dela Rădăuț. Precumu se are a ști încă de pre vremea vlădiciei sale la Rădăuț, apoi la lăși, iaste acest vlădică mare iubitoriu de știință theologhicească, dreptu care a deschis, în chiliile dela obștejitia Putnii, o Academie duhovnicească, aidoma după chipul celeia dela Chievul Ucrainților, den svânta lavră Pecersca, pre unde

1 Cf. Fr. A. Wickenhauser, *Geschichte der Kloster Woronez und Putna*, 2 Theil. *Urkunden*, Czernowitz, 1888, p. 6 sqq.

2 Cf. Fr. A. Wickenhauser, *Moldawa oder Beiträge zu einem Urkundenbuche für die Moldau und Bukowina*, Heft 1: *Die Urkunden des Klosters Moldowiza*, Wien, 1862, p. 7 sqq.; apoi: Id., *Geschichte und Urkunden des Klosters Solka*, Czernowitz, 1877, 1877, p. 3 sqq. —

3 Cf. I. Onciul, *Ceva despre mersul și dezvoltământul culturii teologice și clericale în Bucovina*, în *Candela*, An. II, Nr. 1, Cernăuți, Ian. 1883, p. 3.

4 Cf. Iorga, *Ist. Bis. rom.* II, p. 165.

noi ne-am ostenit a pribegire cu ființa noastră becisnică mai istan, căreia zmerenia me sa învrednicitu a hi îndreptătoriu i înainte stătătoriu.

Să nu ai a te zătici și a afla zăbavă den vre o pricină oarecare, Frăția Ta, ci să ai a agiungere aicea cu sârg ați adăpa mintea la izvorul cunoștințelor noastre umilite și a [le] precinstițiilor vătăji dela școala de aicea. Ai a învăța ceaslovul, psaltirea, catehisisul moldovenesc i rusăsc, alcătuirea scrisorilor moldovenește, gramatica, geografia, retorica, piatra scandelei, epistolia archiepiscopului Evghenie, precumu istoria bisericii după Eusebie și alți istorici dela începutul creștinătății i scurtata theologie platonască, dar mai cu seamă ai a auzire cântare svântă, cum mai măiastră nu se poate alta, dela dascălul nostru ilin de psaltichie, ieromonachu Ilarionu, care a avut a veni tocmai den țara Eladei, de pre un ostrov, care se află în marea Eghee, cu numele Patmosu, aflându-se a hi vestit mădular al filosofilor de acoloa.

Duhulu strămoșilor, carele pluteaște aicea preste toate lucrurile i faptele noastre, are a te împlăa, dar mai cu seamă îmi ai a sta cu priință întru ajutoriu la tipărnicitu cetaniile meale.

Te îmbrățoșez, frate întru Domnul Teodosie, pre tine i pe igumen Artimonu ot Solca, dorinduvă spăsenie sufletească. Așteptute la Putna vechiului Ștefan Voievod cel Mare, până în vară. Arhimandritu ot Putna Vartolomei, întru al cincizeci și patrulea an al pământeaștei meale petreceri, vleato 7282 [1774], Ghenarie dnia 15^a.

O minunată scrisoare de invitație a unui student la Academia teologică dela Putna.

Arhimandritul Vartolomei Măzereanul era conducătorul acestei Academii, iar Mitropolitul Iacov Putneanul era întemeietorul ei. După retragerea sa din scaunul mitropolitan dela Iași, vlădica Iacov se adăpostește la Putna.¹ Reface mănăstirea de istov, înălțându-i și întărindu-i zidurile, pictându-i interioarele și mărindu-i chiliile, apoi își aduce aici osemintele părinților săi dela Rădăuți, de unde era originar, încă de prin 1758.²

Ocazia trebuie să i-o fi dat moartea mamei sale, monahia Mariana, deoarece tatăl său, ieroshimonahul Adrian, odihnea de multă vreme sub piatră grea, în preajma gropniței voievodale din Rădăuți.³

Aici, la Putna, vlădica Iacov una dintre cele mai mari figuri ale ierarhiei înalte românești, începe o binecuvântată activitate cărturărească.⁴ Bucovina pe atunci vegeta în întuneric, iar cei ce trebuiau s'o lumineze — preoții — erau ei înșiși inculți și nepregătiți în tainele teologiei. Prima grijă a mitropolitului Iacov a fost, deci, întemeierea unei Academii teologice în chiliile mănăstirii.

Având de bună seamă sugestia arhimandritului Vartolomei Măzereanul și cunoștințele sale dobândite la Chiev, la Academia teologică din lavra Pecerska, mitropolitul Iacov putea organiza, de bine de rău, o școală la Putna,⁵ în jurul anului 1774, când arhimandritul Vartolomei Măzereanul își recruta încă studenții.

1 Cf. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. II, ed. II, București, 1925, p. 551 sq.

2 Wickenhauser, *Woronez und Putna*, p. 112 sq.

3 Cf. Dan, *Cr. epis. de Rdți*, p. 15.

4 Cf. Iorga, *Ist. lit. rom.* I, p. 533 sq.

5 Cf. Iorga, *Ist. lit. rom.* II, 1928, p. 161.

Arhimandritul Vartolomei, alt Bucovinean, originar de prin Câmpulungul Moldovenesc, este a doua personalitate proeminentă ce ilustrează aceste timpuri grele de începere și înjghebare a învățământului teologic din Bucovina.¹

Vartolomei Măzereanu se naște, știm acum acest lucru cu siguranță, în 1720, deoarece în 1774 avea cincizeci și patru de ani.

Călugărit de tânăr și învățăcel al lui Antonie Putneanu, ajunge arhimandrit la vârsta de 37 de ani, adică în 1757,² după ce-și face un renume de mare teolog, fiind „mădular al Academiceștii Theologhii a Chievului“, iar mai târziu fiind ales membru. În 1768 ajunge igumen al mănăstirii Solca. Cunosător nu numai al teologiei rusești, dar și al țării și al oamenilor, arhimandritul Vartolomei, ca igumen la Solca, conduce două, poate mai multe, expediții în Rusia, dela Chiev până la Petrograd și Moscova, pentru milostenii.³

Se întoarce acasă încărcat de daruri și mai ales de cărți slavone. A doua oară, în 1769, se întoarce acasă cu nu mai puțin de 37 de cărți slavone.⁴ De această călătorie trebuie să vorbească arhimandritul în scrisoarea sa către Teodosie, căci data e apropiată de anul 1774, care e anul scrierii acestei scrisori.

Călugărul Teodosie este dela mănăstirea Solca, unde Vartolomei igumenește câțiva ani, până prin 1774, înainte de a fi chemat la Putna, iar după el igumenește acolo alt călugăr vrednic: Artemon. Acolo trebuie să-l fi cunoscut pe Teodosie și împreună trebuie să fi colindat prin Rusia, călugărul Teodosie ajutându-l pe Vartolomei la transportat odoarele și cărțile.

Acest Teodosie Scânteie este originar din Rădăuți, deoarece numele lui mai intervine în pomelnicul de hirotoniți ai episcopiei Rădăuțului, în anul 1777, când „s'au hirotonisit diacon i popă“.⁵ Aceasta denotă că el a ascultat chemarea arhimandritului Vartolomei și a urmat Academia teologică dela Putna. Numele de familie „Scânteie“ este păstrat în orașul Rădăuți până astăzi.

Trecute vremuri de osârduitoare muncă pe ogorul teologiei ortodoxe...

Arhimandritul Vartolomei învață feciorii satelor moldovenești, strănși mănunchiu la Putna... Călugări tineri, copilandri și oameni bătrâni... Contingentul cel mai mare trebuie să-l fi dat școlile domnești dela Putna, Rădăuți, Suceava și Câmpulung,⁶ unde poate învățase buchile și Vartolomei însuși... Ceilalți erau chemați, ca Teodosie, prin răvaș cu „pohtire hierbinte“...

1 Asupra biografiei sale complete, consultă: D. Dan, *Arhimandritul Vartolomei Măzereanu. Schiță biografică și bibliografică cu mai multe anexe*, București, 1911, p. 15 sqq.; apoi: V. A. Urechia, *Arhimandritul Vartolomei Măzereanu, 1720—1780*, București, 1888, p. 50 sqq.

2 Fiind în al cincizeci și patrulea an al vieții în 1774, data sigură a nașterii este 1720. Această dată consună și cu aserțiunile lui: V. A. Urechia, *o. c.*

3 Una în 1757, alta în 1769.

4 Vd.: S. Reli, *Un manuscris inedit al lui Vartolomei Măzereanu, Stujba și patimile sf. m. m. Procopie* [1779], în *Candela*, An. XLIX, Ian.—Dec. 1—12, p. 87.

5 Tit Sîmedrea mitr. Bucovinei, *Catastivul de hirotonii al episcopiei Rădăuțului pe anii 1757—1782*, Cernăuți, Tip. Mitr. Bucovinei, 1943, p. 27.

6 Vd.: I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Czernowitz, 1912, p. 6 sqq.; apoi: V. A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800—1864*, t. IV, București, 1901, p. 29 sq.

Studenții aceștia străvechi învățau cunoștințele elementare ale „acestui mic seminar putnean“, cum îl spune istoricul N. Iorga,¹ dar destule: ceaslovul, psaltirea, catehismul, alcătuirea scrisorilor, gramatica, geografia după Bufier, retorica, piatra scandelei, epistolia arhiepiscopului Evghenie, istoria bisericii după Eusebie, teologia platonească și psaltichia.

La psaltichie aveau norocul a învăța după muzica greacă, deoarece un ieromonah, *Ilarion din Patmos*, cu care arhimandritul poliglot Vartolomei Măzereanul vorbea limba elină, se aciuisse la Putna și-și pusese cunoștințele de tipic și cant în slujba Academiei teologice de acolo...

Poate datorită și acestui călugăr muzica bisericească bucovineană este atât de dulce și de frumoasă!

Numărul studenților acestei școli nu poate fi știut, totuși se pare că el a fost destul de mulțumitor, dacă ne gândim că arhimandritul Vartolomei este ajutat nu numai de ieromonahul Ilarion, ci și de o mulțime de „*precinstiți vătăji*“,² monahi și ieromonahi, rămași necunoscuți, cari trebuie să fie fost însărcinați nu numai cu supravegherea, dar și cu predarea unor materii.

Ei erau, de bună seamă, călugări mai bătrâni și mai cu experiență duhovnicească dela sfânta mănăstire Putna. Nu credem că mitropolitul Iacov, în atara oficiului său de „*rector canonic*“, să fi propus vreo materie oarecare...

De tot minunate vremi, când acei studenți teologi învățau a scrie și a cunoaște tainele limbii, tainele teologiei, tainele tiparului... Căci arhimandritul Vartolomei traducea mereu, așa că-i trebuia ajutor din partea ucenicilor săi.

Ce a tradus acest arhimandrit din rusește este enorm de mult: *Leavșița, Rânduiala schimei celei mari, Dulce învățătură, Ezopul, Crinii țarinei, Livada înflorită, Pavcernicul, Trebnicul lui Pelru Movilă, Canonul la Pavcerniță, Liturghia arhierească, Minunile sf. Gheorghe, Invățăturile avvei Doroftei, Vedeniile sf. Grigorie, Efrem Siriu, Vieța sf. Xenofont, Slujba sf. Onofrei, Vieța sf. m. m. Gheorghe, Paraclisul sf. Petru și Pavel și atâtea și atâtea alte cărți, din're care unele, ca „litica“, sau „leropolitica“, au rămas în manuscris...*

Duhul strămoșilor dela Putna l-a îndemnat a scrie și vieța vechiului Ștefan Voievod cel Mare, cu o dragoste și-o pricepere rară,³ apoi o mulțime de calendare, letopisește, pomelnice și condici ale mănăstirilor Voroneț, Solca, Putna, Precista-Roman, etc.⁴

Monahul Teodosie Scânteie va fi părăsit într-o vreme Academia teologică dela Putna, prin 1777, va fi primit vreo parohie undeva, — tradițiile rădăuțene vorbesc despre un Scânteie, preot în satul Vadul Vlădichii lângă Rădăuți —, dar arhimandritul Vartolomei ostenește la Putna fără preget. Încă în 1778 școala mai funcționa, iar tipografia mai tipărea.

La această dată, a încorporării Bucovinei de Austrieci, arhimandritul Vartolomei Măzereanul eliberează adeverința de studii „tinerelului Isaia Băloșescul“, viitor episcop al Bucovinei [1823—1834] și întemeietor

1 Cf. Iorga, *Ist. Bis. rom.* II, p. 165.

2 Diminutivul se păstrează și astăzi în Bucovina: *vătăjel*.

3 *Cuvânt de pomenire vechiului Ștefan Voievod cel Mare, Domnul Moldovei, făcut pre la anul 1762, București, 1904, p. 42 sq.*

4 Vezi: Iorga, *Ist. lit. rom.* II, 1928, p. 161 sqq.; Dan, *Măn. și com. Putna*, p. 161.

al institutului teologic dela Cernăuți, în care sunt cuprinse aceleași materii de studii, precum și numele ieromonahului Ilarion din „ostrovul Patmos”.¹ Tot atunci el scrie, la ordinul episcopului Dosoftei Herescul, „Panahidicul sau slujba cea mare a parastasului”.²

După acest an, arhimandritul Vartolomei nu mai rămâne mult în Bucovina răpită. El își scrie testamentul său, în 1779, în care spune despre Academia duhovnicească dela Putna: „Am făcut o școală mare, o școală mică, tot sub un acoperemânt”³ și trece cordunul în Moldova, unde moare târziu, în 1805, la Mănăstirea Precista din Roman,⁴ în vârstă de 85 de ani.

Primul director de școală teologică superioară bucovineană pleca în exil și murea departe de locurile lui dragi, iar prima școală superioară de teologie ortodoxă bucovineană își închidea porțile, după abia 15 ani de rodnică activitate în ogorul duhovnicesc al Domnului.

RÉSUMÉ

L'ancienne école théologique du monastère de Poutna

Les monastères orthodoxes, qui ornent la terre de Bucovina en long et en large, ont déployé une intense activité culturelle. Le passé légendaire de cette province roumaine est archiplein en vestiges et souvenirs historiques. Spécialement, les monastères orthodoxes de *Souceviza* et *Poutna* rayonnent et dissipent les ombres du temps avec leurs réalisations religieuses, qui n'ont pas de semblable dans l'entière histoire moldo-valaque.

Dans les alvéoles du monastère de Poutna s'est né une école théologique. Cette école théologique, née dans la deuxième moitié du siècle XVIII, a instruit le clergé du pays et elle est entre les premières et peut-être la plus ancienne école théologique moldo-valaque de ce genre.

Une lettre inédite de *Vartolomei Măzoreanul*, archimandrite et supérieur de cette école, apporte des appréciables informations sur les circonstances de la fondation de cette école, tant que sur la vie qui roule chez le monastère de Poutna.

Ici vivait dans ce temps le proin-archevêque *Iacov Putneanul*, un grand archevêque orthodoxe originaire de Radauți, qui est le fondateur de cette école, imitant l'Académie théologique orthodoxe de Pecersca. Sous sa direction canonique, l'école ouvre ses portes, avec approximation, en 1774, quand le supérieur *Vartolomei Măzoreanul* envoie la présente lettre, dont le destinataire était *Teodosie Scânteie*, moine originaire aussi de Radauți.

1 Cf. I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața Românilor bucovineni*, București, Casa Școalelor, 1916, p. 211 sqq.

2 Cf. Reli, *Un manuscris ined. al lui Vartolomei Măzoreanu*, p. 87.

3 Cf. Dan, *Putna*, p. 162.

4 Reli, *o. c.* p. 89.

Les matières, qui étaient enseignées, sont les suivantes: le bréviaire, le psautier, le catéchisme, la grammaire, la géographie, la rhétorique, l'histoire, la dogmatique, la théologie platonique et surtout la musique vocale religieuse.

Le maître d'études de la musique vocale religieuse était *le moine Ilarion*, grec originaire de Patmos, qui parlait avec l'archimandrite polyglotte Vartolomei Măzereanul la langue de sa patrie.

Le supérieur Vartolomei Măzereanul, quand il a écrit cette lettre, en 1774, avait déjà cinquante-quatre ans, d'ici résulte qu'il est né en 1720 [on ne savait pas la date précise de sa naissance].

L'école théologique de Poutna cesse de fonctionner en 1779, après l'annexion de Bucovina par les Autrichiens, quand l'archimandrite Vartolomei Măzereanul s'est réfugié chez Roman, en Moldavie, où il est mort, très âgé, en 1805.

Prot. Dr. Petru Rezuș

profesor la Academia teologică, Caransebeș

COMENTARII

Demofilia creștină

Când s'a născut Biserica creștină, pe ruinele lumii vechi, a vorbi despre principii democratice era nu numai prematur, dar și temerar...

Principii democratice într'o lume de robi, într'o lume de mici despoți, într'o lume de războinici, îmbătați de sânge și cuceriri?

Valoarea omului se măsura, în acele vremuri, cu alte măsuri decât cele obișnuite astăzi și care, pentru noi contemporanii, sunt normale.

Mai întâiu era criteriul nașterii, al sângelui, al primului născut, care diferenția între ei chiar și pe copiii acelulași tată.

După acest criteriu, copilul născut într'un palat avea drepturi și privilegii nespuse, pe când copilul născut într'o colibă de serv libert avea numai datorii, de care nu se putea desbăra toată vieța sa.

Apoi era criteriul forței. oarbe, al pumnului, al luptei sângeroase și al distrugerii de vieți nevinovate.

Poporul mai tare pornea la jaf și la cucerire. Subjuga totul ce la un moment dat se putea subjuga, omora totul ce în acele condiții date se putea trece subț sabie, sau subț furcile caudine...

În acest fel s'au născut în istoria omenirii adevărați Molohi, ce înghițeau popoarele fără saț.

Poporul mongol al lui Timur-Lenk, ori al lui Gingis-han, subjugasă, la o vreme, întregul răsărit și se îndrepta, cu o adevărată trenă de popoare după el, spre apus...

Poporul roman, în Europa, cucerise, pe vremea înfloririi lui, toată lumea cunoscută, din jurul Mării Mediterane și încă nu era sătul. Săgețile și fasciile romane înaintaseră până pe țărmurile pontice, până 'n fiordurile nordice, până 'n ghețurile baltice...

Alt criteriu era, în sfârșit, acel al averii, al bogățiilor, al plăcerilor și bucuriilor ce le poate aduce, după sine, materia...

Cel născut nobil, cel născut tare, era bogat, era vesel, era fericit. Situația aceasta a lui, deosebită de a altora, nu-l făcea să se gândească. O merita, datorită augurilor favorabili, deci profita din plin de ea.

Sclavul putea să piară, împingând la galeră, atât timp cât stăpânul său se petrecea cu prietenii săi chinul său nu îndurera pe nimeni...

Pe acele vremuri familia era infestată de fel de fel de practici păgâne. Matroana romană suferea rivalitatea libertinilor, iar copiii erau nefericiți numai prin simplul fapt al nașterii lor, după un frate mai mare, prim născut.

Proprietatea era inexistentă la marea masă a populației. Această plebe suferindă tânjea numai după „panem et circenses”.

Morala era o floare rară ce creștea numai între cei umili și mici. Nici împărații nu mai țineau cont de ea, nici religiile chiar, împănate toate de aventuri ale zeilor, de drept, vestitul drept roman, nici nu mai vorbim... Degenerase într-o știință aridă și seacă, care teoretiza nedreptatea...

În astfel de vremuri nu se putea vorbi de drepturi și principii democratice, căci nu ex'atau.

Acum se naște, crește și se manifestă Omul-Dumnezeu Iisus Hristos.

Acea figură unică în istoria culturii umane, care a spus primele cuvinte de compasiune și demofilie: „*Milă mi-e de norod!*”

Îi era milă de norodul plin de suferințe și pentru care pregătea o soartă mai bună.

Într'adevăr noua învățătură a Domnului nostru Iisus Hristos era revoluționară, în cel mai pur înțeles al cuvântului.

Sclavul avea acum aceleași drepturi cu seniorul nobil, săracul aceleași drepturi la o proprietate, munca nu mai era o ocupație josnică, copiii se bucurau toți de aceleași drepturi, familia era sfințită prin monogamie, morala întronată la locul ei de cinste, pacea era invocată, ca o binefacere, pentru toate popoarele instinctele războinice erau condamnate...

Iată dintrodată antiteze hotărâte a stărilor de lucruri ce le patrona o antichitate păgână culpabilă.

Incheieturile lumii vechi trosnesc acum din toate părțile...

Învățătura nouă cuprinde în vâlvătaia sa spirituală pe toți iudivizii și pe toate popoarele. Se petrece o mare schimbare, de proporții cosmice, așa cum nu s'a mai întâmplat în lumea aceasta.

O nouă cultură și o nouă civilizație se clădesc prin învățătura creștină, iar preceptele Mielului blând sunt infuzate pretutindeni, așa cum circulă sângele într'un organism sănătos.

Libertate pentru toți, egalitate deopotrivă, fraternitate întreolaltă sunt cele dintâi principii creștine, ce se impun lumii, apoi se răspândesc și celelalte: respectul proprietății, iubirea de pace, curățenia familiei, dorul mântuirii, credința în valorile transcendente, etc. etc.

Bunuri de-o valoare incomensurabilă și care astăzi fac patrimoniul întregii umanități.

Aceste principii, enumerate mai sus, sunt și rămân autentic creștine și nu pot fi contrafăcute de nimeni, ele dovedesc că religia lui Iisus Hristos trebuie să rămână la temelia tuturor clădirilor umane.

P. Rezuș

Sunt creștin bun

MOTTO: „Căutați pacea cu toți și sfințirea fără de care nimenea nu va vedea pe Domnul”.

(Ebr. 12, 14)

Sute de milioane de oameni își zic creștini. În țara noastră cam 90 la sută ai locuitorilor au certificat de botez. Dacă-i întrebi ce sunt, răspunsul e: „Sunt creștin bun, căci n'am furat și n'am ucis”. O doamnă, care cu cam zece ani înainte pare să fi fost ceva mai frumușică, a adăus încă că n'a stricat casa nimănui.

Cam atâta crede lumea de rând că e deajuns pentru a fi un creștin bun care la Parchet are cazier curat și poate obține dela Poliție oricând

un certificat de moralitate. Unde mai pui că acest soi de creștini nu fac altar altui Dumnezeu, doară că cultivă plăcerile și caută comoditatea, că doar nu sunt pustnici și nici sfinți, dar merg din când în când și la biserică, căci așa se cuvine. Nu susțin a fi sfinți și nici când nu au avut o așa pretenție. Dimpotrivă, pentru „creștinii” noștri, un sfânt e ceva ce n'are ce căuta în vârtejul lumii de azi, e o figură din trecutul depărtat care locuia într-o sihăstrie sau în pustiu și mirosea a tămâie, sau un chip încremenit pe vr'un iconostas bizantin, cu barba lungă și mantia antică, care nu vorbește nu mănâncă și, mai ales, nu se amestecă în treburile de azi, în scurt ceva anticvat, demodat și, pentru mulți, ceva ridicol.

Continentele pământului sunt pline de creștini. Dacă toți acești ar fi într'adevăr buni, sigur că n'am asista azi în 1945 la ceea ce vedem și auzim.

Dar ce este un creștin bun? Numirea de creștin e un termen care s'a ivit pentru prima dată cam pe la anul 50 d. Chr. în Antiohia unde aderenții lui Christos fură numiți „creștini”. Un creștin bun trebuie să fie, înainte de toate, un *om drept*. Prototipul unui om drept a fost Avraam. El a ascultat de porunca lui Dumnezeu, care i-a zis: „Eu sunt Dumnezeu cei atotputernic, umblă înaintea mea și fii fără prihană”. (Geneza 17, 1). În aceasta poruncă lap'dară, valabilă și pentru cei de azi, se rezumă toată esența de *om drept* care umblă pe calea poruncită de Dumnezeu, cu conștiința că Dumnezeu îl vede, îl controlează și are puterea să-l răsplătească, dar și să-l pedepsească.

Mai târziu, Scriptura a precizat mai detaliat cele ce Dumnezeu le cere dala oameni. În legea dată pe Sinai Dumnezeu zice: „De veți păzi legământul meu... imi veți fi împărăție preotească și popor sfânt”. (Exod 17, 5, 6). Dumnezeu cere deci ca *tot poporul Israel* să păzească toate poruncile și să ajungă, în *întregime*, un *popor sfânt*. Și mai categoric se repește porunca în Levitic 11, 45: „Eu Domnul v'am scos din pământul Egiptului... voi să fiți deci sfinți, că Eu sfânt sunt”. Deci să fie sfinți toți Evreii ieșiți din Egipt.

Cum a rămas cu porunca sfințeniei după venirea lui Christos? În predica de pe munte însuși Mântuitorul poruncește, nu apostolilor sau ucenicilor Săi, ci tuturor gloatelor adunate ca să-L asculte: „Fiți deci desăvârșiți precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este” (Matei 5, 48). Ne apucă amețeala când încercăm să pătrundem adâncimea acestor cuvinte. Nu sfânt cum e Tatăl, ci mai mult încă, desăvârșit cum e Tatăl, așa să fie creștinul cu adevărat bun. Dar dacă ne gândim bine, atunci înțelegem că ch'ar așa ar trebui să fie, căci Dumnezeu a creat pe om după asemănarea Sa, adică l-a făcut o ființă sfântă și desăvârșită. Și dacă omul căzut în păcat dorește să ajungă iar în comunitate cu Dumnezeu, atunci el trebuie neapărat să se lepede de păcat, căci Dumnezeu și păcatul nu se împacă.

Nu ne folosește nimic, dacă am încerca să trecem peste aceasta poruncă a însuși Mântuitorului, căci găsim una similară: „Aceasta este voia lui Dumnezeu, *sfințirea voastră*” (Tesaloniceni 4, 3). Găsim porunca sfințeniei încă în multe alte texte ale Testamentului nou, citarea lor ar lungi însă prea mult acest articol.

Testamentul nou nu se mărginește însă a cere ca toți creștinii, fără excepție, să fie sfinți să aibă conștiința că sunt datori a se strădui ca să

ajungă sfinți, ci arată și sancțiunea pentru cei ce s'ar mulțumi cu certificatul de botez și cu „n'am furat și n'am ucis”. Apostolul Pavel zice: „Căutați pacea cu toți și sfințirea, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul” (Ebrei 12, 14).

Lucrul începe astfel să devină serios. Sau credem în cuvintele lui Dumnezeu, sau nu credem. Dacă nu credem, atunci s'a terminat cu noi căci: „Fără credință nu este cu putință să plăcem lui Dumnezeu” (Ebrei 11, 6), și dacă nu-i plăcem lui Dumnezeu, îi plăcem lui Satana. Iar dacă susținem că credem, atunci suntem avertisați că, fără de sfințenie, nu vom vedea pe Domnul, adică vom rămâne chiriași pe vecie ai gheenei, iar aici pe pământ ne amenință cuvântul Scripturii: „Casa celor nelegiuți dărâma-se va” (Prov. 14, 11).

Să nu închidem ochii și urechile în fața acestor porunci care ne trasează calea ce trebuie s'o umblăm și să nu ne încredem în judecata proprie care poate ne arată o cale mai ușoară, căci numai „în ochii nebulului dreaptă este calea sa” (Prov. 12, 25), dar cel înțelept se teme de Domnul și ascultă de El.

Numai urmând acestor porunci va izbuti fiecare din noi să ajungă „om al lui Dumnezeu, desăvârșit și pregătit deplin pentru orice lucru bun” (II Timot. 3, 16).

Numai așa vom avea părinți de familie model, primari destoinici, comandanți de trupă integri, miniștri înțelepți, diplomați devotați binelui patriei.

Numai ascultând de Dumnezeu, așa cum a ascultat patriarhul Avraam, va putea fiecare din noi să moștenească o parte din făgăduința dată lui Avraam în Geneză 12, 3, pentru ca, în creștinul cu adevărat bun, să se binecuvinteze familia sa, satul său și țara sa.

Dr. Octavian Scalat

PORTRETE ORTODOXE

AUREL MOACA, Consilier referent eparhial în retragere.

Anul acesta se împlinesc opt decenii dela restaurarea sf. noastre Episcopii a Caransebeşului.

Prin negura anilor, cari s'au scurs şi s'au prăvălit în abisul trecutului şi al veşniciei şi cu ei numele atâtor iluștri reprezentanți ai ortodoxiei bănățene, în momente de refugiu sufletesc, într'o lume care nu mai este, îmi apare strălucitor de luminoasă, *ziua de 20 August 1865*, când restauratorul de vâldicie bănățană, primul ierarh „național” al Banatului, Ioan Popasu (1808—1889), a descins în Caransebeș, vechiul oraș de reședință episcopescă.

Primirea în fața arcului de triumf, dela capătul străzii Ardealului, a primului ierarh „național”, a fost mai mult decât entuziastă, iar bucuria poporului dreptcredincios și a slujitorilor sf. altar strămoșesc din Banatul atâtor încercări, prezenți la această primire atât de mult așteptată, a fost delirantă.

Dar, după oficierea sf. vecernii, episcopul a trebuit să se îndrepte, nu spre reședința sa, care nu exista, ci spre casa negustorului Alexandru Stancoviciu, din strada Liceului, No. 10, astăzi proprietatea oficiului P. T. T.¹

Viața și legile ei fiind aspre, în sufletul celui care avea să devină, prin munca sa de fiecare zi, încurând, marele reorganizator al restauratei dieceze a Caransebeşului, cu toată bucuria și măreția momentului, s'a furișat desigur, grija zilei de mâine.

Sosise în mijlocul bănățenilor ierarhul lor „național” și primirea lui a fost peste toate așteptările, dar întocmai după cum, odinioară, episcopul Gedeon Nichitici († 1788), în Sibiu, n'avea unde să-și pună capul și a trebuit să se adăpostească într'o modestă casuță din Rășinari, tot asemenea și marele ierarh al Banatului, n'avea unde să-și plece capul.

Totul trebuia luat dela început. Munca de organizare a diecezei a fost uriașă. Noroc că episcopul Popasu a fost un om de inițiativă și spirit foarte întreprinzător.

Pentru prestigiul Bisericii sale, trebuia să ajungă mai întâiu la o reședință demnă cu pozițiunea sa socială și pe cât posibil, în centrul orașului.

Câtă abilitate și de ce acte de diplomație a trebuit să se folosească însă ierarhul, pentru a putea cumpăra actuala reședință episcopescă, foarte puțini știu. Și, nu ușor s'a putut ajunge ca pe cererea episcopului, împăratul Franz Joseph să scrie: „Der Wille des Bischofs geschehe” („Facă-se voia Episcopului”).

¹ Dr Cornel Corneanu: „Episcopul Ioan Popasu”, Altarul Banatului, anul II, Nr 1—2 pag. 18.

Dar, pe lângă reședință, mai trebuiau atâtea. Episcopul restaurator al diecezei, fu secondat de asesorul senatului epitropesc, Aron Damaschin.

Munca lor de consolidare materială a diecezei a fost titanică, dar realizările lor ar fi rămas puține, dacă nu se continua în același ritm și sub academicianul episcop Nicolae Popea (1826—1908), mai ales, după ce acesta, a avut fericita inspirație ca, cu câțiva ani înainte de moartea sa, să cheme în slujba diecezei, pe adevăratul ei organizator și consolidator în cele economice, de mai târziu, pe eminentul economist,¹ tânărul avocat stagiari din Caransebeș, *Aurel Moaca*.

Acest tânăr jurist, avea să-și depună cu cea mai mare conștiințiozitate posibilă, întreaga sa putere de muncă, care a mers nu odată până la sacrificiu, timp de 35 ani, deci aproape jumătate din cele opt decenii de existență a restauratei dieceze, în slujba Bisericii lui Hristos, în slujba ortodoxiei bănățene, pe terenul spinos al economiei, în epoci foarte turburi și de grea încercare pentru însăși existența neamului său.

Acest autentic fiu al graniței bănățene, exemplar de elită al gândirii creștine, și-a servit cu demnitate Biserica strămoșilor săi, sub conducerea a patru ierarhi ai Banatului: Nicolae Popea, Dr. Miron Cristea, Dr. Iosif Tr. Badescu și Dr. Vasile Lazarescu.

Și, despre el, despre viața și munca sa, despre un om care n'a alergat după efemere onoruri lumești, niciodată, despre sfetnicul a patru ierarhi ai Banatului, care și-a risipit cu atâta dărnicie sufletul pe altarul bisericii noastre; timp de 35 ani, mă simt obligat moralmente, să scriu aceste câteva nepretențioase rânduri.

*

Consilierul referent Aurel Moaca s'a născut în Caransebeș, la 29 Martie 1874. Este fiul grănicerului invalid al războiului din 1866 Slt. Ilie Moaca (1834—1906), născut în Eșelnița-Orșovei, — în a cărei cimitir se odihnesc truditelile oseminte ale ierarhului Dr. Iosif Tr. Badescu (1858—1933), — și al Amaliei născ. Trapșa (1842—1901) din Lăpușnicelul Crainei Severinului, soră a vestitului general naționalist Mihail cavaler de Trapșa (1838—1896).

La botez, „credeul” fu rostit ca nașă mărturisitoare înaintea Domnului, că micuțul Aurel va fi crescut în dreaptă credință a moși-strămoșilor noștri, stăpânitori ai plaiurilor bănățene și făuritori ai destinului neamului în aceste părți, de Elisaveta, una din surorile generalului Traian Doda.

Odrăslit dintr-o familie a elitei caransebeșene din acea vreme, crescut într-o atmosferă de disciplină militară grănicerească, cursurile școalei primare și a celor patru clase civile le absolvă în orașelul său natal.

Cu caracterul în linii mari conturat în sânul familiei și al patriarhalului orașel natal, tânărul Aurel — spre a-și însuși limba oficială a statului — în clasa V, trece la liceul de stat unguresc din Arad.

Aci cunoscă din plin șovinismul profesorilor maghiari, dar și naționalismul profesorului de limba română, a episcopului Iosif Goldș.

Spre a fi mai aproape de casă, clasa VI și a VII liceală o face la gimnaziul catolic din Lugoj, unde cunoscă și șovinismul profesorilor de aci.

¹ Dr. Cornel Corneanu: „Granița și oamenii ei”, „F. D.” anul LX Nr 9, pag. 4.

Pe vremea aceea, ideea națională prindea tot mai adânci rădăcini în sufletul tineretului intelectual al neamului și astfel tânărul Aurel Moaca — la dorința sa proprie și cu aprobarea unchiului său generalul Trapșa, care trăia ca pensionar în Graz, întreținând legături de prietenie cu marele naționalist Aurel C. Popovici (1863—1917), — trece în clasa VIII la liceul românesc din Brașov, unde cunoscuse deaproape, pe Dr. Aurel Mureșianu, prieten bun al unchiului său, gen. Trapșa și redactor mult timp al „Gazetei Transilvaniei“.

Luându-și bacalaureatul, ca să se perfecționeze și în limba germană, se înscrie la Universitatea din Graz, iar după un an trece la Universitatea din Budapesta, unde și-a terminat studiile juridice.

Întorcându-se în orașul său natal, tânărul jurist începe o promițătoare carieră de reprezentant al barei.

Cunoscut însă îndeaproape, din copilărie, de arhiereul Dr. Filaret Musta, care locuise în casa părinților săi, mai bine de 20 ani, prin luna Ianuarie 1904, într-o bună zi, tânărul avocat fu invitat la reședință, în audiență, de ierarhul Nicolae Popea.

Consistorul diecezan era descomplectat și avea mare trebuință de funcționari, căci nu prea intra nimeni bucuros în serviciul diecezelor, din cauza lipsei unui fond de pensie, și pentru că asesorii se alegeau din 3 în 3 ani.

Totuși, sufletul tânărului avocat se simțea chemat să intre în slujba Bisericii neamului său. Astfel, în urma insistențelor marelui ierarh și determinat de glasul conștiinței sale, acceptă să intre în administrația diecezei noastre și în felul acesta la 17 Februarie / 1 Martie 1904 este numit asesor referent ajutător la senatul școlar.

La 1 Martie 1905 trece însă, cum era și firesc, ca asesor ordinar la senatul episcopesc.

Apoi la 29 Aprilie 1906, a fost ales pentru prima dată de sinodul diecezan, ca asesor ordinar în senatul episcopesc, cu unanimitate de voturi și apoi între 1906—1927, a fost ales, în același post, tot cu unanimitate, de 7 ori.

Desigur că aceste alegeri n'au fost ușoare, căci oamenii au fost în totdeauna oameni, împărțiți în partide vrăjmașe și cu interese deosebite, dar prin munca sa, asesorul Aurel Moaca, s'a impus tuturor, în totdeauna și nimeni n'a îndrăznit să se atingă de acest om, care își risipia cu a'âta dărnice, toată puterea sa de muncă, pentru consolidarea materială a Bisericii din eparhia noastră.

În 1927, adunarea eparhială, pe baza noii legi de organizare bisericească, îl alege consilier referent al secției economice a Consiliului eparhial și pe baza serviciului efectiv prestat, este declarat ales definitiv, de către Episcopul Dr. Iosif Tr. Badescu.

Și, după 1 Aprilie 1939, fără nici un fel de despărțire protocolară, în mod discret, așa cum a trecut prin toată viața sa, trece la pensie în așa fel, încât funcționarii Consiliului eparhial, într-o bună zi, rămân surprinși, că nu mai văd pe consilierul referent al secției economice, urcând grăbit treptele, la oră fixă, spre biroul său.

Ca funcționar al Consiliului eparhial, între anii 1931—1933, l-am cunoscut îndeaproape pe acest conștiincios slujitor al eparhiei noastre.

Acest om mi-a impus în totdeauna, prin conștiinciozitatea și puterea sa de muncă și m'a captivat prin bunătatea sufletului său. Și, nu cred ca cineva din cei cari l-au cunoscut îndeaproape, să nu-l fi iubit, căci el n'a făcut rău nimănui.

Cu pași mărunți, în fiecare dimineață, la aceeași oră, trecea grăbit spre birou.

Precis ca un cronometru, în viața sa întreagă, dela programul său de muncă, nimic și nimeni nu l-a putut abate.

Cluburi, localuri publice, distracții ușoare, toate consumatoare de energie în mod inutil, au fost cu desăvârșire excluse din viața sa.

Liniștea lui suflătească n'a fost turburată niciodată de intrigă și nici de goana după onoruri lumești, atât de trecătoare.

O singură dată a acceptat să fie ales vicepreședinte al Comunității de avere, dar numai din dorința de a-și servi Granița. Și, trecerea lui pe la Comunitate, a lăsat frumoase urme. Mulți erau hotărâți să-l aleagă și președinte al Comunității, dar fiind post politic, el care n'a voit să se înregimenteze în nici un partid, deși toate l-ar fi primit bucuros, n'a acceptat.

Prin mediul familiar creat de el însuși și prin cel social ales, fără a-i fi impus de vre-o obligațiune, și-a conservat întreaga putere de muncă, până la data retragerii dela conducerea postului său, de grea răspundere. Și, azi, își poartă cu seninătate povara celor 71 ani, cu acelaș pas grăbit, trecând discret printre frământările zilei și ale străzii, cari nu l-au preocupat niciodată.

În ședințe intra în totdeauna pregătit, în cunoștința dosarelor până 'n cele mai mici amănunte și senin, neslujind niciodată interese personale, bazate pe raporturi de prietenie etc., ci numai interesele superioare ale eparhiei.

Cu tot calmul caracteristic ființei sale, nu-i plăcea, ca înainte de a intra în ședințe, să fie conturbat de nimeni, cu nimic, sub nici o formă. Pentru el orice ședință era un riguros examen de conștiință și nu voia să-i scape nimic, în vederea soluționării cât mai drepte a fiecărei cauze.

*

De numele acestui eminent economist, care pe bună dreptate poate fi considerat cel mai mare adunător al mijloacelor materiale și consolidatorul cel mai autentic al situației economice a eparhiei și ortodoxiei bănățene, se leagă lucrări mari, luate, pe cât mi-a fost posibil, în ordine cronologică și expuse în cele ce urmează, în mod sumar.

După moartea episcopului Nicolae Popea, în urma mișcărilor naționale, s'a sistat ajutorul de stat anual, pe care-l primia dieceza noastră dela Guvernul Țării. Sistarea a durat câțiva ani, așa că situația materială a diecezei devenise mai mult decât îngrijorătoare, alarmantă. Consistorul diecezan ca și toți cari se interesau de soarta ortodoxiei bănățene, se întrebau insistent, ce este de făcut?

Din ajutorul dela stat, se plăteau profesorii institutului teologic și pedagogic și funcționarii consistoriali.

Fondurile eparhiale, în cei câțiva ani de neprimire a ajutorului, se epuizaseră.

Ne mai putându-se face față obligațiilor, Consistorul se întrunește într-o ședință secretă.

Consilierul referent Aurel Moaca era considerat ca făcând parte din tineret, iar după mentalitatea vremii, cei „tânări” erau priviți cu rezervă, ca să nu zicem mai mult.

Totuși, la această ședință este primit și „tânărul” consilier referent, care asculta cu atențiune propunerile și discuțiile animate și interminabile... Soluția salvării materiale a diecezei, cu toate discuțiile, nu se găsea. Se ridică în sfârșit „tânărul” referent și propune: „Noi avem o sumedenie de competențe diecezane restante, de circa 130.000 cor. Dacă s'ar hotărî să le încasiez, eu le voi încasa și vom salva situația diecezei”.

Cum era de așteptat, propunerea a fost primită cu rezervă și discutată sub diferite aspecte. Dar, în sfârșit, trecându-se peste toate considerentele și menajamentele față de diferite persoane și interese ale acestora, propunerea „tânărului” referent a fost acceptată, iar el trecând imediat la executarea ei, cu hotărîrea și conștiinciozitatea caracteristică vieții sale întregi, dieceza în scurt timp a fost salvată din situația materială în care se găsea.

... La *Visag* exista un „bun” de 6000 jug. Proprietari ai acestui „bun” erau 3 frați. Unul dintre frații coproprietari și-a vândut partea sa de 2000 jug. unui mare proprietar din Bucovina, cu numele Secoșan. Acesta, în urma depărtării prea mari a „bunului”, din cauza greutăților de administrare, a vândut cele 2000 jug. diecezei noastre.

„Bunul” era format din parcele mari și parcele mici, numite „vacanturi”, în număr de aproximativ 150 parcele. Acestea erau an de an ciopârțite de plugurile proprietarilor vecini.

Spre a se pune capăt unei asemenea situații supărătoare, Consistorul diecezan, a hotărît să le vândă. Din aceste transacțiuni, și neachitări la timp a prețului parcelor vândute, s'au iscat numeroase procese costisitoare și interminabile, și foarte enervante pentru conducerea diecezei, care aproape zilnic era asaltată cu reclamațiuni și chiar cu amenințări.

Pentru a descurca complicațiunile ulterioare, la insistența deputatului sinodal avoc. Ioan Budințaru, sinodul diecezan, numește în sesiunea din 1907, ca administrator al „bunului” din *Visag*, pe consilierul referent Aurel Moaca, de care se legau atâtea speranțe de mai bine.

Noul administrator, deplasându-se în *Visag*, să cerceteze situația la fața locului, este primit cu ostilitate de țărani care au suferit de pe urma complicațiunilor ivite cu vânzarea și arendarea parcelor. Fără exagerări, riscurile erau mari pentru cel care avu curajul și hotărîrea de a începe povestea dela cap, pentru clarificarea atât de mult încurcatei cauze din *Visag*.

Energic, fără teamă de riscuri, fără menajamente, a hotărît și a spus: „De azi încolo, orice ban are să se plătească numai la Cassa diecezană”...

... Și, zece ani a trebuit să muncească intens, din greu, pentru a duce la bun sfârșit această încurcată cauză.

A venit apoi reforma agrară. „Bunul” a fost expropriat. Nouă ne-a rămas numai „Castelul”, — care drept răzbunare pe postul de jandarmi, instalat în timpul războiului în el, a fost aprins, — cu 7 jug. intravilane, în mijlocul satului, 100 jug. pădure și 100 jug. pământ arabil. Și, aceasta, datorită tot numai acestui conștiincios slujitor al eparhiei.

Singur dosarul cauzei „Visagului”, — găsit în arhiva noastră și care poate fi cercetat de oricine, — cu adresele, memoriile, apelurile făcute de consilierul referent Aurel Moaca, poate vorbi îndeajuns despre frământările acestui om, pentru a salva, ceea ce se mai putea salva. Numai acest dosar poate vorbi posterității îndeajuns, de munca migăloasă, grea, documentată juridic, muncă obositoare, consumatoare de energie și sănătate, de nopțile nedormite, de sbuciumul sufletului acestui harnic om.

... Și, după reforma agrară, parcelând intravilanul din mijlocul Visagului, creînd străzi noi în centrul unui sat de frunte din eparhie, consilierul ref. Aurel Moaca, a mai construit, spre bucuria credincioșilor noștri de acolo, — din materialul „castelului”, — și o frumoasă biserică, cu care s'ar putea mândri orice comună bisericească și pe care Visagul n'ar fi putut-o construi niciodată, cu mijloace proprii.

Prin biserica sa nou zidită — cea veche era acoperită cu șindilă și gata să se năruie, — prin străzi noi deschise în mijlocul satului, prin case frumoase, nou zidite, pe intravilanele parcelate, acest sat, are azi un aspect cu totul schimbat. Toate datorate numai consilierului Aurel Moaca.

Dacă numai această cauză ar fi rezolvat-o atât de fericit, așa cum a rezolvat-o, în întreaga sa carieră și ar fi fost îndeajuns, pentru a putea fi considerat printre marii binefăcători ai eparhiei.¹

Incheindu-se epoca de adunări de fonduri, pentru noi construcții — așa cum a dorit-o marele ierarh Dr. Iosif Tr. Badescu, — absolut necesare, spre a putea ține pas și Episcopia noastră cu evoluția vremii, în anul 1928, se încep o mulțime de zidiri noi, la centru și în eparhie.

Mai întâiu, s'au zidit două sale mari pentru studiu și prânzitor, la noul Internat teologic. Apoi, s'au zidit „Bazarele” din strada principală a orașului: „Regele Mihai Nr. 13”, care au contribuit mult la înfrumusețarea Caransebeșului, fără a mai vorbi despre însemnătatea lor din punct de vedere utilitarist, economic, pentru oraș. S'a continuat apoi cu zidirea casei fondului „Gen. Trașca” din str. Dr. Ion Sârbu, cu zidirea casei pentru paznici dela „Lunca Împărătească”, cu zidirea etajului casei Nr. 484, pentru, capelă episcopescă și centralizarea birourilor Consiliului eparhial, care erau plasate departe unul de altul și de reședință, prin diferite imobile și încăperi necorespunzătoare.

Pentru ridicarea spirituală a credincioșilor din Graniță, la dorința expresă a regretatului episcop Iosif, s'au făcut formele legale pregătitoare de zidire a unui Schit la „Piatra Scrisă”-Armeniș, care în scurt timp, cu concursul material al bunului credincios N. Dragomir din Slatina-Timișului, s'a și realizat.

Acest schit, prin grija permanentă a Prea Sfințitului nostru Episcop Veniamin, de renaștere a vieții mănăstirești din întreaga eparhie, an de an, devine un loc tot mai mult cercetat de credincioșii din întreaga graniță, un loc de adevărat pelerinaj.

La terminarea schitului, bucuria pe care a simțit-o în suflet consilierul ref. A. Moaca, nu o putem exterioriza prin cuvinte.

¹ Mărturisirea I. P. C. Sale Iconom Stavrofor Protoereu Romul G. Ancușă, consilier referent eparhial la secția adm. bis., ani mulți, colaborator al cons. A. Moaca.

O altă lucrare, extrem de dificilă și migăloasă și de proporții mari, executată de eminentul economist al eparhiei noastre, salvatoare a atâtor averi bisericești, adunate cu mare trudă, a fost „*Conversiunea*“.

La această lucrare a muncit aproape un an. A fost una din cele mai bune lucrări pe țară, recunoscute de Onor. Minister.

Cât sbucium, câtă energie și câtă ruinare de sănătate a reclamat numai această lucrare consilierului referent, ar putea să o mărturisească numai subalternul său de zilnică trudă, șeful de birou al Consiliului nostru eparhial, dl Gh. Dalea. Dar și satisfacția i-a fost deplină, prin salvarea tuturor pierderilor dela bănci, a averii tuturor bisericilor din eparhie, în sumă de 22,474.916 Lei, cari în vremuri normale au fost bani, pe cari bisericile nu-i mai puteau aduna, decât după zeci de ani.

Murind marele ierarh Dr. Iosif Tr. Badescu, activitatea constructivă pe teren economic, este continuată în același ritm și sub noul ierarh al ortodoxiei bănățene, P. S. Sa Episcopul Dr. Vasile Lazarescu.

Astfel, se completează zidirea noului „*Internat teologic*“, care se mobilează din nou, instalându-se baie, dușuri, spălătoare după ultimile cerințe ale confortului, internat cu capelă și cu locuință pentru administrator și spiritual.

De binefacerea unui asemenea nou internat, ar putea îndeajuns vorbi numai studenții, cari au apucat să mai doarmă și să se spele în condițiile în care se spălau, în clădirea vechiului internat.

S'a zidit apoi casa din Str. Curescu Nr. 6, iar la „*Vila Doboșan*“ din Băile Herculane, s'au făcut transformări și completări mari, zidindu-se pe lângă cele 16 camere, încă 26 camere noi, dându-i acestei vile, prin instalarea apeductului, mobilier nou, covoare etc, un aspect intern cu totul modern.

S'au achiziționat apoi două case în băile „*Buziaș*“, a căror transformare radicală, cu noui completări, a fost în proiect, dar nu s'a putut realiza din cauza crizei financiare.

Consilierul ref. Aurel Moaca este și pregătitorul lucrărilor de zidire a monumentalei biserici din centrul industrial „*Ferdinand*“, de pe valea Bistrei. Numai el cunoaște greutățile începutului de realizare a monumentului lăcaș divin, lucrări cari i-au prins atât de bine, regretatului preot Gheorghe Frățilă din Glimboca, cel care și-a pus toată puterea sa de muncă și pricepere, pentru înălțarea cu un ceas mai de vreme a acestei biserici, dar care durere n'a avut fericirea să-și vadă visul pe deplin realizat.

*

În mod succint și cu totul incomplet, am expus din fuga tocului de scris, activitatea pe teren economic a consilierului ref. Aurel Moaca. Dar, acest mare binefăcător al eparhiei noastre, n'a fost numai un om de cifre, economist și jurist unilateral, ci sufletul lui profund creștin și ortodox, s'a sesizat tot timpul vieții, de atâtea probleme vitale, pentru Biserica neamului său.

„*Foaia Diecezană*“, organul eparhiei noastre, din tot timpul celor 35 ani de activitate în slujba eparhiei, cât și după pensionare, este plină de articole, nu numai de specialitate, ci de toate nuanțele, constituind cea mai grăitoare dovadă de preocupările înalte, religioase morale, ale acestui mare biserican bănățean.

Titlul broșurei sale: „*In slujba sufletului*” este singur îndeajuns de grăitor și pentru cel care n’a cetit „crâmpielele” desprinse din viață, de acest fin și adânc psiholog și bun creștin.

Adunarea tuturor articolelor sale scrise, într-o cuprinzătoare lucrare, va constitui pentru mine, o permanentă preocupare!

Și, cred, că prin munca mea, voi servi în primul rând, nu pe un om modest, cum puțini întâlnești în lume, care n’a cerut vieții și oamenilor nimic, ci însăși Biserica neamului meu, în a cărei slujbă sunt și eu, ca și generației mele, care este hotărâtă a cinsti trecutul și a respecta pe cei care au muncit așa cum a muncit *cons. ref. Aurel Moacă*, în vremuri grele, pentru a ne da nouă posibilitatea, să ne mișcăm mai ușor azi, în toate acțiunile noastre.

Prot. Dr. Iacob Crețiu

Consilier ref. eparhial la secția economică

Profesorul Dr. VASILE TARNAVSCHI

În seria marilor savanți, care au ilustrat și au purtat știința Teologiei pe cele mai înalte culmi ale ei, se profilează ca un spirit călăuzitor personalitatea aceluia, care cu timp și fără de timp a lucrat în ogorul Teologiei românești, Prof. Dr. Vasile Tarnavski. La înaltul for de cultură teologică, care a fost o „alma-mater”, nu numai pentru Românii din Ardeal, Banat și Țara Românească, ci și pentru ortodocșii de pretutindeni, din Grecia, Serbia și Bulgaria, veghea cu un zel nemăsurat și cu o tenacitate de neînvins, pentru formarea și educarea unui cler bine pregătit în misiunea spinoasă, dar și frumoasă în ogorul Domnului, Profesorul, care pregătea pe conducătorii de mâine ai Bisericii și pe savanții Teologiei românești. Personalitate impunătoare de om convins pentru misiunea lui, Prof. Tarnavski a fost un exemplu viu de muncă rodnică, pasionat de problemele mari ale Bisericii și Neamului său. Vieța acestui om a fost bogată și animată de ceea ce i-a fost mai drag: legea străbună, știința teologică, datoria împlinită, disciplina și organizarea, pe care a căutat se le sădească adânc și în sufletul tuturor ucenicilor săi, pe care i-a format în timpul lung cât a ilustrat catedra studiului biblic al V. T. dela Facultatea de Teologie din Cernăuți.

Născut la 16 Decembrie 1859, în comuna Mihoveni din județul Suceava, Vasile Tarnavski urmează studiile secundare la Suceava începând cu anul 1870, pe care le termină în anul 1878, trecând cu succes examenul de maturitate. Suflet pătruns de credința străbunilor săi, se dedică studiilor teologice pe care le urmează la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde după ce obține nota distincție la cele două riguroase, este promovat doctor în teologie la anul 1886. De acum începe pentru el drumul căruia s’a dedicat pe deantregul, drumul greu, dar plin de roade, drumul dreptei credințe și al vieții curate și virtuose. La un an după promovarea sa este numit cooperador în comuna Stroești, unde rămâne între anii 1887—1889, ca între 1889—1896 să-l găsim în aceeași calitate la Suceava, iar la 1897 la Cernăuți. Atunci când Facultatea de Teologie din Cernăuți pierde pe ilustrul său profesor Isidor de Onciul, privirile tuturor se îndreaptă spre

Dr. V. Tarnavski, care este trimis cu bursă în străinătate spre a se pregăti pentru misiunea frumoasă de profesor de teologie. Părăsind pentru scurt timp plaiurile mândrei Bucovine, el se îndreaptă spre Facultățile teologiei apusene, unde audiază cursurile unui D. Neumann, Fr. Delitzsch și H. Strack. Reîntors cu un bagaj bogat de cunoștințe în domeniul teologiei, mai ales al Teologiei biblice a V. T., la 1900 ajunge docent la catedra pentru care s'a pregătit. De acum urcă repede toate gradele, ca să-l găsim la anul 1903 profesor extraordinar, iar la anul 1906 profesor titular la catedra pe care a ilustrat-o cu atâta râvnă — studiul biblic al V. T.

Odată ajuns la cel mai înalt grad în forul culturii teologice, își începe munca fără preget, muncă împreună cu frumoasele și calde sfaturi ce le dădea studenților săi. A dat dovadă în toate studiile și operele tipărite de erudiție, pregătire temeinică, exactitate, dragoste de muncă și mai ales de un spirit pozitiv creator, scrutator adânc al adevărului în serviciul căruia luptase o viață întreagă.

Suflet blând și bun organizator a ajuns în cinci rânduri (1908—1909, 1911—12, 1913—14, 1922—23 și 1923—24) decan al Facultății, iar de două ori a fost ales rector al Universității din Cernăuți (1918—19 și 1919—20). Meritele sale pentru Biserică i-au fost răsplătite prin înaintări și distincții. La anul 1908 este hirotesit arhipresbiter, la 1918 stavrofor, iar la 1923 ajunge arhipresbiter mitrofor. A fost membru în Congresul național-bisericesc și președinte al „Societății clerului ort. din Bucovina”. Pentru munca sa științifică, cât și pentru meritele sale pe teren cultural-religios și național, a fost decorat cu ordinul „Steaua României” și „Răsplata muncii pentru Biserică” cl. I; iar Guvernul iugoslav, pentru meritele sale în formarea clerului sârb, l-a decorat cu ordinul „Sf. Sava”.

Operele publicate de prof. Dr. Vasile Tarnavski sunt:

1. *Der Prophet Haggai, Einleitung und Kommentar* (1900), lucrare care i-a adus titlul de docent universitar și pe care a tipărit-o și în românește: *Profetul Haggai, Introducere și Comentar* (1904).
2. *Viața Patriarhilor* (1902), studiu din istoria biblică a V. T.
3. *Geneza, introducere și comentar* (1907).
4. *Exodul, introducere și comentar* (1913).
5. *Leviticul, introducere și comentar* (1923).
6. *Introducere în sfintele cărți ale V. T. — Cernăuți 1928.*
7. *Arheologia biblică, Cernăuți 1930.*

Între multe articole și studii publicate în revista „Candela”, al cărui redactor a fost, amintim: „Umile observări la conferințele lui Delitzsch — Babel und Bibel”, „Desgropările mai nouă în Palestina”, „Probleme actuale biblice”, „Atacurile vechi și noi împotriva Vechiului Testament” și „Biblia și științele naturale”.

Sufletul călăuzitor în ultima vreme, al Facultății teologice dela Cernăuți, prof. Dr. V. Tarnavski făcea parte din rândul marilor dascăli ai Teologiei românești, care au făcut ca falma lor să treacă granițele strâmte ale Neamului și să se reverse ca un balsam binefăcător peste toate țările ortodoxe vecine. Ceeace Profesorul a fost pentru studenții săi nu poate fi redată atât de ușor în cuvinte. Dragostea și bunătatea cu care te îmbrățișa

la cursuri și în discuții, te făcea să vezi în el pe omul preocupat de misiunea lui, pe profesorul dornic de a-și crește ucenici vrednici și credincioși. Cât de modest a fost, cât de iubitor pentru disciplina sa, precum și cât de harnic și intransigent în cariera sa de profesor și preot o știu numai foștii săi studenți, pe care i-a obligat în totdeauna prin sfaturi și exemplul vieții la punctualitate în muncă temeinică.

Astăzi când Prof. Dr. V. Tarnavschi a părăsit pentru totdeauna rândurile noastre, noi foștii săi studenți ne închinăm cu adâncă smerenie, și păstrăm vie în conștiința noastră icoana Profesorului harnic, stimat și iubit de noi.

Poate astăzi mai mult ca oricând, în amintirea sa, Facultatea de Teologie, prin actualul său Decan Dr. Vasile Loichița, ar putea să publice cursurile de Istoria biblică a V. T. și cele de Limba ebraică, lăsate de fostul profesor.

M. Chialda

LECTURI MORALE

CLAUDIA PROCULA

De A. Fr. v. Krane

Pretoriu, palatul guvernatorului roman al Iudeii, se află în Ierusalim, situat aproape de colina Templului, lângă cetăţuia Antonia. O parte, a impunătoarei clădiri, dă spre Templu, cealaltă direct spre Forum, o piaţă vastă, care serveşte drept loc de judecată, după cum o indică stâlpii de biciuire cari se înalţă ameninţători în mijlocul ei. De către piaţă, pretoriu are o prelungire în formă de terasă pe care Iudeii o numiau Gabbatha, pe când Romanii folosiau cuvântul grecesc Lithostratos, adecă pardosit cu pietre, din cauză că era toată acoperită cu mozaicuri. Aici guvernatorul ţinea judecată, rostea sentinţele de punere în libertate sau condamnările la moarte. Tot pe această terasă aveau loc constăturile cu Iudeii, în zilele în care aceştia n'aveau voie, după legea mozaică, să intre în pretoriu, ca să nu se pângărească. Atât de departe mergea Roma cu prudenţa faţă de tradiţiile lor religioase.

Pretoriu era de obicei pustiu în timpul anului, deoarece guvernatorii locuiau cu mai multă plăcere în frumosul port al Cezarei, zidit de curând. Unui roman, cu gusturi rafinate, i se oferea aici mai mult confort şi afară de aceasta se evitau, în acelaş timp, multele fricţiuni, cu tetrachul Irod care, ca vasal al Romei, avea şi el la dispoziţie un regiment, mai mult de formă. În anumite timpuri însă şi mai ales la sărbătorile principale, guvernatorul, ca cel mai înalt funcţionar, trebuia să fie în Ierusalim. Altfel revoltele erau iminente din cauza sentimentului naţional, în plină efervescenţă în asemenea ocazii. În aceste zile autorităţile trebuiau să fie cu ochii în patru.

Şi acesta era cazul acum când Paştele băteau la uşă. Oraşul mişună de pelerini, hanurile sunt toate ticsite. Nesfârşite şiruri de corturi au fost ridicate pe lângă zidurile cetăţii, dovadă că mii şi mii de credincioşi au venit pentru a sărbători Paştele în oraşul sfânt.

În aceiaş fierbere se găseşte şi pretoriu. De ieri au sosit aici oaspeţi înalţi: familia guvernatorului cu toată suita.

Ziua e pe sfârşite. Din spre Templu se aude sunetul trâmbetelor care chiamă la jertfa de seară. Chemarea trâmbetelor este urmată de corul a sute de voci,acompaniate de zumzetul harfelor şi ţimbalelor.

Claudia Procula, soţia guvernatorului Pontius Pilat, se îndreaptă spre fereastra apartamentului ei, o deschide încet şi priveşte în direcţia de unde vin armonioasele melodii. În adevăr, perspectiva-i încântătoare! Clădirile Templului, conturate de umbrele amurgului, se înalţă cenuşii spre cerul înroşit al asfinţitului. Acoperişul de aur este scăldat în lumina orbitoare a ultimelor raze de soare. Nourii de fum cari se ridică de pe altarul

de jertfă par tiviți cu purpură și argint. Peste acest tablou mareț, muzica din Templu plutește ca un fâlfâit de aripi îngerești.

Claudia ascultă, adânc mișcată. De pe buze i s'a desprins un zâmbet și ochii privesc ca în extaz.

— Atât de cufundată? Se auzi o voce îndărătul ei.

Tresări și se întoarse. În spatele ei sta Pilat. El dăduse încet la o parte draperia grea și cum zgomotul pașilor era înăbușit de covoarele moi, ea nu-l auzise când a intrat. Surprinsă, îi întinde voioasă mâna.

— Iartă-mă, scumpul meu Pontius, că nu te-am întâmpinat. Fii din toată inima bine venit.

El râse puțin încurcat.

Erai atât de adâncită în cântecele acelea încât părai o stâncă de piatră, o a doua Niobe. Ea roși.

— Melodiile sunt nespuse de frumoase, șopti Claudia ca o scuză. Ascultă numai!

El trase o clipă cu urechea.

— Da, trebuie s'o recunoaștem, zise el în urmă, Iudeii sunt neîntrepuți în muzică. Ah, dac' ar fi mereu atât de plăcuți și pașnici ca acum! Păcat că nu's lăsați să cânte zi și noapte.

— Să le respectăm numai obiceiurile, dragul meu, și atunci vor fi cuminiți, răspunse ea.

— Obiceiuri încoace, obiceiuri încolo! Porunca împăratului este mai presus și înainte de toate, fu răspunsul, puțin cam violent.

Nobila femeie nu îndrăzni să continue mai departe. Soțul făcu semn sclavului, care se ținea după dânsul ca o umbră.

Acesta veni în grabă și-i luă de pe umeri toga grea a cărei falduri, orânduiri cu artă, înfășurau pompos pe înalții funcționari. Apoi, la un nou gest, se retrase tăcut la loc, așteptând alte porunci.

„Ah!“ Pilatus își întinse sprinten brațele, simțindu-și mișcările mai libere în tunica ușoară a cărei galoane de purpură arătau rangul său de cavalier.

„Ah!“ Făcu el încă odată și se așeză comod într'un fotoliu „Chiar dacă-i numai o clipă, totuși e atât de bine să te simți puțin liber!... A fost o zi grea! Bunii tăi prieteni, Iudeii, mi-au dat destul de lucru. Nenumarate plângeri, reclamațiuni fără niciun temei, fel de fel de nimicuri, toate se sparg în capul meu. Atâtea greutăți apasă asupra mea, încât îmi pare că sunt Atlas cu pământul în spate! Și toate astea nu-s deajuns! Abea apucasem astăzi să intru în baie, când se și anunță o delegație într'o afacere urgentă. Mă mir că mi-au lăsat timpul necesar să mă usuc și să mă îmbrăc“.

— Nu puteai să-i amâi pentru mâine?

— Nici n'au vrut să audă. Afară de asta, erau trimișii înaltului Consiliu, dela Templu. Cu ăia nu-i de glumit! Ei, dac' ar fi fost de-ai lui Irod! Inșă Caiafa are legături întinse și ar fi în stare să mă denunțe la centru că nu-mi îndeplinesc datoria. Ar scrie, fără îndoială, la Roma...

Pilat se opri, oftând plin de amărăciune. Claudia își privi soțul cu atenție. I s'a părut sau a surprins pe fața lui urmele unei ascunse deprimări? Pentru ochii unui străin, fața aceasta proaspăt bărbierită cu puternicile

maxilare și buzele strâns lipite, ar lăsa mai curând impresia unei voinți neînfrânte.

El îi observă privirea.

— De ce te uiți așa la mine, întreabă el mirat?

Ea zâmbeste.

— Voiam numai să văd dacă nu ești prea obosit.

— Da, da, scumpa mea, mereu îngrijorată! Obosit sunt destul, de asta am venit aici ca să mă reculeg o clipă. Iată însă va trebui din nou să plec căci Iudeii tăi nu-mi dau deloc răgaz. În noaptea asta trebuie să fiu la post. Iar fierb ceva în cazanul lor blestemat.

— O nouă răscoală?

— Nu... sau poate da! Numai zeii ar putea ști ce mai urzește această clică!

Pilat încrețește fruntea și privește dus pe gânduri.

— Tribunalul dela Antonia este și el de părerea mea... Posturile vor trebui dublate... șoptește el ca pentru sine și cade apoi într-o adâncă tăcere.

— Nu vrei să-mi spui și mie despre ce-i vorba? Întrebă într-o tărie Claudia pentru a pune capăt tăcerii apăsătoare.

— Dacă tu vrei, de ce nu?

Pilat se așează mai comod în fotoliu. Lucrurile stau astfel: „Domniile din Consiliul Suprem au cerut pentru astăseară o companie de soldați, pentru un scop care nu-i tocmai curat. Așa, din senin, i-a apucat o mare dragoste față de împărat și vorbesc mereu de un pericolos agitator pe care ar vrea să-l facă inofensiv. N'am putut însă, nici în ruptul capului, să-i fac să-mi spună numele. Pretind că ar fi imprudent deoarece partizanii săi ar afla imediat și ar răscula poporul. El ar avea obiceiul să se ascundă, noaptea, într'un anumit loc pe care nici ei nu-l cunosc... dar îi va conduce chiar unul din ai lui... și câte nu mai îndrugă ei! De asta am anumite bănueli, totuși le-am promis, în înțelegere cu comandantul gărzilor, să le dau ajutorul cerut. Cine știe poate că există, în adevăr, vreo conspirație ascunsă și atunci ar fi foarte neplăcut pentru mine dacă le-aș refuza sprijinul. S'ar putea însă să fie și o cursă... De aceea sunt soldații noștri bine înarmați și noi toți la posturi... la spune-mi, n'ai auzit pe careva din femeile lor, cu care vii în contact, vorbind despre un oarecare Iisus din Nazareth?

— Sigur c'am auzit! Se spune că-i un mare făcător de minuni care vindecă pe bolnavi numai prin simpla atingere a mâneli.

— Atunci nu-i periculos pentru Stat! Tribunalul este informat că cei de sus l'ar fi urmărind din cauză că s'a lăsat, acum de curând, purtat în triumf spre Templu. Mai circulă zvonul între Iudei că poporul ar vrea să-l proclame de împărat al lor. Dacă este așa, atunci tribunalul, ca șef suprem al armatei, va trebui să intervină.

Claudia dădu din cap.

— Așa ceva nu-mi pot închipui despre el. Prea multe nu-ți pot nici eu spune, fiindcă ele sunt foarte precaute față de mine, atâta știu că el învață numai adevărul și-i foarte modest și blând. Vindecă pe toți bolnavii, dar evită orice mulțumiri.

— Acuma le va avea, dacă el este cel căutat, râse Pilat, ironic. De altfel așa-i această clică, gata totdeauna să persecute pe cei cari-

fac bine! Dar vom vedea... Acum te las cu bine. Mă duc în cetate. Nu mă aștepta nici la cină; tribunul m'a invitat să iau masa la el, împreună cu ofițerii. Apoi mă duc direct la postul meu. În fiecare clipă se poate întâmpla ceva și eu trebuie să fiu prezent...

Ei, Aurelian, vino aici!

— Facă cerul să fie totul bine! răspunse Claudia îngrijorată, în timp ce sclavul așeza din nou toga pe umerii soțului. Trecu oarecare timp până când faldurii hainei fură rânduiți în aceeași ordine.

Claudia stă lângă el sfârșită de oboseală, cu brațele lăsate în jos. Încercă să spună ceva dar tăcu; în cele din urmă zise:

— Dacă este Iisus din Nazareth pe care ei îl caută, ia-l sub ocrotirea ta, când îl vor aduce la tine. Prea am auzit lucruri bune despre el ca să poată fi învinuit de ceva rău... Nu-i așa că-l vei elibera?

— Fără îndoială... dacă nu-i aflu nicio vină! Poate că-i vorba numai de mici neînțelegeri religioase care nu mă interesează. Așa că nu-ți mai face inimă rea, dragă Claudia. Pe mine nu mă privesc decât chestiunile în legătură cu ordinea publică pentru a nu mă expune mâinii divinului Tiberiu. Ultimele cuvinte se mai auziau încă în tăcerea camerei din care ieșise Pilat, pășind maestos, înfășurat ca o statuie în lunga-i togă albă ca zăpada. Vocea lui aspră împrumuta fiecărui cuvânt un ton poruncitor. Și totuși! N'a auzit oare Claudia în acest ton poruncitor un sunet mai blând ca o imperceptibilă disonanță? Oftă, copleșită de o adâncă durere și se lăsă încet în fotoliul pe care-l părăsise soțul ei.

Niciodată încă, deși locuiește de multă vreme în Ierusalim, nu i-a părut atât de apăsătoare atmosfera acestui punct de întâlnire al tuturor pasiunilor omenești. Niciodată n'a decepționat-o mai mult funcția soțului ei, lipsită de orice senz. Ce folosește toată străduința ei de a-i schimba părerile, dacă el nu vrea să înțeleagă acest popor? Și ce încătușare nemiloasă din partea Romanilor, favorizată chiar de legi!

Claudia nu-i atât de oarbă ca să nu vadă prăpastia tot mai adâncă dintre poporul care se crede ales și stăpânirea apăsătoare a Romei. Însă nobila femeie spera cel puțin o apropiere, dacă nu o împăcare.

Speranțele ei crescuseră și mai mult în ultimul timp, prin apariția acestui învățător și făcător de minuni, în care ea întrezărea pe adevăratul mijlocitor. Cât de mult ar fi dorit să-l vadă odată pe Iisus, să vorbească cu el, să facă apel la influența lui. Până acum însă n'a avut acest noroc, iar în prezent această încercare ar fi zădarnică, dacă în adevăr el este omul pe care-l urmăresc ai lui. Ce rău le-a putut el face?... Claudia se hotărî să meargă mâine la una din cunoștințele ei, Serafia, soția unui iudeu cu vază, care este și el membru în Marele Consiliu.

Dela Serafia va afla lucruri mai precise despre Iisus din Nazareth.

Iisus din Nazareth. Cât de mult o obsedează acest nume! Simte o adâncă părere de rău că a întârziat atâta vreme și nu s'a gândit mai curând să-l caute.

Claudia Procula stă dusă pe gânduri zbuciumată de presimțirea unei nenorociri care se apropie. În acest timp servitoarele se strecoară încet, tăcute ca niște fantome, aprind lămpile de pe pedestalele înalte de bronz, aduc înăuntru o masă artistic lucrată numai în sifed și aur, și așează pe ea mâncări alese.

Însă Claudia abea dacă gustă ceva din această cină copioasă. O uscăciune i s'a așezat parcă în gât. Trimite totul aproape neatins îndărăt și face semn femeilor să se retragă. Vrea să rămână singură. Și totuși tăcerea adâncă, din jurul ei, nu-i ușurează zbuciumul, din contra.

O nelămurită teamă, îi frământă sufletul. Grăbită se îndreaptă spre fereastră, poate că aerul proaspăt al serii îi va aduce liniștea necesară.

Afară, aproape s'a întunecat. Marea poartă a Templului este închisă, orice sgomot și freamăt a amuțit. Peste oraș s'a așternut aceeași tăcere. Localnicii și streinii se odihnesc după munca istovitoare a zilei. Departe, la orizont, a răsărit luna, roșie ca sângele și acum plutește vapoasă peste văi și munți. Câteva fășii de nouri aleargă pe firmamentul cenușiu, ca niște lupi fugăriți. Vântul urlă sinistru peste creasta Templului care se conturează ca un munte uriaș în întunerecul nopții. Din zidurile lui negre, ca noaptea, apare ici-colo câte o lumină ca niște ochi aprinși de fiară care-și pândește prada dintr'un tufiș. Totul pare atât de fioros ca și cum pretutindeni ar alerga numai fantome.

Cum stă nemișcată la fereastră, soția guvernatorului pare o stâncă de piatră. Ceva lăuntric îi poruncește să rămâie acolo și să priviască mai departe.

Deodată aude un șuerat scurt ca un țipăt de cucuvae. Câțiva preoți, înfășurați de sus până jos în mantii negre, s'au furișat din Templu pe o poartă laterală și stau în așteptare, în fața cetății Antonia. Încă odată se aude același șuerat ascuțit... Probabil este consemnul dat pentru începerea unei acțiuni.

Claudia se apleacă cât mai mult peste fereastră în timp ce inima-i bate cu putere... Iată! Poarta cetății se dă în lături, scârțind din toate încheieturile, și o ceată de soldați iese afară. Se vede că oamenii au primit ordin să nu facă niciun sgomot căci ei merg cu multă băgare de seamă încât nu se aude niciun zângănit de arme. Centurionul șoptește ceva preoților înfășurați în mantale. Se pare că-i vorba de o „parolă” pe care o schimbă între ei. Ecoul aduce, în tăcerea nopții până la urechile Claudiei cuvântul: Ghetsimani.

Ea n'a mai auzit încă acest cuvânt, nu știe ce înseamnă, cu toate acestea i s'a întipărit atât de precis în minte ca și când l-ar fi auzit de sute de ori. Ghetsimani...

Cineva a aprins o torță. Un om, care până acum stătuse ascuns, pășește în fruntea coloanei, care se pune tăcută în mișcare, înaintând ca niște fantome dealungul drumului care coboară spre valea cedrilor.

Claudia se uită, tremurând, după ei. Ea a văzut, o clipă, la lumina torței, fața călăuzei. Nu era teribil schimonosită și cu o expresie diabolică? Nu arăta acest om cu barba roșie, ca un demon? Și nu semănau toți aceștia cu o bandă de tâlhari cari ies la drumul mare în calea trecătorilor? Cum au ajuns vitejii legionari romani să se întovărășiască cu asemenea bandiți? Și de sus luna roșie privește amenințătoare, nouri alergă pe cer și vântul geme fără încetare printre zidurile Templului... Inspăimântătoare este această noapte în care se petrec lucruri atât de urite. Natura și-a schimbat cursul. Ceva groaznic se plămădește în sânul ei. Puterile iadului au fost deslănțuite.

Claudia Procula închide în grabă fereastra și se întoarce spre lumina prietenoasă a camerei. Însă nici lumina, nici confortul nu pot alunga frigul care a pătruns-o până în măduva oaselor. Servitoarele se uită la ea disperate și o roagă să se așeze îndată în pat, părând greu bolnavă. Îi desfac imediat frizura întocmită cu multă artă, o desbracă de hainele ei scumpe și-i pun o haină albă de noapte. Apoi își conduc stăpâna, alintând-o cu duiosie, în camera de culcare și o așează cu multă grijă în patul ei moale. Îi dau să bea vin cald, amestecat cu burueni de leac, în sfârșit ele fac tot ce pot pentru a-i veni în ajutor. Claudia începe să se simtă mai bine. Totuși ea nu poate alunga spaima care o stăpânește mereu. Îi pare că este o mamă care știe că unicul, iubitul ei copil rătăcește într-o pădure sălbatecă, urmărit de lupi și ea nu-i poate veni în ajutor.

Această stare îi pare insuportabilă. Ea ridică mâinile în sus și imploră ajutorul Dumnezeului lui Israel, pe care îl adoră în ascuns și a cărui Templu este atât de aproape de ea.

„O, Tu cel nepătruns și atotputernic! De mult am înțeles că Zeii noștri sunt pulbere și cenușe în fața Ta. De aceea Te chem acum. Fie-ți milă de mine și scapă-mă de spaima care m'a cuprins. Ție vreau să-ți servesc, Ție să-ți aduc jertfă, Ție să mă închin, dacă-mi ajuți!”

Oricât de simplă este îngânarea acestei rugăciuni, ea-i ușurează sbuciumul sufletesc și-i face bine.

O plăcută moleșire îi cuprinde tot corpul, pleoapele s'au îngreuiat și îndată se închid.

Claudia Procula a adormit. În somn însă ea visează...

*

Afară, noaptea își continuă drumul ei misterios, dar nu mai este aceeași liniște și tăcere adâncă.

Ierusalimul nu mai doarme, ci s'a transformat deodată într'un mușuroi de furnici răscolit. Oamenii aleargă în toate părțile, unii bat pe la uși și strigă afară pe cei din casă pentru a le aduce o știre pe care unii o primesc cu spaimă, cei mai mulți însă cu o bucurie abea stăpânită. Tumultul ia proporții. Ulițele sunt pline cu borfași cari ațâță mulțimea încât cei mai fricoși fug în casă și-și zăvoresc porțile. Totuși nu se petrece niciun act de violență. Cu toată această învălmășeală, domnește încă ordinea, supravegheată de aproape de preoții ascunși printre popor. Nimeni nu știe de unde și când au venit așa deodată. Ei au luat însă pe neașteptate conducerea și poporul îi ascultă orbește.

Se pare că ei urmăresc un plan bine stabilit, își zic soldații romani între ei, cutreerând neîncetat străzile pentru a interveni la cel mai mic semn de dezordine. Trăsăturile aspre ale feței, accentuate și mai mult de reflexul coifurilor de metal și privirea lor ageră, dau o expresie de noblețe acestor legionari. Până acum însă nimic suspect, din contra, gloata încearcă un fel de fraternizare la care ei răspund cu un suveran dispreț.

În aer se aude ceva ca un plâns și căruia îi răspunde din adâncuri un râs batjocoritor.

În fața casei marelui preot, spre care aleargă toți, mulțimea stă înghesită în întunec, cu capul ridicat, într-o tăcere amenințătoare. Și înăuntru, cu toată ora târzie, s'a adunat Marele Sfat...

*

Claudia Procula visează. Își frânge mâinile în somn, suspină din când în când și perina-i toată udă de lacrimi. Flacăra lămpilor de bronz tremură la adierea vântului de afară. Umbre fugitive și lumini de torțe pâlpâind, trec peste obiecte și peste chipul palid al femeii adormite, pe care un vis ciudat a dus-o departe în lumea unor viziuni bizare.

Cu tot sgomotul străzii, visul și somnul continuă. Ea doarme până când paznicul dela Templu, anunță cu vocea lui stridentă sosirea dimineții, a cărei zori cenușii au apărut deja la orizont.

Micile făclii oboseite mai pâlpăie încă odată și apoi se stâng brusc. Claudia se trezește și privește uimită în jurul ei.

Unde a fost? Ce s'a întâmplat cu ea? Ce a văzut și cum de s'a întors așa curând din depărtări atât de mari?...

Cu greu revine la realitate. Își aduce aminte, încet, încet de întâmplările de ieri și se gândește la cele care ar mai putea să aibă loc astăzi. Sare grăbită din pat și strigă servitoarele, care năvălesc grămadă din camera alăturată.

— Unde este guvernatorul? Unde-i soțul meu?

— Unde ar putea fi Stăpână, decât în pretoriu, unde a stat toată noaptea? Fără întrerupere au plecat și sosit ștafete. Orașul este în mare fierbere.

— Este soțul meu singur sau i-a fost... i-a fost trimis chiar acum un om la judecată?

— Nu-i nimeni la el. Numai scriitorii sunt în sală.

— Atunci fugi repede, porunci ea uneia din fete și spune lui Aurelian care stă la intrare, că vreau să vorbesc imediat cu guvernatorul într-o chestiune foarte urgentă. Ai înțeles?

Fata a și dispărut. Claudia chiamă pe celelalte să-i ajute să se îmbrace cât mai repede, deși ele o sfătuiesc să se așeze iar în pat, fiindcă are încă temperatură. Stăpâna lor însă nici nu vrea să audă. În timp ce ele o pieptănă, s'a întors și sclava.

— Stăpână, mi-a spus că trebuie să mai așteptați. Aurelian nu îndrăznește să intre. Înăuntru este căpitanul Petronius, trimis de tribun. Au ceva foarte important de discutat. Iudeii urlă și se agită în fața casei Marelui Preot. Se spune că ar fi adus acolo pe Galileianul, pe care poporul voia de curând să-l proclame împărat. A fost prins astă noapte. Poporul cere acum condamnarea lui la moarte.

Claudia tresare.

— Așa ți-au spus?

— Da, și trebuie să fie adevărat, căci toți țipă și urlă îngrozitor... Nu-i auzi?

În liniștea care se făcu acum în cameră, putură auzi, în adevăr, un vuiet surd ca un sbârânit de bondari. Claudia sări de pe scaun, înainte ca sclava care-i friza părul să mai aibă timp să-i fixeze ultimele ace.

— Puneți-mi voalul, porunci ea. Mă voi anunța singură la guvernator.

— Cum poți gândi așa ceva, stăpână?! Este imposibil!

N'ai nicio grijă, stăpânul nostru este în s'guranță și nu i se poate întâmpla nimic.

Sclavele o strigă și vor s'o liniștească, crezând-o îngrijorată din cauza lui Pilat. Ea însă se îndreaptă tăcută spre ușă. Ele mai încearcă încă odată.

— Și dacă stăpânul se va supăra?!...

— Iau asupra mea orice nemulțumire. De aceea mă duc singură, voi rămâneți aici.

Cu pași grăbiți se îndreaptă spre birourile guvernatorului.

Traversă mai multe camere și o curte interioară și ajunge într-o galerie deschisă, care duce dealungul fațadei principale a pretoriului. De aici privirea cuprinde întreg forul și străzile care dau în el.

Vasta piață este complet goală. Numai în fața corpului de gardă stă nemișcat un șir de legionari înarmați cari țin mereu sub ochi o stradă din capătul căreia vine vuietul furios al mulțimii. Mulțimea însă nu se vede fiindcă tocmai acolo strada face o cotitură. După cât se pare strada este tot așa de pustie ca și forul, ceea ce face ca vuietul să fie și mai impresionant.

Claudia ascultă o clipă și se înfioară. O ia apoi în grabă după un colț, unde galeria se termină prin două colonade, în fața cărora se află o ușă, ascunsă după o draperie împletită. Dincolo se aud voci, dincoace stă o sentinelă de pază, iar lângă ea Aurelian, sclavul de încredere al guvernatorului. Nu-i veni a crede când își văzu în acest loc stăpâna, unde nimeni n'avea voie să pătrundă, nechemat.

— Tu, Doamnă...?! Atât de dimineață și încă aici...?!

Soldatul însă pășește înainte și întinde lancea deacurmezișul intrării.

— Nu poți să mergi mai departe, Stăpână! îi șopti Aurelian.

— Știu, știu! Nici nu vreau să merg în sală. Chiamă numai pe guvernator afară. Trebuie să-l vorbesc. Este ceva mai grav decât își închipuie!

— Imposibil, Doamnă! Căpitanul Petronius este cu el și afară de asta a venit și un trimis dela Marele Consiliu, încât nu pot să intru. Încă puțină răbdare. Îndată ce pot, te anunț și Stăpânul va ieși imediat.

Sclavul îi vorbește pe nerăsuflăte, stăruitor, încercând s'o îndepărteze pe Claudia, dându-și seama ce pedeapsă l-așteaptă dacă va călca consemnul.

— Stăpână, te rog, du-te jos în curte. Acolo ești în apropiere. Îți jur că imediat ce pot îți voi îndeplini porunca! Claudia nu mai dă atenție acestor rugăminți căci strigătul mulțimii se aude tot mai aproape. Deja se văd apărând oameni la capătul extrem al străzii. Toți strigă și amenință privind îndărăt și gesticulează furioși.

— Iată-i că vin! Îndată va fi prea târziu, geme Claudia și făcu o încercare disperată să pătrundă înăuntru. Însă lancea soldatului rămâne neclintită. Este un german care nu înțelege nimic din ceea ce ea-i spune. Și el ar fi încă și mai brutal dacă n'ar fi observat, din purtarea lui Aurelian, că-i vorba de o femeie de rang înalt. Totuși mai curând ar putea trece printr'un zid de granit decât să pătrundă, pe lângă el, în sală.

Văcarmul crește și se apropie mereu. Masele infuriate au inundat strada... Claudia mai încearcă un ultim mijloc.

— Aurelian, stăpâna ta îți poruncește ca imediat să chemi afară pe guvernator!

Sclavul se sbate ca prinș în clește.

— Moartea pe cruce mă așteaptă, Stăpână, dacă te ascult!

Spre marea lui bucurie, în loc de răspuns, ea alergă spre colțul galeriei unde se opri, cu fața crispată de groază, privind spre forum:

— El este, pe care l-am văzut, în vis își spuse ea în sine. Da, el este!

Urletele poporului ațâțat se aud acum în piață, înaintea tot mai aproape până se sfarmă de zidurile pretoriului că valurile unei mări înfuriate. Ca scoasă din minți mulțimea strigă, aleargă, țipă, dar nimeni nu înțelege un singur cuvânt. Sgomotul a devenit asurzitor...

— Deodată răsună triful ascuțit al unei trompete și vacarmul a încetat brusc. Se mai aude doar murmurul înăbușit al miilor de oameni cari au rămas într-o încordată așteptare.

Cineva vorbește. Este vocea guvernatorului, care a ieșit pe terasa palatului.

— Ce pâră aduceți acestui om?

Pilat aruncă întrebarea așa cum ai arunca unui dușman o sabie tăioasă.

Câteva voci răspund deodată:

— Dacă acesta n'ar fi un făcător de rele, noi nu l-am fi adus înaintea ta.

— Atunci luați-l voi și-l judecați după legea voastră, rosti el cu dispreț.

— Nouă nu ne este iertat să omorâm pe nimeni. Și din toate părțile începură să curgă învinuirile. Una singură se aude mai lămurit: „... și spune că el ar fi Unsul, Christosul, că ar fi Împărat.”

Se făcu iar tăcere. Părea că pregătesc ceva nou.

Femeia care stătea nemișcată și privea de sus, din galerie, își întoarse acum privirea spre sala de judecată. Dar nu încercă să între înăuntru, căci germanul stătea ca o statuie în fața ușei. Rămase la locul ei trăgând cu urechea la ce se vorbea înăuntru. Auzi pașii celor cari intrau, auzi cum un scaun a fost dat la o parte și apoi Pilat vorbi din nou. De data aceasta însă vocea lui pare străină, parcă timidă, nici aspră nici disprețuitoare ci aproape blândă. Grosimea draperiei însă înăbușe sunetul așa că ea nu înțelege prea bine întrebările și nici răspunsul celui alt a cărui voce pare obosită și adânc îndurerată. Și totuși vocea aceasta-i atât de dulce încât îi pătrunde la inimă. Este în ea sunetul unei cupe din cel mai nobil cristal în care cineva ar turna perle prețioase...

Claudia își duce mâinele la inimă... „Vocea de astănoapte!” șoptește ea ca în vis și rămâne dusă pe gânduri, uitând de tot ce se petrece în jurul ei, până când o nouă izbucnire a furiei poporului, face să se cutremure zidurile pretoriului.

Ea tresare și vede cum gloata îndobitocită de ură se scurge încet, revărsându-se într-o stradă care duce la palatul regelui Irod. În mijlocul ei un om fără apărare este târât în grabă, lovit din toate părțile și înghesuit atât de mult încât abea se mai vede. Din când în când doar capul îi apare la suprafață înfășurat în plete blonde care-i flutură peste față.

Mulțimea strigă mereu: „La Irod, la Irod! El ne va face dreptate!”

Plebea dispare tot așa de repede și pe neașteptate cum a apărut.

Forul a rămas iaraș pustiu ca mai înainte. Numai zidul de bronz al soldaților romani stă neclintit la postul de comandă. Zalele și coifurile lor lucesc șters în soarele slab al dimineții care abea răzbește prin ceața groasă ca un disc de metal topit. Te poți uita la el fără să închizi ochii, atât de puțină lumină are astăzi. Parcă ar fi și el bolnav ca și luna din noaptea trecută.

Claudia răsuflă ușurată, când văzu pe soțul ei ieșind din sala de judecată și venind drept spre ea. Aurelian a prins bine momentul pentru a-i îndeplini porunca.

— În sfârșit!

— Tu ai vrut să-mi spui ceva urgent?... Ce anume? întrebă guvernatorul grăbit și distrat. El este atât de îngândurat, încât aparția neobișnuită a soției, în acest loc, trece neobservată.

— Ce te-a putut aduce aici? întreabă el încă odată.

Claudia îl luă laoparte.

— Să mergem spre curte, acolo putem vorbi nestingheriți, spuse ea și adăugă imediat, mergând:

De ce l-au dus de aici?

Ea nu-i spune numele, însă Pilat înțelege.

— Nu i-am aflat nicio vină, însă n'am putut liniști mulțimea. De aceia l-am trimis la Irod care se va înțelege, poate, cu el. Omul este, în adevăr, Galilean și ca atare aparține lui Irod.

— Numai de-ar da Irod o sentință dreaptă! O, dragul meu Ponțius, tu nu știi cum stau lucrurile cu acest Galilean.

— Nu... nu știu absolut nimic... răspunse Pilat ca și cum ar gândi tare. Totul îmi pare o enigmă! Purtarea păritului, ura a lor săi... ciudat! Par însetați după sângele lui, ca niște fiare sălbatece... și, pe Hercules, nu-i găsesc nicio vină! Guvernatorul și-a pierdut obișnuita lui siguranță. Parc'ar fi un călător care și-a rătăcit drumul și acum aleargă în toată direcțiile, desorientat. Prezența Claudiei îi este ca o ușurare. Uitându-și mândria, îi luă mâna într'a lui.

Ea observă cu plăcere gestul și-și conduse soțul pe o bancă izolată, într'un boschet de mirtii.

— Sunt fericită că tu nu-i găsești nicio vină, Ponțius. Tocmai despre acest om drept vreau să-ți vorbesc acum, căci mult am suferit în noaptea această pentru el!

— Pentru el? Tu mi-ai spus doar că nu știi aproape nimic despre el, când te-am întrebat ieri!

— Ieri nu știam ceia ce știu astăzi! Fața lui îmi era necunoscută, astăzi l-am văzut pentru întâia oară și ce să vezi, este aceiaș față pe care am văzut-o în vis.

Pilat ascultă cu atenție. Ca mulți nobili romani, el credea întrucâtva în visuri și presimțiri.

— Adevărat, Claudia? întreabă el mișcat.

— Absolut adevărat! accentua ea. Și vocea i-am recunoscut-o când vorbea cu tine. Era aceiaș pe care am auzit-o în vis. Ce ți-a spus?

Pilat făcu un gest plictisit.

— Ah...! lucruri aiurea! Nimic în legătură cu întrebările! Despre o împărăție care n'ar fi din lumea aceasta: Mi-a spus ceva și despre adevăr.

Hm...! Ce-i adevărul? Aicea-i vorba de lucruri precise, despre o învinuire care-l poate duce la moarte și nu despre întrebări filosofice!

Claudia îl privi îngrijorată. Este el în stare să înțeleagă ceea ce vrea ea să-i spună? Facu o încercare.

(Urmează)

L. B.

RECENSII ȘI NOȚE BIBLIOGRAFICE

CĂRTI

A. P. LOPUHIŢ, Istoria biblică, Vechiul Testament, trad. de Patriarhul Nicodim,

Vol. I Bucureşti 1944, 584 pag., 1500 lei, vol. II Bucureşti 1944, 560 pag., 2000 lei.

Prin străduinţele I. P. Sf. Sale Patriarhului Nicodim a început să apară în româneşte Istoria biblică a prof. rus A. P. Lopuhin, operă care în traducerea românească va cuprinde 6 volume, dintre care 4 la V. T. şi 2 la N. T. Până în prezent au fost tipărite numai primele două volume, în care se expune Istoria biblică până pe timpurile lui Rut.

Această operă a lui Lopuhin este o amplificare a cărţii „Căluza pentru Istoria biblică”, pe care o tipărise înainte. Bazat pe descoperirile arheologice făcute în Egipt, Palestina şi Asiro-Babilonia, precum şi pe admirabilele scrieri în care se grupează materialul biblico-istoric, opera prof. Lopuhin are în general un caracter apologetic, care dă „scepticismului de altă dată în multe puncte lovituri puternice şi de nerespins” (p. 6).

În primul volum, în loc de introducere autorul expune mai întâiu originea şi dezvoltarea raţionalismului biblic, dându-ne un istoric al lui în toate ţările apusene, raţionalism care „îşi trage începutul dela reforma veacului XVI” (p. 11) şi care a culminat prin teoria mitică, şcoala lui Straus şi a lui Renan. În partea doua a introducerii, autorul ne dă un istoric al descoperirilor arheologice din Egipt, Asia şi Palestina (p. 64—84), descoperiri ce s’au făcut în urmă descifrării hieroglifelor şi cuneiformelor. Materialul Istoriei biblice din primul volum este împărţit de autor în patru cărţi: I Lumea antideluviană (p. 87—184), II Lumea de după potop (p. 185—262), III Avram şi timpul lui (p. 263—428) şi IV Iosif şi vremea lui (p. 429—572). Volumul II este şi el împărţit în trei cărţi: I Moise şi vremea lui (p. 5—258), II Religia şi legile poporului ales (p. 259—398) şi III Cucerirea Hanaanului şi timpul Judecătorilor (p. 389—545).

Bazat pe obiectivitate, cu un spirit scrutator după adevărul pur, prof. Lopuhin rezolvă în opera sa, pe lângă înşirarea evenimentelor istorice-biblice, toate problemele mari care se pun între religie şi ştiinţă. Aceste probleme sunt rezolvate cu multă temeinicie într’un spirit ortodox, autorul întemeindu-se în expunerea lor pe toate tradiţiile lumii iudaice şi păgâne, tradiţii care servesc la confirmarea şi lămurirea adevărilor revelate, precum şi pe descoperirile geografice şi arheologice făcute până la timpul său. Expunerea autorului este bazată pe un bogat material istoric-biblic, material din care a extras numai ceea ce îi era necesar. Ceea ce face ca opera de acest gen a prof. Lopuhin să se deosebească de celelalte din apus este faptul că ne dă în ea o mulţime de ilustraţii de pe vechile monumente egiptene şi asiro-babiloniene.

Opera lui Lopuhin, care la timpul apariției ei în limba rusă, umpluse un mare gol în Teologia ortodoxă din Rusia, prin traducerea ei în românește apare ca prima Istorie biblică, care poate fi citită de orice teolog român. Tradusă într-o frumoasă limbă românească și tipărită în condiții tehnice excepționale, opera prof. Lopuhin este un îndreptar bun pentru Teologia biblică și pentru toți cei care caută să rezolve problemele comune religiei și științei. Așteptăm cu o speranță îmbucurătoare apariția și a celorlalte volume.

M. Chialda

*CONSTANTIN SÂNDULESCU-GODENI: Illuminism și
Misticism la Fericitul Augustin,*

București, Cartea Românească, 1944, pag. 46, preț 320 Lei.

Între cele două teorii epistemologice opuse: raționalismul și empirismul, se conturează, în istoria filosofiei, o a treia concepție: misticismul sau intuiționismul religios și filosofic. Acceptat de unii filosofi, care au găsit izvorul cunoștințelor noastre în afară de rațiune și experiență, într-o funcțiune afectivă a sufletului, misticismul a fost profestat cu predilecție de unii teologii pentru a realiza comuniunea spirituală cu Divinitatea.

Autorul studiului de care ne ocupăm, urmărește în vasta operă a Fericitului Augustin și în variatele interpretări ce s'au dat filosofiei augustiniene, elementul epistemologic.

Asupra filosofiei augustiniene s'au scris multe studii, privind diverse laturi și probleme, sistemizând multilaterală preocupare a profundului cugeător creștin. Insuș autorul de care ne ocupăm, care studiază cu pasiune problemele esențiale ale filosofiei augustiniene și cartesiene, ne anunță în prefața acestui studiu, pe lângă alte lucrări de filosofie și teologie, o lucrare de proporții mai mari, intitulată „Cogito augustinian”, cuprins în cadrul unei Trilogii, consacrată lui Cogito augustinian, Cogito cartesian și relației lor.

Ca o introducere în studiul filosofiei cartesiene Dl C. Săndulescu-Godeni, a publicat recent studiul: „Relația dintre știință, metafizică și religie în sistemul cartesian”, București, Cugătarea — Georgescu Delafras, 1944, pag. 156.

Înainte de a cerceta rolul iluminăției în actul cunoașterii imediate, Dl C. Săndulescu-Godeni face o succintă expunere asupra ideilor rațiunii divine și a raportului doctrinei Fericitului Augustin față de filosofia elină. Fericitul Augustin cuprinde existența lui Dumnezeu într-o teorie a ideilor, care formează intelectul divin. Ideile pot demonstra existența lui Dumnezeu și tot prin ele se clarifică existența divină, dovedită de credință sau rațiune. Între doctrina Fericitului Augustin și teoria plonică și neoplatică a ideilor, există multe asemănări dar și deosebiri. Ideile în filosofia elină nu aparțin direct Absolutului, ca în concepția filosofului creștin, ci unei entități subordonate (Logos la Filon, Inteligență la Plotin).

În capitolul următor, (II), autorul cercetează rolul iluminăției în actul cunoașterii imediate.

Izvorul cunoștinței adevărate este Dumnezeu — suma perfectă a ideilor eterne. — Omul năzduște către Absolut, dar puterile lui de a se

ridica până la idelle divine eterne, sunt prea reduse. De aceea Dumnezeu proiectează o lumină strălucitoare asupra minții noastre, mărindu-ne orizontul de pătrundere și intuiție suprasensibilă.

Fericitul Augustin caută să apropie iluminismul elin, care la Platon era apanajul numai al filosofului, de cel creștin, accesibil fiecărui om luminat de Dumnezeu.

În cadrul iluminăției Fericitul Augustin distinge lumina necreată a lui Dumnezeu, de lumina creată a omului, sau intelectul activ divin și intelectul pasiv uman. Autorul expune apoi interpretările ce s'au dat gradului de participare a celor doi factori la formarea cunoștinței imediate.

În cap. IV, autorul cercetează contemplația și extazul, notele esențiale ale misticismului.

Actul contemplației este o viziune supranaturală a ideilor eterne, grație iluminăției divine. Există o viziune a obiectului în imagine și o viziune a obiectului în sine. Pe Dumnezeu nu-l putem contempla real, ci „în speculo“, ca într-o oglindă. O viziune în sine a lui Dumnezeu este posibilă prin extaz. Contemplația este o cunoștință „în speculo“, în imagine, iar extazul este o cunoștință „a speculo“, reală, față către față. În actul contemplației, distanța dintre om și Dumnezeu — între subiectul contemplației și obiectul contemplației — se păstrează. În actul extazului distanța aceasta polară dispare, subiectul și obiectul se contopesc fără să se identifice ca substanță. La viziunea aceasta a lui Dumnezeu în sine, au ajuns numai cei aleși, Apostolii și Sfinții. Autorul face apoi o prezentare a contemplației și extazului în filosofia platonice și neoplatonică, indicând relațiile cu filosofia gânditorului creștin.

În capitolul următor (V), autorul cercetează iluminismul în raport cu actul de cunoaștere sensibilă.

Intemeiat pe concepția sa metafizică Fericitul Augustin situează cunoștința sensibilă pe o treaptă inferioară de certitudine. Totuși el atribuie cunoștinței sensibile o importanță mai mare decât se atribuie în sistemul mistic al altor filosofi. Lucrurile sensibile nu le putem cuprinde numai cu spiritul, prin contemplarea ideilor eterne. Pentru perceperea lor e necesară și experiența sensibilă externă. Unii teologi și filosofi au crezut că pot găsi în concepția Fericitului Augustin două feluri de cunoștințe: dela Dumnezeu spre lucruri prin iluminăție și dela lucruri spre Dumnezeu prin abstracția sensibilă. Dar teoria abstracției sensoriale în epistemologia Fericitului Augustin nu se poate susține. El dă senzației o interpretare spiritualistă (sufletul simte prin corp, dar elaborează singur senzația), deosebindu-se de sensualismul aristotelic.

Interpretări diferite a produs raportul dintre iluminism și inneism și apriorism (cap. VI).

Interpretând unele texte, mulți filosofi au surprins vederi inneiste în filosofia augustiniană, vederi incompatibile cu iluminăția divină. Aceste vederi inneiste se datoresc formării filosofice a Fericitului Augustin, înainte de a deveni creștin și se găsesc în scrierile sale din perioada inițială (teoria platonice a anamneziei). În a doua perioadă din evoluția sa intelectuală, elementele inneiste au un rol cu totul secundar.

Cu apriorismul, sub forma lui metafizică, iluminismul găsește o conciliere, pentru că adevărurile obținute prin iluminăție pot să fie apriorice

însă nu înăscute rațiunii omenești. Ele există în rațiunea divină și le putem cunoaște pe calea transcendentă a luminii supranaturale, în actul contemplației și al extazului.

Raportul dintre credință și rațiune (cap. VII), care a determinat în filosofia Evului Mediu, interpretări și poziții opuse (Credo ut intelligam la Anselm de Canterbury și Intelligo ut credam la Abelard) este soluționat de Fericitul Augustin, conciliind extremele: Sub ordinea psihologică a cunoștinței, rațiunea stă înaintea credinței, iar sub ordinea ontologică a dependenței, credința precede rațiunea. Rațiunea e anterioară credinței, din punct de vedere psihologic, iar din punct de vedere cronologic, posterioară.

În ultimul capitol (VIII) al studiului de care ne-am ocupat, autorul pune problema influenței filosofiei eline asupra cugetării Fericitului Augustin și conchide că această influență nu este decisivă, ci joacă un rol transitoriu în formarea lui filosofică înainte de conversiune. Față de gândirea elină, Fericitul Augustin adoptă un criteriu de integrare și desintegrare: admite în sistemul său, tot ceea ce este compatibil cu creștinismul și respinge restul.

Studiul Dlui C. Săndulescu-Godeni interesează pe toți aceia care doresc să cunoască vastă și profundă cugetare a filosofului creștin. Am rezumat conținutul lui, pentru a atrage atenția asupra problemelor pe care le dezvoltă acest studiu, bazat pe interpretarea textelor originale și o bogată bibliografie teologică și filosofică.

Dr. Marcu Bănescu

Protopop Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Apostolatul laic,

Sibiu 1944. Seria Teologică, 143 pag. Lei 350.

Biserica ardeleană, fidelă legislației șaguniene, a fost mereu lângă popor și a colaborat cu mirenii atât în lupta de promovare a libertății naționale, cât și în acțiunea de înviorare a vieții religioase și morale. Ortodoxia ardeleană e dinamică și vie; prin participare efectivă a laicilor la opera de reînnoire națională și renaștere morală, patronată de Biserică și slujitorii ei. Spiritul șagunian, a găsit în Mitropolitul Nicolae Bălan pe cel mai devotat și hotărât continuator. Deaceia, principiile democratice ale statutului șagunian — Constituționalismul reprezentativ și electiv și cooperarea armonioasă a clerului cu mirenii în Biserică, stă la temelia Statutului de organizare a Bisericii ortodoxe române din 1925. Documentarea științifică, istorică și canonică a problemei laicilor în Biserică o face Păr. Prof. Dr. Liviu Stan în substanțială operă: Mirenii în Biserică, iar Păr. Protop. Dr. Spiridon Căndea, profesor de teologie practică, în lucrarea ce-o recensăm, arată fundamentarea dogmatică și necesitatea practică a apostolatului laic în viața Bisericii.

În introducere autorul indică apostolatul laic ca o metodă și un mijloc suveran pentru misionarismul creștin în vremea actuală. „Unii dintre ierarhii noștri, pornind dela această convingere, chiar au inițiat, punerea în funcțiune a apostolatului laic, folosirea acestui mijloc de trezire a conștiinței și a simțirii religioase” (p. 7).

Frăția Ortodoxă, Oastea Domnului, Societatea Sf. Gheorghe, Asociația Anastasia Șaguna, sunt probe elocvente de apostolat laic. „Mirenii prin

Însăși ființa lor sunt obligați să îndeplinească în lume chiar slujba apostolatului creștin și anume: slujba apostolatului laic" (pg. 7).

Apoi se lămurește noțiunea apostolatului laic ca „sprijinul pe care mirenii îl dau clericilor în slujba câștigării sufletelor pentru împărăția lui Dumnezeu", adică el nu este altceva decât *colaborarea laicilor la apostolatul ierarhiei bisericești*" (p. 9). Mirenii sunt chemați la opera de răspândire și trăire a doctrinei creștine în lume, prin exemplul vieții lor.

Se tratează origina acestui apostolat, începând cu timpul mesianic și apostolic, continuând cu veacurile ce au succedat primului secol creștin și se ajunge la problema apostolatului laic în Biserica ortodoxă română. Din această incursiune istorică reiese clar, că Mântuitorul și apostolii au pus în slujba misionarismului și pe laici, atât bărbați cât și femei. Inițierea în doctrina și viața creștină o făceau didascalii. „Opera de adâncire, de explicare sistematică și amănunțită a doctrinei creștine, revenea unor anumiți laici, cunoscuți sub numele de didascali (Prof. T. Popescu citat la pag. 25). Din activitatea lor au luat ființă școalele teologice și s'a dezvoltat *cateheza și școalele catehetice*, cu mențiunea că „didascalia se adresa creștinilor, în timp ce cateheza se adresa, oamenilor nebotezați" (p. 27).

Voevozii, domnițele noastre, boerii și conducătorii noștri au zidit biserici și școli, mănăstiri și spitale, au înființat tipografii și epitropii și unii au primit mucenicia pentru legea creștină. Toate aceste înfăptuiri răspândite ca un val de lumină peste tot pământul românesc" și peste granițele noastre sunt mărturii ale apostolatului laic românesc. În Ardeal „lupta de apărare și salvare a ortodoxiei alcătuiește unul dintre cele mai glorioase capitole ale apostolatului laic românesc, stropit uneori, cu sânge de martiri" (p. 52).

După ce se arată temeiul dogmatic al apostolatului laic, autorul cu o logică constrângătoare și cu o argumentare solidă, ne arată că acest apostolat este un drept și o obligație a laicilor în Biserică. Pentru timpul nostru, problema apostolatului laic e problemă de conștiință, de educație și mare răspundere „Apostolii laici sunt pregătitorii drumurilor și înainte mergătorii preotului în slujba păstoririi sufletelor" (p. 111).

Încât pregătirea laicilor și folosirea în activitatea pastorală, e certitudinea aducerii lui Hristos în lume.

În partea finală autorul arată care e câmpul de activitate și care sunt drepturile și îndatoririle laicilor în cadrul apostolatului creștin. Acestea sunt: „Laicii au dreptul de o exercițiu în cadrele bisericești puterea învățătoarească" (p. 113), de a apăra cu graiu viu și în scris adevărurile religioase (p. 119); să utilizeze toate mijloacele potrivite pentru a face cât mai posibilă pătrunderea preotului paroh în casele tuturor enoriașilor (p. 121); Apoi „de a influența și determina pe credincioși să participe în număr cât mai mare la sfintele slujbe ale bisericești (p. 122); de a determina pe credincioși să vină în fața duhovnicului spre a-și mărturisi păcatele și a se împărtăși cu sfintele taine" (p. 124).

Pe câmpul asistenței și carității creștine laicii trebuie „să descopere familiile din parohie care au nevoie de mângâere, de povățuire bună, sfătuire înțeleaptă, sau de grabnică ajutorare de ordin spiritual sau material" (p. 125). În plus „răspândirea presei și a literaturii creștine"; organizarea

de cinematografe parohiale, al preocupării de aparate și al rulării de filme religioase morale prin toate parahiile din sate și orașe" (p. 128).

Laicii trebuie să trăiască puternic conștiința de enoriași, căci din această conștiință se alimentează toate înfăptuirile creștine într-o parohie. Deci „alături de apostolatul clerului poate să existe și să funcționeze în cea mai desăvârșită armonie și în cea mai ideală împreună-lucrare apostolatul creștin al laicilor" (p. 131).

Se dau apoi directive și sfaturi practice cum fiecare preot poate să organizeze în parohie acest apostolat și în special cum trebuiesc pregătiți și folosiți acești apostoli laici. În acest sens în ultimul capitol arată cum e organizat apostolatul laic în catolicism.

„Prin apostolat laic se organizează în parohie o societate vie, ai cărei membri sunt gata în orice clipă să meargă până la suprema jertfă pentru idealul creștin, atunci el are un rost sublim în pastorația individuală și colectivă modernă. Un astfel de apostolat laic este un mijloc puternic prin care se lucrează și se promovează continuu realizarea împărăției lui Dumnezeu între oameni" (p. 143).

Lectura acestei cărți, scrisă într-o aleasă limbă literară și într'un stil clar și curgător, te captivează dela prima pagina și n'o poți întrerupe până la ultima. Prin actualitatea problemei ce o tratează, prin bibliografia ce o folosește și prin logica ce-și țese gândurile, autorul face operă de misionarism creștin și apostolat românesc. Pentru trezirea și verificarea conștiinței creștine, cât și pentru comuniunea spirituală și mistică a laicilor cu Hristos și Biserica Sa, cartea aceasta constituie îndreptar și călăuză fidelă. Cetiți și meditați cu seriozitate — fie de clerici, fie de mireni — ea va produce reflexii, hotărâri și dorul înfăptuirilor creștine.

Prof. I. Bulea

Preot DEMIAN TUDOR :

Jertfa laudei, predici liturgice pentru toate Duminecile de peste an, Diecezana Arad 1945, pp. 330, Lei 600.

Satisfăcând o necesitate a vremii de a pune la îndemâna credincioșilor cărți de predici care să lămurească probleme ce se încadrează în preocupările actuale, Aradul poate fi considerat între cele mai prolifiche centre de literatură omiletică.

Într'un interval scurt, acest focar de slovă și cărturărie ortodoxă dela granița apuseană a țării, a înzestrat literatura omiletică cu un masiv volum de predici dogmatice: „Duhul adevărului" datorit distinsului profesor Dr. I. Felea, premiat de Academia Română și ajuns la a doua ediție, și „Viața în Hristos" de Pr. P. Bogdan.

Volumele acestea se întregesc admirabil cu lucrarea recent apărută din tiparnițele „Diecezanei" arădane, intitulată sugestiv „Jertfa laudei" ce reprezintă rodul unei neobosite munci a Preotului Demian Tudor.

Volumul de *predici liturgice* al Pr. Demian Tudor merită toată lauda, deoarece ne înfățișează un domeniu puțin cultivat în literatura noastră omiletică, care poate contribui la întărirea credinței prin trezirea interesului pentru comorile cultice ortodoxe, cu toate laturile mistico-simbolice.

Deși Biserica ortodoxă este considerată o biserică a cultului, pentru că viața și forța ei cuceritoare s'a manifestat prin cult, cu toate acelea cultul ortodox a rămas puțin cercetat și lămurit în cercurile largi ale credincioșilor.

Volumul de predici „Jertfa laudei” de care ne ocupăm cuprinde o serie de 52 predici elaborate după un plan sistematic, pentru Duminicile unui an întreg. Ele au fost publicate, pentru prima oară, anul trecut în organul eparhial „Biserica și Școala”.

Strădania autorului de a reda un material rânduie după subiectul tratat și de a face predicile înțelese de cât mai mulți, a reușit pe deplin.

Lucrarea Păr. D. T. începe prin explicarea cultului divin, orginea și dezvoltarea, precum și rostul și însemnătatea lui și încheie cu tălmăcirea amănunțită a Sf. Liturghii, în toate părțile ei.

Scopul acestei lucrări este — după cum spune P. S. Sa Părintele Episcop Andrei Magieru în Prefață — „ca după cunoașterea temeinică a frumuseții Sf. Liturghii să ne determine a participa cu trezvie la toate Liturghiile din Dumineci și sărbători, luând parte la ele dela început până la sfârșit.”

Stilul și expunerea limpede contribuie la cunoașterea momentelor principale din cult, precum și tâlcul lor. Cunoașterea temeinică a cultului va reuși să smulgă pe mulți din răceala și indiferența care rezultă tocmai din această lipsă de înțelegere a Sf. Liturghii.

Lucrarea Păr. Demian Tudor ar trebui să pătrundă cât mai adânc în masele creștinilor, dar mai ales să nu lipsească din bibliotecile clericilor noștri.

Pr. Prof. Virgil Turcan

Pr. Dr. T. NEGOIȚĂ: Psalmii biblici și Psalmii babilonieni, Studii biblice VIII,

București 1944, 79 pag., 150 lei.

Prin ultimul său studiu Păr. prof. Negoită, neobositul cercetător al problemelor actuale din Teologia biblică a V. T., ajunge să ne lămurească și în românește teza atât de cunoscută în general, despre raportul ce există între literatura asiro-babiloniană și literatura biblică a V. T. În studiul său, pe care și-l împarte în 3 capitole: I Psalmii biblici, II Psalmii babilonieni și III Concluzii, autorul contribuie la lămurirea problemei frământată atât de mult de Teologia apuseană, mai ales cea protestantă, dacă cărțile sf. ale V. T. sunt sau nu o copie a literaturii religioase asiro-babiloniene. Plecând dela explicarea generală a Psalmilor biblici, unde ne dă și câteva exemplificări, autorul trece la Psalmii babilonieni, unde analizează ce sunt acești psalmi, unde s'au găsit, când au fost descoperiți, de când datează, ce folos au adus ei Bibliei, cum se înfățișează și care este raportul între ei și cei biblici. Imne religioase în care „vechii locuitori ai

bazinului Tigrului și Eufратului își manifestau în afară simțămintele lor față de divinitate" (p. 15', psalmii babilonieni s'au găsit începând cu descoperirile sec. XVIII și XIX în cele 20.000 tăblițe aflate în biblioteca lui Asurbanpal din Ninive, împreună cu alte opere ca: „Poemul facerii lumii“, „Epopeia lui „Ghilgames“, „Codul lui Hammurabi“ s. a. (p. 16). Acești psalmi datează din „mileniul I și II înainte de David, alții sunt contemporani cu cei scriși și de David, iar alții sunt posteriori acestei date" (p. 18). Aflarea acestor psalmi a adus folos Bibliei prin lovitura ce o dă teoriei destructive a lui Wellhausen, dar a adus și neplăceri, deoarece unii învățați, au început să afirme și să susțină că „psalmii biblici sunt numai o copie după cei babilonieni, deoarece aceștia din urmă sunt cu mult mai vechi" (p. 20). În comparația ce o face între psalmii biblici și cei babilonieni Păr. T. Negoită arată că deosebirea între ei este mare. Unii au la bază o religie monoteistă, ceilalți una politeistă. După cei babilonieni, lupta dintre zei duce la pierderea calităților de divinitate, la asemănarea zeilor cu omul, zei pe care omul nu-i adoră decât din frică, de aceea bogăția lor în formule magice, vrăjitorie, toți fiind compuși numai din interes nu dintr'o pornire lăuntrică a omului față de divinitate. Dacă totuși sunt asemănări, „apoi acestea sunt sporadice și accidentale" (p. 36). În concluzii, autorul arată că psalmii stau în fruntea literaturii religioase a Asiro-babilonienilor, că ei se aseamănă numai formal cu cei biblici, care i-au întrecut atât prin conținutul lor religios, superior, cât și prin lirismul lor. Studiul său Păr. prof. T. Negoită și-l încheie cu o traducere a psalmilor babilonieni după H. Gressmann, *Altorientalische Texte zum alten Testament*, 2. Auflage Berlin 1926—27.

Cu acest studiu, autorul deschide orizonturi noi și pentru Teologia biblică a V. T. la noi, lămurind o chestiune care nu poate fi accesibilă tuturor, dar care contribuie la îmbogățirea patrimoniului Teologiei românești.

M. Chialda

Pr. Dr. T. NEGOIȚA: Cunoști tu Țara Sfântă?

București 1944, 64 pag., 100 lei.

Păr. prof. T. Negoită, ca unul ce cunoaște Palestina de când era elev al școalei biblice și arheologice din Ierusalim, ne dă în această carte o călăuză pentru cunoașterea Palestinei. Începând cu numele Palestinei, autorul trece la istoria ei împărțită în perioade: cananeică, patriarhală, a judecătorilor, a regilor, împărțirea regatului, spre a trece la Palestina de după exilul babilonean cu perioada greacă, a Macabeilor, cea romană — când Ierusalimul este distrus —, a împărățiilor creștine, cea arabă, a cruciadelor, cea turcă, spre a ajunge la Palestina sub creștini, după 1918.

În legătură cu populația Palestinei, în majoritate musulmană, remarcăm că aici găsim 40—50 Români creștini (p. 24). Analizând religiile diferitelor popoare din Palestina, autorul trece la locurile sfinte: Ierusalimul — cu toate monumentele sacre, Betlehemul, Hebronul, Nazaretul, Taborul și Ierihonul. În ce ne privește pe noi Românii, avem aici în Palestina, la Ierusalim, o capelă și un cămin, iar pe malurile Iordanului o altă Biserică. După ce redă solul, lacurile, râurile, clima, flora și fauna Palestinei, autorul trece la cercetările mai recente ce s'au făcut dela 1900 până în prezent, dintre care unele sunt în continuare, încât rezultatul lor n'a fost publicat. Începând cu inscripția reg. Meșa, autorul ne dă descoperirile recente făcute la Sihem, Beisan, Gezer, Ierusalim, Șilo, Ghibea etc.

Cartea Păr. prof. Negoită formează o bună călăuză pentru cunoașterea Palestinei nu numai pentru cei care nu studiază Teologia, dar chiar pentru studenții teologi. Această carte redă în linii generale aceea parte introductivă din arheologiile biblice — Țara și locuitorii Palestinei — încât prin ea se umple un gol în arheologia biblică la noi. Așteptăm dela Păr. prof. Negoită, ca bun cunoscător al locurilor sfinte, să ne dea și un studiu aprofundat.

M. Chialda

NOTE

Ministerul Cultelor

Vechea titulatură a „*Ministerului Culturii Naționale, Cultelor și Artelor*” a fost fărâmițată în trei părți. Avem astăzi, pentru sine, un Minister al Culturii Naționale, un Minister al Cultelor și un Minister al Artelor.

Pentru noi, slujitorii Bisericii, semnificația adevărată o are numai Ministerul Cultelor. Acest Minister a devenit dintrodată liber și independent de celelalte două resorturi, între care de multe ori se pierdea cu totul, iar alteori nu făcea față bună...

Cultura națională avea tendințe permanente a îngloba Cultele, ca pe o cantitate neglijabilă, iar artele dădeau de multe ori un caracter de creație omenească valorilor celor mai transcendente dintre câte le stăpânește biata făptură umană.

Se realizează, așa dar, prin această separație ministerială de resorturi o eliberare a cultelor dintr-un fel de servitute, destul de păgubitoare uneori.

Devenind cultele independente, cu un ministru aparte, a crescut nu numai justa lor importanță, dar li se va da un randament nou și amplu de muncă birocratică.

Aceste reflexii mi le-a sugerat ultimul eveniment, petrecut în administrația centrală din București dela sediul fostului Minister al Culturii Naționale, Cultelor și Artelor.

Alte reflexii, tot atât de optimiste, am făcut și cu privire la persoana primului titular al noului resort independent creat.

Păr. ministru C. Burducea este un membru al clerului ortodox român.

Pentru prima dată, în istoria țării noastre, un preot ocupă portofoliul ministerial dela Ministerul Cultelor.

Adică nu un profan oarecare, un laic în afacerile bisericești, un novice în credința ortodoxă, de multe ori poate că indiferent, necredincios sau ateu, ci un practician fervent al ortodoxiei, un miruit cu harul chemării.

Roadele, acolo sus, vor prinde să se vadă. Auzim că în postul mare, în vreme de liturghie mai înainte sfințită, încetează munca și audiențele...

Se vor încreștina coridoarele, se vor înduhovnici birourile, se vor lumina fețele și se vor îmblânzi inimile celor ce stau în slujba Domnului nostru Iisus Hristos, sau se ocupă cu credincioșii altor religii și confesiuni.

Un preot ne lipsea nouă, la Ministerul Cultelor, de mir sau monah, presbiter sau vlădică, care să officieze, acolo sus, sfânta slujbă a împărtășirii tuturor cu scumpul sânge și trup al Domnului nostru Iisus Hristos.

P. R.

CRONICĂ

Noul Guvern

În 6 Martie a depus jurământul înaintea M. Sale Regelui Mihai I noul guvern, sub președinția Dr. Petru Groza.

† F. D. Roosevelt

În cele mai dramatice momente ale războiului, F. D. Roosevelt moare, în vârstă de 63 de ani, în urma unei hemoragii cerebrale masive.

Noul președinte al U. S. A. este dl H. Truman.

Victoria finală

Germania a capitulat fără condiții în fața forțelor națiunilor unite: Uniunea Sovietelor, America și Anglia.

Războiul cel mai grozav din câte le-a cunoscut omenirea s'a terminat.

Popoarele oprite ale Europei au fost eliberate de sub silnicia pumnului absolutist totalitar.

Munca de reconstrucție a păcii va începe în curând.

Capitularea fără condiții a fost semnată la Berlin în 9 Mai 1945.

Serbarea Ardealului

În zilele de 11, 12, 13 Martie 1945 s'a sărbătorit pe întreg cuprinsul țării desrobirea Ardealului de sub stăpânirea horticistă.

Românii au înălțat rugi către ceruri în toate cele trei zile festive, mulțumind lui Dumnezeu.

Un preot la Culte

C. Sa Preotul C. Burducea este noul Ministru al Cultelor.

Acest departament are pentru prima dată în fruntea sa un vrednic slujitor al altarului.

Biserica ortodoxă din

Rusia Sovietică

Subt titlul acesta Prea Sfinția Sa Episcopul Iosif al Argeșului publică un articol cu interesante constatări personale asupra Bisericii ortodoxe ruse, făcute cu prilejul participării la sinodul din Moscova.

„Am cunoscut, spune P. S. Sa, 46 de arhierii ruși, care-și exercită nestingherit atribuțiunile lor harice și administrative în diferite eparhii din Rusia“.

Dumineca Ortodoxiei

Un creștinesc obicei s'a înstăpânit în centrele noastre episcopale, ca din prilejul acestui praznic luminat al dreptei credințe să se organizeze slujbe arhieresti, conferințe, predici și serbări.

Anul acesta revistele și ziarele ne-au adus vestea că s'au organizat astfel de serbări la: Sibiu, Timișoara și Caransebeș.

Congresul Slavilor

la Sofia

La 3 Martie 1945 s'a deschis congresul Slavilor dela Sofia.

Bibliografie teologică

**Mitropolitul Nicolae, Mântuiește
Doamne Poporul Tău, Sibiu, 1945.**

*Anghel, V., Creștinism și păgânism,
București, R. Cioflec, 1944.*

*Belu, D. I., Prof. acad. Dr., Premise
pentru o nouă etică românească,
Timișoara, 1945.*

*Călugăr, D., Conf. univ., Preocupări
catehetice, Sibiu, 1944.*

*Cândea, Sp. Dr., Apostolatul laic,
Sibiu, 1944.*

*Cândea, Sp. și Oancea, Z., Bune-
vestiri. Predici, Sibiu, 1944.*

*Cotoșman, Gh., Dr. Prof. acad.,
Privilegiile Românilor în cadrul
districtelor valahe bănățene, Timi-
șoara, 1944.*

*Criveanu, Nifon, Mitr. Olteniei, În
grădina Ghetsimani, Craiova, 1944.*

*Iftimie, Gh., Lucian Blaga și Crești-
nismul românesc, Iași, 1944.*

*Marcu, Gh. T., Prof. univ. Dr., Un
temeiu documentar al istoricității
cărților Noului Testament: Frag-
mentul Muratori, Sibiu, 1944.*

*Mateiu, I., Prof. univ. Dr. Opera
școlară a Mitropolitului Șaguna,
Brașov, 1944.*

*Neaga, N., prof. univ. Dr., Hristos
în V. Testament, Sibiu, 1944.*

*Rezuș, P., Prof. acad. Dr., Știința
mărturisitoare de Dumnezeu. O
încercare de filosofie creștină a
științei, Caransebeș, 1944.*

*Sârbu, C., Conf. univ. Dr., Natura
și valoarea timpului, Sibiu, 1944.*

*Tudor Demian, Pr., Jertfa Laudei,
Arad, Diecezana, 1945.*

*Vizirescu, M. Pan, Poesia noastră
religioasă, Cluj, 1944.*

*Vonica, Nicolae, Viața și pilda sf.
Ioan Botezătorul, Sibiu, 1944.*

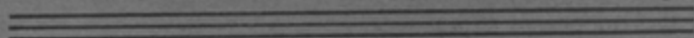
Onor. Domni sunt rugați a ne trimite abonamentul, pe adresa administrației revistei.

Manuscrisele se vor trimite din vreme. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Ordinea articolelor e determinată de necesități tehnice, nu de alte considerațiuni.

Din cauza scumpirii excesive a hârtiei, tiparului și mânei de lucru suntem nevoiți a majora abonamentul anual la 2500 lei
Pentru instituții 5000 lei
Un număr 250 lei

24

2 m 3 v 74

ANTICARIAT TIMISOARA
LEI 4

